

SOSYAL BİLİMLERDE SİSTEMATİK DERLEME 2

Editörler

Doç. Dr. Sevcan YILDIZ
Esra KARLIOVA SOYSAL

YAZARLAR

Doç. Dr. Sevcan YILDIZ
Dr. Öğr. Ü. Ayşegül DOĞRUCAN
Öğr. Gör. Ali KOÇAK
Öğr. Gör. Gürcü KAYA

Öğr. Gör. Levent ALPASLAN
Öğr. Gör. Özhan Nebi SOYSAL
Öğr. Gör. Yiğit S. BOZKURT
Esra KARLIOVA SOYSAL

Hande DÖNDÜRÜR
Hasay ŞEVİK
Raşit YILDIZ
Yasin Oğuz ÖZMENEKŞE

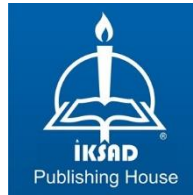

SOSYAL BİLİMLERDE SİSTEMATİK DERLEME

2

Editörler

**Doç. Dr. Sevcan YILDIZ
Esra KARLIOVA SOYSAL**

Copyright © 2021 by iksad publishing house
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed or transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording or other electronic or mechanical methods, without the prior written permission of the publisher, except in the case of brief quotations embodied in critical reviews and certain other noncommercial uses permitted by copyright law. Institution of Economic Development and Social

Researches Publications®
(The Licence Number of Publicator: 2014/31220)
TURKEY TR: +90 342 606 06 75
USA: +1 631 685 0 853
E mail: iksadyayinevi@gmail.com
www.iksadyayinevi.com

It is responsibility of the author to abide by the publishing ethics rules.
Iksad Publications – 2021©

ISBN: 978-625-7636-34-6
Cover Design: Kürşat KARIŞMAZ
April / 2021
Ankara / Turkey
Size = 16x24 cm

SOSYAL BİLİMLERDE SİSTEMATİK DERLEME -2

EDİTÖRLER

Doç. Dr. Sevcan YILDIZ

Esra KARLIOVA SOYSAL

YAZARLAR

Doç. Dr. Sevcan YILDIZ

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül DOĞRUCAN

Öğr. Gör. Ali KOÇAK

Öğr.Gör. Gürcü KAYA

Öğr. Gör. Levent ALPASLAN

Öğr. Gör. Özhan Nebi SOYSAL

Öğr. Gör. Yiğit S. BOZKURT

Esra KARLIOVA SOYSAL

Hande DÖNDÜRÜR

Hasay ŞEVİK

Raşit YILDIZ

Yasin Oğuz ÖZMENEKŞE

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	1
BÖLÜM 1	5
GIDA GÜVENLİĞİ ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DEĞERLENDİRMESİ: 1991-2020	
Hasay ŞEVİK	
BÖLÜM 2	25
GÖNÜLLÜLÜK ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2003-2020	
Öğr. Gör. Özhan Nebi SOYSAL	
BÖLÜM 3	43
NOMOFOBİ ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2017-2020	
Doç. Dr. Sevcan YILDIZ	
Raşit YILDIZ	
BÖLÜM 4	73
HIRİSTİYANLIK ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 1990 – 2020	
Öğr. Gör. Levent ALPASLAN	
BÖLÜM 5	101
DİRENÇLİ KENTLER ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2013-2020	
Hande DÖNDÜRÜR	
BÖLÜM 6	125
ENGELLİ TURİZMİ ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2008-2019	
Yasin Oğuz ÖZMENEKŞE	
BÖLÜM 7	147
İŞGÖREN SESSİZLİĞİ, ÖRGÜTSEL SESSİZLİK ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2008-2019	
Yasin Oğuz ÖZMENEKŞE	

BÖLÜM 8.....	175
DİL FELSEFESİ ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DEĞERLENDİRMESİ: 1992-2020	
Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül DOĞRUCAN	
BÖLÜM 9.....	195
TÜRKİYE'DE İNSANİ DİPLOMASİ ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2013-2020	
Esra KARLIOVA SOYSAL	
BÖLÜM 10.....	211
AKILLI KENTLER ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2014-2020	
Öğr. Gör. Gürcü KAYA	
BÖLÜM 11.....	229
EKOTURİZM ALANINDA YAPILMIŞ OLAN TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2000-2020	
Öğr. Gör. Yiğit Sebahattin BOZKURT	
Öğr. Gör. Ali KOÇAK	
BÖLÜM 12.....	245
TURİZM ENDÜSTRİSİNDEKİ ELEKTRONİK TİCARET ALANINDA YAPILMIŞ OLAN TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ:2001-2019	
Öğr. Gör. Ali KOÇAK	
Öğr. Gör. Yiğit Sebahattin BOZKURT	
BÖLÜM 13.....	261
SANAL KAYTARMA ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2017-2020	
Raşit YILDIZ	

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Türkiye’de Sosyal Bilimler alanında çeşitli konularda yazılmış olan yüksek lisans, doktora ve sanatta yeterlilik tezlerinin sistematik derlemesi yapılmıştır. 2020 yılında 1.sini yazdığımız Sosyal Bilimlerde Sistematik Derleme 1 kitabının 2. Nitelindedir. Çalışmada 1.sinde olduğu gibi Türkiye Sosyal Bilimler alanında Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Tez Merkezi’nde yer alan konularla ilgili tezler incelenmiştir. Çalışmalar, yıl, üniversite, enstitü, anabilim dalı, özgün dil, danışman unvanı, konu, yöntem ölçütleri temel alınarak doküman analizine ve sistematik delemeye dayalı, betimsel amaçlı nitel bir araştırma özelliğini taşımaktadır. Çalışmalar sonucunda elde edilen bulgular ile Sosyal Bilimler alanında çeşitli konularda yapılan çalışmaların kapsamlı olarak değerlendirilmesi bakımından ilgili alanyazına katkı sağlayacağı ve bu yöndeki mevcut boşluğu doldurması amaçlanmaktadır.

Çalışmanın yapısı gereği nitel araştırma yöntemi kullanılan¹ bu çalışmalarda Sosyal Bilimler alanında çeşitli konularla ilgili sistematik derlemeler oluşturulmuştur. Sistematik derleme özelliğine sahip olan çalışmalar, belirlenen zaman dilimlerinde, mevcut durum saptaması amaçlı araştırma yapılarak o durumun hayat çizgisini ve eğilimlerini gösterebilmesi açısından önemli bulunmaktadır².

¹ Silverman, D. (2005). Doing Qualitative Research. Sage Publications, London.

² Üsdiken B. ve Pasadeos, Y. (1993). "Türkiye’de Örgütler ve Yönetim Yazını", Amme İdaresi Dergisi, 26 (2), s. 73-98.

Çalışmaların amacında uygunluk³ durumu gözetilmektedir. Araştırmaların evreni Türkiye'de tezlerin arşivlendiği Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi'ne teslim edilmiş ve sosyal bilimlerin çeşitli konularında yazılmış tezlerden oluşmaktadır. Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı Ulusal Tez Merkezi sisteminden yazarların çalışma alanlarına ait anahtar kelimeler kullanılarak tezlere ait bilgiler taranmıştır.

Örnekleme belirlenirken amaçlı örnekleme yöntemlerinden biri olan ölçüt örnekleme dikkate alınarak bir değerlendirme yapılmıştır. Evren ulaşılabilir nitelikte olduğu için başlığında yazarların çalışma alanlarına ait anahtar kelimelerin geçtiği tezler, çalışmaların örneklemini oluşturmaktadır. Sistemdeki sosyal bilimler alanındaki yazarların konularıyla ilgili tüm tezler yıllar itibariyle derlenmiştir.

Çalışmalarda ilk olarak nitel yöntemlerle toplanan veriler sayısal veriler aracılığı ile nicel forma dönüştürülmüştür. Elde edilen veriler tanımlayıcı istatistikler aracılığıyla niceliksel olarak açıklanmış ve yorumlanmıştır⁴.

Çalışmaların problemini cevaplayabilmek için veriler işlenerek aralarındaki örüntüleri saptamak amacıyla içerik analizi yapılmış ve elde edilen bulguları araştırma hedefleri kapsamında sınıflandırılarak açıklanarak yorumlanmıştır. Araştırmanın uygunluk ölçütlerinin

³ Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*, Thousand Oaks, Sage Publications, California.

⁴ Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

sağlanması konusunda, iç geçerlilik (inandırıcılık), dış geçerlilik (aktarılabirlik) ve iç güvenilirlik (tutarlılık) ve dış güvenilirlik (teyit edilebilirlik) ölçütlerinin kullanılmıştır. Bu anlamda iç geçerlilik için araştırma kapsamına alınan tezler, belirlenen ölçütler doğrultusunda teker teker incelenmiş ve kodlanmıştır. Dış geçerlilik için elde edilen veriler analitik genelleme bağlamında incelenmiştir. İç güvenilirlik konusunda ulaşılan veriler alan uzmanı görüşüne başvurulmuş sağlanmıştır. Alan uzmanından tarafından yapılan farklı değerlendirme sonuçları birbirlerinden bağımsız olarak sağlamaları yapılmıştır. Böylelikle değerlendiricilerin uyumlu oldukları tespit edilmiştir. Çalışmalara ait çıkarımlar uzman görüşüne danışılarak dış güvenilirlik incelemesi yapılmıştır. Son olarak uzman görüşü ile bir araya gelinerek dış güvenilirliğe ilişkin değerlendirmelerde ve geri bildirimlerde bulunulmuştur.

Editörler

Doç. Dr. Sevcan YILDIZ

Esra KARLIOVA SOYSAL

BÖLÜM 1

GIDA GÜVENLİĞİ ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DEĞERLENDİRMESİ: 1991-2020

Hasay ŞEVİK

Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler ABD, Antalya
sevik.demir1996@gmail.com

GİRİŞ

Gıda insanların yaşamlarını devam ettirebilmesi için ihtiyaç duyduğu temel besinlerin karşılanması için en önemli araçtır. Birleşmiş Milletler (BM) İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 25. Maddesi ile beslenme, yeterli, temiz, sağlıklı ve güvenli gıdaya kişinin ve hane halkının erişimi bir insan hakkı olarak kabul edilerek koruma altına alınmıştır (İHEB, 5. madde). Günümüzde artan salgın hastalıklar, gıda temelli sağlık sorunları, gıda fiyatlarının artması, iklim krizi gibi sorunlar sağlıklı ve kaliteli gıdanın üretiminin ve dağıtımının ve erişiminin sağlanması dolayısıyla da gıda güvenliği açısından sorunlar oluşturmaktadır. Gıda güvenliğinin sağlanması 21. yüzyılın önemli güvenlik sorunlarından biri haline gelmiştir. BM ülkeleri 2015 senesinde Sürdürülebilir Kalkınma Gündemini taahhüt etmiştir. Bu gündem ile açlığın ötesine bakmanın önemi kavranmış ve tüm yıl süresince tüm insanlar için güvenli, besleyici ve yeterli gıdaya ulaşım sağlanması ve yeterli beslenememenin tüm her türünün yok edilmesi hedefleri belirlenmiştir (FAO, 2020). Ancak aradan geçen ilk beş yıl içerisinde bu hedefler doğrultusunda istenilen yol kat edilememiştir. Bu çalışma ile Türkiye'de gıda güvenliği konusunda yapılan tez çalışmalarının sistematik derlemesi yapılacaktır. Gıda güvenliği ile beslenme yakından ilişkilidir. Gıda güvensizliği yetersiz beslenmenin farklı belirtilerine sebep olabilir (FAO, 2020). Gıda güvenliği kavramı kronik veya akut gıdanın tüketici sağlığını tehlikeye atmasına sebep verebilecek olan tüm riskleri ifade etmektedir (FOA, 2003). Bu kavram gıda güvencesi kavramı ile

doğrudan ilişkilidir. Gıda güvencesi kavramı tüm insanların daimi olarak sağlıklı ve verimli bir yaşam sürebilmeleri için ihtiyaçları olan besinleri tedarik edebilmeleri ve birincil gıda ihtiyaçlarını karşılayabilmeleri adına gereken sağlıklı, güvenilir besin değerleri yüksek gıdaya ekonomik ve beşeri yönleri ile devamlı olarak sahip olabilmek şeklinde tanımlanmıştır (Yıldız ve Arslan, 2018: 2). Gıda söz konusu olduğunda güvenlik tartışmalarının gündeme gelmesi dünyada yaşanan bazı gelişmelerin sonucunda ortaya çıkmıştır.

1800'lü yıllarda dünyada yaklaşık bir milyar insan hayatını sürdürmekteyken, günümüze kadarki süreçte insan nüfusu bu rakamın yaklaşık yedi katına çıkmıştır. World Resources Institute 2050 yılına gelindiğinde bu rakamın 9,6 milyarı bulacağını ve dünyada yaklaşık yüzde 70 oranında bir gıda açığı meydana geleceğini ortaya koyan bir araştırmada bulunmuştur (İsmayıl, 2016:683). Dünya nüfusundaki bu hızlı artış sonucu doğal olarak daha fazla gıda ve su ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.

İstatistikler ülkelerin ekonomileri gelişme gösterdikçe, beslenme alışkanlıklarında değişimlerin görüldüğünü, hayvansal gıdaların tüketiminin ön plana çıktığını ortaya koyulmuştur. Çin ve Hindistan gibi büyüyen ülkelerin beslenme alışkanlıklarında hayvansal gıdaların tüketilmesi yönünde bir artış söz konusudur (Gürlük ve Turan, 2008:65). Bu ülkelerin nüfuslarının hızla yükselmesi, ekonomik olarak gelişmeleriyle birlikte alım güçlerinin yükselmesi, daha fazla gıda talebinde bulunmalarına ve beslenme alışkanlıklarında değişikliklere gitmelerine yol açmıştır.

Nitekim hayvansal gıdaların tüketimindeki artış ile gıda krizi ilişkilidir. Endüstriyel hayvancılık, iklim krizinin önemli etkenlerinden birisi olan sera gazını salınımında önemli bir pay sahibidir. Hayvansal gıda üretim aşamaları önemli miktarda su kullanımı gerektirmektedir. Hayvanların beslenmesi için ihtiyaç duyulan tahıl ürünleri için gün geçtikçe daha fazla kaynağa ihtiyaç duyulmaktadır. Bu da doğal bitki alanlarının tahrip olması, üretimde çeşitliliğin azalması gibi sorunlara yol açmaktadır. Yanı sıra büyük baş hayvanların ve kümes hayvanlarının endüstriyel hayvancılıkta temel üretim gıdaları olması, yerel çiftliklerin ekonomik zarar görmesine, küçük baş hayvancılığın zarar görmesine sebep olmuştur. Bu da çiftlik ve mandıra işletmecilerinin gelir kaybına uğramasına, su kaynaklarının fazlaca kullanılmasına, iklim krizinin negatif yönde ivme kazanmasına ve gıda fiyatlarının yükselmesine neden olmaktadır.

İklim krizi ve gıda güvenliği birbirlerini doğrudan etkilemektedir. Araştırmalar doğal faktörlerin, iklim değişikliğinin az gelişmiş ülkeleri yoksulluk ve açlık boyutlarıyla dünyanın geri kalanından daha fazla etkileyeceğini ortaya koymuştur (Gürlük ve Turan, 2008: 65). 2007 – 2012 yılları arasında kuraklık meydana gelmesiyle Rusya gibi önemli tahıl ihracatı ve üretimi yapan ülkelerin dışarıya tahıl satışını yasaklamaları sonucunda gıda fiyatları hızla yükselmiştir. Gıda ve tahıl fiyat göstergelerinin 20. yüzyılın başlangıcından itibaren gösterdiği düşüş eğilimi kalıcı bir şekilde tersine çevrilmiştir. Bu gıda fiyatlarındaki yükselmenin temel besin maddeleri için uluslararası

piyasalara bağımlı olan az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde toplumsal sıkıntılara sebep olduğu bilinmektedir. 2011 yılında başlayan Arap Baharı ve bunun son adımı olan Suriye iç savaşını tetikleyen stres faktörlerinden bir tanesinin de gıda krizi olduğu iddia edilmektedir (Akyüz, 2019: 351).

Gıdanın arz ve talebinde küreselleşme ve dolayısıyla dış ticaretin gelişmesinin önemli bir rolü vardır. Gelişmekte olan ülkelerin global dış ticarete rollerinde artış gözlemlenmektedir. Nitekim bu artış heterojendir. Örneğin gelişmekte olan ülkelerin dış ticaretteki payı 2000-2006 yılları arasında %32'den %36'ya yükselirken Afrika kıtasının elde ettiği pay (%2,3'den %2,8'e yükselmiştir) sınırlı kalmıştır. Tarımda serbest ticaretin gelişmekte olan ülkelere fayda sağlayacağı ön görülmüştür. Ancak bunun yoksulluğun azalması noktasında fayda sağlayacağını iddia etmek doğru değildir (Gürlük ve Turan, 2008: 68 ve 69). Nitekim FAO (Food Agricultural Organization)'nun 2010 yılı raporuna göre ulusal piyasalar uluslararası piyasa ile entegre oldukça gıda fiyatlarında ekstrem bir hareketlilik, ulusal piyasalarda öngörülemez bir hezeyan etkisi yaratmaktadır (Çaşkurlu, 2012: 166). Yani uzun vadede serbest ticaret ülkelerin gıda güvenlikleri açısından stres faktörü yaratmıştır. Gelişmekte olan ülkeler topraklarını ve su kaynaklarını ekonomik gelir amaçlı diğer ülkelere açmış, gıda tedariki noktasında dış ülkelere bağlı duruma gelmiştir. Dolayısıyla gıda fiyatlarının yükselmesi en fazla gıdayı dışarıdan temin eden az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri etkilemektedir. OECD (Organisation for Economic Co-

operation and Development) ülkelerinin gelirlerinden gıdaya ayrılan miktar ortalamak %13-20 arasında iken gelir düzeyi düşük ülkelerde bu rakam %50'nin yukarıdadır (Çaşkurlu, 2012: 166). Öte yandan sanayileşme ve küreselleşme ile birlikte tüketicilerin beslenme alışkanlıkları da değişmiştir. Hayvansal gıda, meyve, sebze tüketiminde artış gözlemlenmiştir. Yanı sıra sanayileşme ile hazır ve işlenmiş gıdalar hayatımıza girmiş ve tüketicilerden talep görmüştür. Bu tür gıdalar besin değeri açısından yetersiz, sağlık açısından tehlikeli olma potansiyeli barındırmakla birlikte uygun fiyatlı, kolay ve hızlı olması nedeniyle tercih edilir olmuştur.

İklim değişikliği, küreselleşme, beslenme alışkanlıklarının değişmesi, artan nüfus gibi faktörler ile ilişkili olarak gıda fiyatlarındaki artış gıda güvenliğinin krize sürüklenmesinde rol sahibidir. İklim krizi bakliyat ve tahıl gibi temel besin maddelerinin oluşumunda önemli rol oynayan gıdaların üretim verimliliğinin ve ürün kalitesinin düşüşüne yol açmaktadır. Bunun yanı sıra aşırı hava olayları üretim aşamasında ürünlerin tahribatına ya da ürün alınamamasına yol açmaktadır (Akyüz, 2019: 351). Bu durum günümüzde gıda fiyatlarının artması açısından ciddi bir sorun teşkil etmektedir, devamlı olarak artış gösteren gıda fiyatları nedeniyle insanların gıdaya erişimi kısıtlanmaktadır. İnsanlar besin değeri açısından yetersiz, sağlıksız ve güvenliksiz gıda tüketimine yönelmektedir. Dünya Bankası 2008 yılında global gıda fiyatlarının %83 oranında artış gösterdiğini ifade etmiştir. 2003 – 2011 yılları arasında FAO raporlarına göre dünya gıda fiyatı dizini %109,3 yükselmiştir. FAO'nun söz konusu yılda

yaptığı çalışmalar önümüzdeki 10 yıl gıda fiyatlarının düşmeyeceğini ortaya koymuştur (Çaşkurlu, 2012: 163). 2020 yılında dünyayı etkisi altına alan Covid – 19 pandemisi ve iklim krizinin şiddetini arttırması gıda fiyatlarının yükselmesine yol açmıştır. Yakın zamanda gıda fiyatlarının düşmesi beklenmemektedir.

Tarım ürünlerinin gıda işlevinin yanı sıra biyoyakıt olarak kullanılmaya başlaması, tarım alanlarının bir kısmının biyoyakıt üretmek amacıyla ayrılması gıda arzında azalmaya sebep olmuştur (Çaşkurlu, 2012: 198). Bu da doğal alanların ve tarıma ayrılan alanların biyoyakıt üretimi amacıyla kullanıma açılmasına neden olmuştur. Bu durum doğal alanların tahribatına yol açmış, canlı çeşitliliğinin azalması, doğal bitki örtüsünün bozulması gibi olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Tarım alanlarının biyoyakıt üretimi amacıyla tek tip üretime geçmesi doğa ve çevreye zarar vermektedir ve gıda fiyatlarının yükselmesinde de rol oynamaktadır.

FAO 2020 raporu verileri gıda güvenliği/güvencesinin günümüzde ne kadar kritik bir süreçten geçtiğini gözler önüne sermektedir. Güvenli gıdanın tedariki ve herkes için erişimi önünde karşımıza çıkan engeller *gıda krizi* kavramının ortaya çıkmasına ve küresel bir endişe sebebi haline almasına yol açmıştır. Bugün gıda güvenliğinin sağlanması adına uluslararası iş birlikleri oluşturulmakta, küresel politikalar belirlenmektedir. Bu bağlamda 1983 yılında FAO, 1986'da Dünya Bankası, 1989'da Dünya Gıda Programı çalışmalar düzenlemişlerdir. 1992 yılında World Health Organization (WHO) ile FAO'nun birlikte düzenledikleri Uluslararası Beslenme Zirvesi ile de

bu konu üzerinde uluslararası çalışmalar yapılmıştır. Temmuz 2008 yılında G8 zirvesinde Avrupa Birliği Komisyonu gıda fiyatlarının yükselişinin önüne geçmek adına 1 milyar Euro bütçesi olan bir Gıda Fonu sağlayacağını belirtmiştir (İsmayıl, 2016: 685).

2020 FAO raporlarına göre küresel açlıktan etkilenen insan sayısı 2014 yılından günümüze gittikçe artmaktadır. Mevcut tahminler yaklaşık 690 milyon insanın, dünya nüfusunu %8-9'unun aç olduğunu göstermektedir. Bu da açlığın bir yılda 10 milyon kişi beş yıl içerisinde de 60 milyon kişi arttığını göstermektedir. Dünyada yetersiz beslenen nüfusun çoğunluğu 381 milyon ile Asya'dadır. 250 milyondan fazla insanın yaşadığı Afrika'da ise açlık dünyanın her yerinden daha hızlı yayılmaktadır (FAO, 2020).

Gıda güvensizliğinden etkilenen insan sayısı artış göstermektedir. 2019 senesinde 750 milyona yakın insan yani dünyada her on iki kişiden biri ciddi düzeyde gıda güvensizliğine maruz kalmıştır. Bu da dünyada yaklaşık 2 milyar kişinin 2019 yılında yeterli, güvenli ve besleyici gıdaya erişimi olmadığı anlamına gelmektedir. Küresel düzeyde orta veya şiddetli oranda gıda güvensizliğine maruz kalma oranı kadınlar arasında erkeklerden daha yüksektir. Gıda erişimindeki cinsiyet eşitsizliği 2019 yılında 2018 yılına göre artış göstermiştir (FAO, 2020). Tüm bu veriler gıda güvenliği/güvencesinin günümüzde artarak önem kazandığını ortaya koymaktadır. Covid-19 salgınının gıda güvenliği ve beslenme konusunda problemleri daha da derinleştirmesi öngörülmektedir.

1. Gıda Güvenliği Alanında Yapılmış Olan Tezlere Yönelik Araştırma

1.1. Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın evrenini Yüksek Öğretim Kurumu Başkanlığı (YÖK) tez arşivi veri tabanına kayıtlı tezler oluşturmaktadır. Tarama yapılırken “Gıda Güvenliği” anahtar kelimeleri kullanılmış olup, tez başlığında bahsi geçen kelimelerin bulunduğu tüm yüksek lisans ve doktora tezleri araştırmaya dahil edilmiştir. Bu kapsamda 1991 yılından 2020 yılına kadar yazılmış olup YÖK tez arşivi veri tabanına kayıtlı olan tezler bu çalışmanın evrenini oluşturmuştur.

Tablo 1: Gıda Güvenliği Konusunda Yapılmış Olan Tezlerin Yıl Bazında Dağılımı

Yıllar	1991	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Toplam
Tez Sayısı	1	1	1	4	4	4	5	8	8	7	7	4	1 1	2	7	8	7	30	10	129

Tablo 1 incelendiğinde gıda güvenliği konusunda ilk tezin 1991 yılında yazıldığı görülmektedir. 1991 yılından 2003 yılına kadar yapılan bir tez çalışması bulunmamaktadır. 2003 yılından 2009 yılına kadar gıda güvenliği konusunda yapılan tez çalışması sayısı yılda 1 ile 5 arasında seyretmiş olup 2009 yılından itibaren konuyla ilgili yapılan

çalışmalarda genel olarak bir artış görülmüştür. 2013 yılında konu ile ilgili yapılan tez çalışmalarının sayısında düşüş görülse de 2011 yılında 11 tez çalışması yapılmıştır. 2015 yılında konu ile ilgili YÖK tez arşivinde yalnızca 2 tez çalışması bulunmaktadır, bu yıl 2005 yılından sonraki süreçte konuyla ilgili en az tez çalışmasının yapıldığı yıl olmuştur. 2019 yılı 30 tez çalışması ile konuyla ilgili en çok çalışma yapılan yıl olmuştur.

Tablo 2: Gıda Güvenliği Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Üniversite Bazında Dağılımları

Üniversite	Tez Sayısı	Üniversite	Tez Sayısı
Aksaray Üniversitesi	1	İstanbul Teknik Üniversitesi	1
Adnan Menderes Üniversitesi	1	İstanbul Ticaret Üniversitesi	2
Afyon Kocatepe Üniversitesi	2	İstanbul Üniversitesi	10
Akdeniz Üniversitesi	2	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	1
Ankara Üniversitesi	2	Kafkas Üniversitesi	1
Atatürk Üniversitesi	2	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi	4
Balıkesir Üniversitesi	1	Karabük Üniversitesi	3
Bayburt Üniversitesi	1	Karadeniz Teknik Üniversitesi	2
Biruni Üniversitesi	1	Kocaeli Üniversitesi	1
Bolu İzzet Abant Üniversitesi	2	Marmara üniversitesi	2
Bursa Uludağ Üniversitesi	3	Mersin Üniversitesi	1
Celal Bayar Üniversitesi	2	Munzur Üniversitesi	1

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2	Mustafa Kemal Üniversitesi	1
Çukurova Üniversitesi	1	Namık Kemal Üniversitesi	5
Dokuz Eylül Üniversitesi	8	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	1
Ege Üniversitesi	4	Orta Doğu Teknik Üniversitesi	1
Erciyes Üniversitesi	1	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	1
Gazi Üniversitesi	18	Selçuk Üniversitesi	6
Gaziantep Üniversitesi	1	Süleyman Demirel Üniversitesi	1
Gaziosmanpaşa Üniversitesi	2	Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi	1
Gedik Üniversitesi	2	Trakya Üniversitesi	5
Gümüşhane Üniversitesi	2	Yalova Üniversitesi	1
Hacettepe Üniversitesi	5	Yıldız Teknik Üniversitesi	3
Harran Üniversitesi	2	Yüzüncü Yıl Üniversitesi	2
İstanbul Aydın Üniversitesi	4		
Toplam			129

Tablo 2’de Gıda Güvenliği konusunda yapılmış olan tezlerin üniversite bazında dağılımları verilmiştir. En fazla tez çalışması, tabloda görüldüğü üzere, 18 adet tez ile Gazi Üniversitesi’nde yapılmıştır. Bunu 10 adet tez çalışması ile İstanbul Üniversitesi izlemiştir. Sıralamayı Dokuz Eylül Üniversitesi (8 adet), Selçuk Üniversitesi (6 adet), Trakya Üniversitesi (5 adet), Namık Kemal Üniversitesi (5 adet), Hacettepe Üniversitesi (5 adet) Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi (4 adet), İstanbul Aydın Üniversitesi (4 adet), Ege Üniversitesi (4 adet), Yıldız Teknik Üniversitesi (3 adet), Karabük Üniversitesi (3 adet), Bursa Uludağ Üniversitesi (3 adet)

izlemektedir. Diğer üniversitelerde ikişer ya da birer adet tez yazılmıştır.

Tablo 3: Gıda Güvenliği Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Enstitü Bazında Dağılımları

Enstitü	Tez Sayısı
Fen Bilimleri	57
Sosyal Bilimler Enstitüsü	43
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	15
Sağlık Bilimleri Enstitüsü	11
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	2
Adli Tıp Enstitüsü	1
Toplam	129

Gıda Güvenliği alanında yapılmış olan tez çalışmalarının enstitü bazında dağılımları tablo 3’de belirtilmiştir. En fazla çalışma Fen Bilimleri Enstitüsünce (57 adet) yapılmıştır. Bu rakamı sırasıyla Sosyal Bilimler Enstitüsü (43 adet), Eğitim Bilimleri Enstitüsü (15 adet), Sağlık Bilimleri Enstitüsü (11 adet) izlemiştir. Konuyla ilgili Lisansüstü Eğitim Enstitüsünden iki, Adli Tıp Enstitüsünden ise bir adet tez çalışması bulunmaktadır.

Tablo 4: Gıda Güvenliği Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Anabilim Dalı Bazında Dağılımları

Anabilim Dalı	Tez Sayısı	Anabilim Dalı	Tez Sayısı
Gıda Mühendisliği Anabilim Dalı	31	Avlama ve İşleme Teknolojisi Anabilim Dalı	1
Tarım Ekonomisini Anabilim Dalı	12	Avrupa Birliği Anabilim Dalı	1
Tarım Ekonomisini Anabilim Dalı	11	Balıkçılık ve Su Ürünleri İşleme Teknolojisi Anabilim Dalı	1
Aile Ekonomisi ve Beslenme Eğitimi Anabilim Dalı	10	Beslenme ve Diyetetik Anabilim Dalı	1
Gastronomi ve Mutfak Sanatları Anabilim Dalı	5	Biyomühendislik Anabilim Dalı	1
İktisat Ana Bilim Dalı	5	Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Anabilim Dalı	1
İşletme Anabilim Dalı	5	Disiplinlerarası Adli Bilimler Anabilim Dalı	1
Besin Hijyeni ve Teknolojisi Anabilim Dalı	4	Fen Bilimleri Anabilim Dalı	1
Kimya Anabilim Dalı	3	Gazetecilik Anabilim Dalı	1
Biyoloji Anabilim Dalı	2	Gıda Hijyeni ve Teknolojisi Anabilim Dalı	1
Çocuk Gelişimi ve Ev	2	Hukuk Anabilim Dalı	1

Yönetimi Eğitimi Anabilim Dalı			
Gıda Güvenliği Anabilim Dalı	2	Maliye Anabilim Dalı	1
Halk Sağlığı Anabilim Dalı	2	Seyahat İşletmeciliği ve Turist Rehberliği Anabilim Dalı	1
Kamu Hukuku Anabilim Dalı	2	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı	1
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı	2	Sosyoloji Anabilim Dalı	1
Toplam Kalite Yönetimi Anabilim Dalı	2	Su Ürünleri Avlama ve İşleme Teknolojisi Anabilim Dalı	1
Turizm İşletmeciliği Eğitimi Anabilim Dalı	2	Süt Teknolojisi Anabilim Dalı	1
Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı	2	Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı	1
Veteriner Besin Hijyeni ve Teknolojisi Anabilim dalı	2	Uluslararası Ticaret Anabilim Dalı	1
Zootekni Anabilim Dalı	1		
Toplam			126

Tablo 4'te Gıda Güvenliği alanında yazılan tezlerin enstitü bazında dağılımları verilmiştir. Gıda Güvenliği alanında yapılan 3 adet tez çalışmasının enstitü bilgisine erişilemediği için bu değerlendirmenin kapsamı dışında tutulmuştur. Gıda Güvenliği alanında en çok tez çalışması Gıda Mühendisliği Ana Bilim Dalında (31 adet) yapılmıştır.

Tarım Ekonomisini Ana Bilim Dalında 12 adet, Tarım Ekonomisini Ana Bilim Dalında 11 adet, Aile Ekonomisi ve Beslenme Eğitimi Ana Bilim Dalında 10 adet tez çalışması yapılmıştır.

Tablo 5: Gıda Güvenliği Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Özgün Dilleri Bazında Dağılımları

Dil	Tez Sayısı
Türkçe	126
İngilizce	3
Toplam	129

Tablo 5’te Gıda Güvenliği ile ilgili yazılan tezlerin yazım diline göre dağılımı verilmiştir. Görüldüğü üzere yazılan tezlerin büyük çoğunluğu Türkçe dilindedir (126 adet). İngilizce dilinde yazılan yalnızca 3 adet tez bulunmaktadır.

Tablo 6: Gıda Güvenliği Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Danışman Unvanları Bazında Dağılımları

Danışman Unvanı	Tez Sayısı
Prof. Dr.	58
Doç. Dr.	33
Yar. Doç. / Dr. Öğr. Üyesi	25
Dr.	13
Toplam	129

Tablo 6’da Gıda Güvenliği alanında yapılan tezlerin danışman unvanı bazında dağılımı gösterilmiştir. En fazla tez danışmanlığını profesör doktor (58 adet) unvanına sahip öğretim üyeleri yaparken onları sırasıyla doçent doktor (33 adet), yardımcı doçent doktor 7 doktor öğretim üyesi (25 adet) ve doktor (13 adet) unvanına sahip öğretim üyeleri takip etmiştir.

Tablo 7: Gıda Güvenliği Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Yöntem Bakımından Dağılımları

Yöntem	Tez Sayısı
Nicel	85
Nitel	30
Nitel + Nicel	7
Toplam	122

Tablo 7’de YÖK tez arşivi üzerinden erişim sağlanan 122 tezin yöntem bakımından dağılımı verilmiştir. 7 adet teze erişim sağlanamadığı için yöntem bilgisine ulaşamamış dolayısıyla tablo 7 için kapsam dışı tutulmuştur. Gıda Güvenliği konusunda yapılan tez çalışmalarında en fazla nicel araştırma yöntemine (85 adet) başvurulurken sıralamayı nitel araştırma yöntemi (30 adet) takip etmiştir. Nicel ve nitel yöntemlerin bir arada kullanıldığı tez sayısı ise 7 adettir.

Tablo 8: Gıda Güvenliği Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Tür Bakımından Dağılımları

Türü	Tez Sayısı
Yüksek Lisans	104
Doktora	25
Toplam	129

Gıda Güvenliği alanında yapılan tezlerin büyük çoğunluğu (104 adet) yüksek lisansta yapılmıştır. Bahsi geçen konuda 25 adet doktora tezi yapılmıştır.

1.2. Değerlendirme ve Sonuç

Çalışma YÖK tez arşivinde gıda güvenliği üzerine yapılan 129 çalışma üzerinden yürütülmüştür. Çalışma yılı, üniversite, enstitü, anabilim dalı, özgün dil, danışmanın unvanı, başvuru alanı, araştırma yöntemi ölçütleri ve tez türü temel alınarak doküman analizi ve sistematik derlemeye dayalı, betimsel amaçlı nitel bir araştırma özelliği taşımaktadır.

Söz konusu tezlerin bazılarının enstitü bilgileri / içerikleri gibi bilgilere erişilemediği için değerlendirme kapsamının dışında tutulmuştur. Gıda güvenliği ile ilgili ilk çalışma 1991 yılında yapılmıştır. Yapılan ilk tez çalışması doktora tezidir. Konuyla ilgili ilk tez çalışması yapıldıktan sonra 12 yıl hiçbir çalışma yapılmamıştır. En fazla tez çalışması 2019 yılında yapılmıştır. Gıda güvenliği ile ilgili en fazla tez çalışması Gazi Üniversitesi'nde yapılmıştır (18 adet).

Sıralamayı İstanbul Üniversitesi (10 adet) ile Dokuz Eylül Üniversitesi (8 adet) takip etmiştir. En fazla çalışma Fen Bilimleri Enstitüsünde yapılmıştır (57 adet) bunu Sosyal Bilimler Enstitüsü izlemiştir (43 adet). Eğitim Bilimleri Enstitüsü (15 adet) ile Sağlık Bilimleri Enstitüsü (11 adet) gıda güvenliği ile ilgili çalışma yapılan diğer enstitüler arasındadır. Ana bilim dalları söz konusu olduğunda ise en fazla çalışmanın Gıda Güvenliği Ana Bilim Dalında yapıldığı görülmektedir (31 adet). Konu ile ilgili çeşitli enstitüler ve ana bilim dallarında çalışmalar yapılması konunun disiplinler arası çalışmalara müsait olduğunu göstermektedir. Konuyla ilgili yapılan tez çalışmalarının tamamına yakını Türkçe (126 adet) olup, yalnızca 3 adet İngilizce dilinde çalışma bulunmaktadır. Çalışmaların çoğunluğu profesör unvanına sahip öğretim görevlilerince yürütülmüştür. (58 adet). Yapılan çalışmaların çoğunluğunda nicel araştırma yöntemine (85 adet) başvurulmuştur. Yapılan çalışmaların büyük bir çoğunluğu (108 adet) yüksek lisans tezidir.

Sonuç olarak bu çalışma ile gıda güvenliği alanında 1991 yılından 2020 yılına kadar ki yazılan tez çalışmalarının sistematik değerlendirilmesi yapılmıştır. Söz konusu alanda yapılan çalışmaların yaklaşık 29 yıllık döneminin genel bir değerlendirilmesi yapılamaya çalışılmıştır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, A. A. (2019). Yaşamsal Bilinmezlik: İklim Krizi Ve Gıda. *Toplum ve Hekim*, 34(5): 348-355.
- Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, 1948.
- Çaşkurlu, S. (2012). Küresel Gıda Krizi: Üçüncü Gıda Rejimi, Küresel Sermaye ve Gelişmekte Olan Ülkeler. *Ekonomik Yaklaşım*. 23(Özel Sayı): 161-194.
- Food Agricultural Organization, 3. IMPORTANT FOOD ISSUES (fao.org) (erişim tarihi: 10 Şubat 2021)
- Food Agricultural Organization, THE STATE OF FOOD SECURITY AND NUTRITION IN THE WORLD 2020 (fao.org) (erişim tarihi: 14 Şubat 2021)
- Gürlük, S. ve Turan, Ö. (2008). Dünya Gıda Krizi: Nedenleri ve Etkileri. *Uludağ Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi*, 22(1): 63-74.
- İsmayıl, G. (2016). “Gıda Güvencesinin Sağlanmasında Uluslararası İşbirliğinin Önemi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42): 683-692.
- Yıldız, D. ve Arslan, E. (2018). “Değişen Güvenlik Paradigmasında Gıda Güvencesinin Artan Önemi”. (PDF) Değişen Güvenlik Paradigmasında Gıda Güvencesinin Artan Önemi (researchgate.net) (erişim tarihi: 5 Ocak 2020).

BÖLÜM 2

GÖNÜLLÜLÜK ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2003-2020

Öğr. Gör. Özhan Nebi SOYSAL

Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Büro Yönetimi ve Yönetici
Asistanlığı, Antalya, TÜRKİYE, soysal@akdeniz.edu.tr

1. Gönüllülük Kavramı

Algılama ve bakış açısındaki farklılıklar başta olmak üzere, toplumsal içeriğinin tam olarak belirlenememesi, görecelilik, ekonomik perspektifte ele alındığında işgücü olarak tanımlanması gibi sebepler dolayısıyla gönüllülük kavramı ile ilgili tanımlar çeşitlilik gösterebilmektedir⁵. Gönüllülüğün sözlük anlamına bakıldığında ise; bir işte kendi rızasıyla çalışmak olarak tanımlanmış olmasına rağmen toplumumuzda genellikle sivil toplum kuruluşlarında çalışanlar gönüllü olarak algılanmaktadır. Bu hususta, gönüllü olarak çalışma esasının sivil toplum kuruluşlarının oluşumunun temel noktalarından olması etkili görülmektedir⁶.

Gönüllülük, bireylerin ve kurumların toplumsal bütünlüğün ve refahın sağlanmasında, içinde yaşadıkları topluma ve çağdaş dünyaya karşı duyarlı olmalarıdır. Gönüllülüğü, ücret karşılığı çalışmaya bir alternatif değil, ücretli çalışanın da uygulayabileceği bir konsept, bir seçimdir⁷.

Gönüllülüğe farklı anlamlar da yüklenerek ortaya çıkan tanımlarda; sektörel bazda şahıs şirketleri ya da daha büyük işletmeler gibi tüzel kişiliğe sahip olan kurum ya da kuruluşlar da kapsama dahil edilmektedir. Bu bağlamda gönüllülük; bir maddi karşılık beklemeden

⁵ Erdoğan, M. Y., (2014). Gönüllü Yönetimi Yaklaşımlarının Sivil Toplum Örgütü Verimliliğiyle İlişkisinin Sosyal Girişimcilik Bağlamında İncelenmesi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, s.21.

⁶ Yaman, Y., (2005). Bir STK Kurma ve İşletme- Sivil Toplum Kuruluşları İçin Yönetim Rehberi. İstanbul, Kaknüs Yay, s. 54.

⁷ <http://www.art4development.net> Erişim Tarihi: 02.03.2021

bir baskı unsuru olmaksızın tamamen özgür irade ile gerçek ve tüzel kişilerin bilgi, beceri, tecrübe, emek vb. kaynaklarını toplumsal fayda sağlamak için oluşturulan organizasyon ya da teşekküllerin amacı doğrultusunda kullanmalarıdır. Bireyler gönüllülüğün ne olduğunu bilirlerse gönüllü katılım da oranı da artacaktır. Bu noktada, gönüllülük ile ilgili toplumun bilinç seviyesinin artırılması önemlidir. Bu sayede, ilgili kuruluşlar tarafından hem nicelik hem de nitelik olarak ihtiyaç duyulan gönüllü katılımı karşılanabilecektir⁸.

Gönüllülük, paylaşmaya dayalı eski geleneklerden doğan, insan davranışının en temel ifadelerinden biridir. Gönüllülüğün temelini, aynı toplum içinde yaşayan bireylerin birbirleri arasında kurulan ilişkiler ve bu ilişkilerin toplulukların refahını artırma gücü oluşturur. Gönüllülük sadece sivil toplum örgütlerinin, sosyal ve politik hareketlerin odağı değildir. Bunun yanı sıra, aslında her topluma yönelik sağlık, eğitim, çevre gibi birçok konuda dünya çapındaki tüm sivil toplum, kamu ve özel sektör programlarının temelini oluşturan çok önemli bir parçasıdır⁹.

Gönüllülüğün bireylere kazandırdığı birçok nitelikten de bahsetmek mümkündür. Gönüllüler, maddi bir çıkar ya da beklenti içinde olmamalarına rağmen bilgi, beceri, deneyim, yeni ortamlar ve çevre, profesyonellik gibi aslında kişiden kişiye değişen pek çok kazanım elde etmektedirler. Diğer taraftan, gönüllülerle çalışmak, kurumun paydaş ağının ve faaliyet alanının genişlemesi, kadrosundaki

⁸ AKATAY, A. (2008). Gönüllü Kuruluşların İnsan Kaynakları Sorunlarına Eğitsel Bir Çözüm, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt 3, Sayı: 1, s. 21.

⁹ UNV. (2011). Dünya Gönüllülüğü Raporu.

personelin becerilerinin çeşitlendirilebilmesi gibi faydalar da sağlamaktadır¹⁰.

Gönüllülük iki yönlü bir ayna olarak düşünülebilir. Ekonomik katkıları bağlamında değerlendirildiğinde, yapılan katkının önemi vurgulanırken, gönüllülüğün sadece “insan kaynağı” sağlayan bir kurum olarak görülmesine neden olabilmektedir. Bu ise gönüllülüğün hizmet etmesi hedeflenen katılımcı demokrasi unsurunu ve hatta politik bir duruş olduğunu gölgede bırakabilir. Öte yandan, gönüllülüğü sadece savunuculuk olarak görmek ise hizmet dışında bir alanda kalmasını ve karar mekanizmalarına katılımını engelleyecektir¹¹.

Amerika Birleşik Devletleri’nde gönüllülerin, ulaşım ve yemek ihtiyaçları için cep harçlığı alması ya da bu giderleri bağış adı altında gelir vergisinden düşmesi normal karşılanmaktadır. Benzer şekilde öğrenciler bir yıllık gönüllülük karşılığında eğitim bursu kazanmakta, iki yıllık gönüllülükte burs süresi de ikiye katlanmaktadır. Açık bir şekilde, buradaki ödül sembolik olarak uygunsuz olacak olan nakit para değildir ama daha geniş anlamda toplum için daha önemli bir kredidir¹².

¹⁰ Yaman, Y., (2005), a.g.e., s. 21.

¹¹ Yurttagüler, L. ve Akyüz, A., (2006). Gönüllülerle İşbirliği, 1. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 24.

¹² Musick, M. (2008). Volunteers: A Social Profile, s.12.

Stebbins ve Graham¹³, gönüllülüğü üç ana başlıkta incelemiştir: ciddi, gündelik ve proje bazlı. Ciddi gönüllülükte bir amatör ya da hobi sahibi sistematik olarak özel beceri, bilgi ve tecrübelerini “iş dışı” bir kariyer için sunmaktadır. Ciddi gönüllülük örneği olarak otistik çocuklarla çalışma, gençlik sporlarında koçluk yapma verilebilir.

Gündelik gönüllülük ise, güneşlenmek, parkta vakit geçirmek gibi gündelik etkinliklerin bir gönüllü örgütün pikniğinde sandviç hazırlama, gösterisinde yer gösterme gibi etkinliklere dönüşmüş halidir. Genellikle ciddi ve gündelik gönüllülük ikisinin de kısa süreli memnuniyet sağlayan etkinlik olması ve özel bir eğitim gerektirmemesinden dolayı karıştırılmaktadır. Ancak ciddi gönüllülük diğerleriyle aynı düzeyde memnuniyete erişmek için zorluklara karşı azimle devam etmek; kendi dönüm noktaları, başarı seviyeleri ve katılım gibi değişkenlerle şekillenen bu yolda kariyer için çaba sarf etmek; özellikle bilgi, eğitim ve beceriler konusunda kazanım sağlamak için özen göstermek; geliştirici ve uzun süreli kazanımlar elde etmek; öz gerçekleştirme, öz zenginleşme, kendini ifade etme, bireysel yenilenme, başarı hissi, sosyal etkileşim ve ait olma hissi, bilimsel yazılar veya mobilya parçası gibi uzun süreli fiziksel çıktılar elde etmek noktalarında gündelik gönüllülüğten ayrılmaktadır.

Üçüncü biçim ise kısa süreli, oldukça karmaşık, bir seferlik ya da duruma bağlı olan, ancak nadir ve kısa sürede yaratıcılık gerektiren proje bazlı gönüllülüktür. Bu tarz gönüllülük biçimi oldukça planlı

¹³ Stebbins, R ve Graham, M., (2004). Volunteering as Leisure / Leisure as Volunteering, Cabi: Oxfordshire.

davranmayı, çaba sarf etmeyi, bazen de beceri ya da bilgi sahibi olmayı gerektirir. Proje bazlı gönüllülük genellikle topluluk oluşturmak için iki şekilde görülür. İlki, nadiren karşılaşan ya da karşılaşmaları için hiçbir sebep olmayan insanları iletişime geçirerek oluşturulur. İkincisi ise etkinlik gönüllülüğü ya da başka bir toplu etkinlik aracılığıyla toplum projeleri yürüterek gerçekleştirilir. Yine de belirtmek gerekir ki, kısa süreli ve/veya tek seferlik olmasına rağmen proje bazlı gönüllülük ne sivil iş gücü ne de ciddi gönüllülük olarak sınıflandırılmalıdır.

2. Gönüllülük Alanında Yapılmış Olan Tezlere Yönelik Araştırma

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada öznel bir araştırma yöntemi olan nitel araştırma yönteminin kullanılması uygun görülmüş olup¹⁴, çalışma bir sistematik derleme çalışmasıdır. Sistematik derleme niteliği taşıyan çalışmalar belirli zaman aralıklarında, belirli bir durumun tespitine yönelik olarak inceleme yapılarak o durumun yaşam seyrini ve eğilimini göstermesi açısından önemli görülmektedir¹⁵.

Araştırmanın amacı dâhilinde uygunluk¹⁶ durumu gözetildiği için araştırmanın evrenini Türkiye'deki tezlerin arşivlendiği Yüksek

¹⁴ Silverman, D. (2005). *Doing Qualitative Research*. Sage Publications, London.

¹⁵ Üsdiken B. ve Pasadeos, Y. (1993). "Türkiye'de Örgütler ve Yönetim Yazını", *Amme İdaresi Dergisi*, 26 (2), s. 73-98.

¹⁶ Creswell, J. W. (2007). *Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches*, Thousand Oaks, Sage Publications, California.

Öğretim Kurumu Tez Arşivi'ne ulaştırılmış ve gönüllülük konusunda yapılmış tezler oluşturmaktadır. Yüksek Öğretim Kurumu Tez Arşivi kayıtları üzerinden gönüllülük anahtar kelimesi kullanılarak, başlık, konu, özet gibi teze ait bilgiler taranmıştır. 01.03.2021 tarihinde yapılan tarama sonucunda 24 yüksek lisans ve 4 doktora tezi olmak üzere toplam 28 teze ulaşılmıştır.

Amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örneklemeyle dayalı bir değerlendirme yapılmış olup araştırmanın evreni tamamıyla ulaşılabilir olduğu için belirtilen 28 tez ilgili çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır. Bu noktada araştırmanın örnekleme dâhilindeki tezler yıl bazında incelenmiş ve kayıtlı olan ilk tezin 2003 yılına ve son tezin de 2020 yılında yayımlanmış olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada niteliksel olarak toplanan veriler değerlendirme ölçütleri bağlamında sayısal kodlar aracılığı ile niceliksel forma dönüştürülerek elde edilen sonuçların niceliksel olarak sunulması ve ortaya çıkan örüntüler çerçevesinde elde edilen bulguların araştırma hedefleri doğrultusunda sınıflandırılarak açıklanmış ve yorumlanmıştır. Bu noktada tanımlayıcı istatistik kullanılmadan ve grafiklerle sunuş yapmaktan öteye gidilmemiştir. Veri analizi, yaşantıları ve anlamları ortaya çıkarmaya yönelik olduğu için, bu amaçla yapılan içerik analizinde verinin kavramsallaştırılması ve olguyu tanımlayabilecek temaların ortaya çıkarılması çabası bulunmaktadır¹⁷.

¹⁷ Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Çalışmanın sorunsalını yanıtlayabilmek adına veriler işlenerek aralarındaki örüntüleri sunmak amacıyla içerik analizine tabi tutulmuş ve elde edilen bulguların araştırma hedefleri doğrultusunda sınıflandırılarak açıklanması ve yorumlanması yoluna gidilmiştir. Araştırmanın uygunluk ölçütlerinin sağlanması konusunda, inandırıcılık (iç geçerlilik), aktarılabirlik (dış geçerlilik) ve tutarlılık (iç güvenilirlik) ve teyit edilebilirlik (dış güvenilirlik) ölçütlerinin kullanılması uygun görülmektedir. Bu bağlamda inandırıcılık için araştırma kapsamındaki tezler, belirlenen ölçütler doğrultusunda tek tek incelenmiş ve kodlanmıştır. Aktarılabirlik için istatistiksel bir genelleme yapılmamış ulaşılan sonuçlar analitik genelleme temelinde tartışılmıştır. Tutarlılık için elde edilen veriler bir uzman görüşüne başvurularak sağlanmaya çalışılmıştır. Uzmandan aynı değerlendirmeyi yapması istenmiş ve bağımsız kodlamalar karşılaştırılmıştır. Böylece değerlendiriciler arasında kabul edilebilir bir uyumun olduğuna kanaat getirilmiştir. Teyit edilebilirlik için veri toplama süreci, tüm veriler, analiz aşamasında yapılan kodlamalar, çalışmaya ait çıkarımlar uzman görüşe sunularak teyit incelemesi yaptırılmıştır. Sonrasında uzman görüş ile bir araya gelinerek teyit edilebilirliğe ilişkin değerlendirmelerde ve geri bildirimlerde bulunulmuştur.

2.2. Araştırmanın Bulguları

Bu başlık altında araştırmanın temel ve tamamlayıcı sorunsallarına yanıtlamaya yönelik analiz sonuçları yorumlanmıştır.

Tablo 1: Gönüllülük Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Yıl Bazında Dağılımları

Yıllar	2003	2005	2008	2011	2012	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Toplam
Tez Sayısı	1	1	2	1	2	1	2	5	2	2	5	4	28

Tablo 1 incelendiğinde alternatif turizm konusunda en fazla tezin 2016 ve 2019 yılında yapıldığı görülmektedir. Yıllar itibariyle bakıldığında genel olarak 2016 yılından sonra artış gözlenmektedir. Gönüllülük konusu Türkiye’de tez literatürüne 2003 yılında girmiştir. 2010’lu yıllara kadar fazla çalışılan bir konu olmadığı görülmektedir. Buna rağmen YÖK tez arşivinden alınan bilgilere göre ilk doktora tezi 2016 yılında yazılmıştır.

Tablo 2: Gönüllülük Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Üniversite Bazında Dağılımları

Üniversite	Tez Sayısı	Üniversite	Tez Sayısı
Atılım Üniversitesi	1	Gümüşhane Üniversitesi	1
Anadolu Üniversitesi	1	Hacettepe Üniversitesi	3
Ankara Üniversitesi	1	İstanbul Üniversitesi	2
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	1	İstanbul Bilgi Üniversitesi	1
Bahçeşehir Üniversitesi	1	Kocaeli Üniversitesi	1

Beykent Üniversitesi	1	Marmara Üniversitesi	2
Boğaziçi Üniversitesi	1	Ortadoğu Teknik Üniversitesi	3
Cumhuriyet Üniversitesi	1	Sabancı Üniversitesi	1
Çanakkale 18 Mart Üniversitesi	2	Süleyman Demirel Üniversitesi	1
Dokuz Eylül Üniversitesi	1	Yalova Üniversitesi	1
		Yaşar Üniversitesi	1
TOPLAM			28

Tablo 2’de Gönüllülük konusunda yapılmış olan tezlerin üniversite bazında dağılımlarına yer verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere en fazla tezin yapıldığı üniversiteler Hacettepe Üniversitesi (3 adet) ve Ortadoğu Teknik Üniversitesi (3 adet)’dir. Sıralamada bu üniversiteleri Çanakkale 18 Mart Üniversitesi, İstanbul Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi 2’şer adet tez ile izlemektedir. Diğer üniversitelerde birer tez yazılmıştır.

Tablo 3: Gönüllülük Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Enstitü Bazında Dağılımları

Enstitü	Tez Sayısı
Fen Bilimleri	1
Sağlık Bilimleri	1
Sosyal Bilimler	26
Toplam	28

Gönüllülük alanında yapılmış olan tezlerin enstitü bazında dağılımları Tablo 3’te verilmiştir. En fazla tezin Sosyal Bilimler Enstitüsünce (26 adet) yapıldığı görülmektedir. Bu rakamı Fen Bilimleri (1 adet) ve Sağlık Bilimleri (1 Adet), takip etmektedir.

Tablo 4: Gönüllülük Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Anabilim Dalı Bazında Dağılımları

Anabilim Dalı	Tez Sayısı	Anabilim Dalı	Tez Sayısı
Afet Yönetimi	2	Psikoloji	3
Beden Eğitimi ve Spor	1	Radyo Televizyon ve Sinema	1
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	1	Sanat ve Tasarım	1
Doğal Afetlerin Risk Yönetimi	1	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	3
Halkla İlişkiler ve Tanıtım	2	Sosyal Hizmet	3
İletişim Tasarımı ve Yönetimi	1	Sosyal Politika	1
İşletme	3	Sosyal Projeler ve Sivil Toplum Kuruluşları Yönetimi	1
Kadın Çalışmaları	1	Sosyoloji ve Antropoloji	1
Kültürel Çalışmalar	1	Spor Yönetimi	1
Toplam			28

Tablo 4’te Gönüllülük alanında yapılmış olan tezlerinin anabilim dalına göre dağılımlarına yönelik bulgular verilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde en fazla tezin Turizm İşletmeciliği 3’er adetle İşletme, Psikoloji, Sosyal Hizmet, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dallarında olduğu görülmektedir.

Tablo 5: Gönüllülük Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Özgün Dilleri Bazında Dağılımları

Özgün Dil	Tez Sayısı
Türkçe	25
İngilizce	3
Toplam	28

Çalışma kapsamındaki tezlerin 25'inin Türkçe, 3'ünün ise İngilizce olarak yazılmış olduğu Tablo 5'te görülmektedir. Bu durum ülkemizde bu konuda yapılan tez çalışmalarının uluslararası kaynaklar arasına girmelerini yavaşlatmaktadır.

Tablo 6: Gönüllülük Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Danışman Unvanları Bazında Dağılımları

Danışman Unvanı	Tez Sayısı
Prof. Dr.	13
Doç. Dr.	4
Dr. Öğr. Üyesi	11
Toplam	28

Tablo 6'da Gönüllülük alanında yapılmış olan tezlerin danışman unvanları verilmiştir. En fazla tez danışmanlıklarını profesör doktor (13 Adet) unvanına sahip öğretim üyeleri yapmıştır. 11 Adet tez doktor öğretim üyeleri tarafından yürütülürken, 4 adet teze doçent doktor danışmanlık yapmıştır.

Tablo 7: Gönüllülük Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Yöntem Bakımından Dağılımları

Yöntem	Tez Sayısı
Nitel	10
Nicel	16
Nitel + Nicel	2
Toplam	28

Gönüllülük alanında yapılmış olan tezlerin yöntem bakımından dağılımlarına yönelik bulgular Tablo 7’de verilmiştir. Yapılan araştırma göstermektedir ki, araştırma kapsamındaki tezlerin büyük bir çoğunluğunda nicel araştırma yöntemi (16 Adet) ve ardından nitel araştırma yöntemi (10 Adet) kullanılmıştır. İlgili çalışmalarda hem nitel hem de nicel yöntemin birlikte kullanıldığı tez sayısı ise 2 adettir.

Tablo 8: Gönüllülük Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Tür Bakımından Dağılımları

Türü	Tez Sayısı
Yüksek Lisans	24
Doktora	4
Toplam	28

Tablo 8 incelendiğinde, Gönüllülük alanında yazılan tezlerin çoğunluğunun yüksek lisans tezi (24 Adet) olduğu görülmektedir. Ayrıca bu konuda 4 adet doktora tezi yazılmıştır.

3. Değerlendirme ve Sonuç

Gönüllülük kavramı, toplumsal bütünlük ve refahın sağlanması için birey ve kurumların hem tüketici-üretici hem de vatandaş olarak çevreye ve dünyaya karşı sorumlu olması şeklinde açıklanabilir. Özellikle 2000’lerde yaşanan gelişmelerle, gönüllülüğü bir kurum olarak görme ve yaşatma fikri önem kazanmıştır. Gönüllülük, esasen sivil toplum örgütlerinin varoluşunun temel unsurlarından biri olsa da son zamanlarda etkinlik alanının kamu ve özel sektörde de yaygınlaştığından bahsetmek mümkündür. Özgür iradesi ile bilgi ve becerisini toplumsal fayda üreten bir iş için maddi karşılık beklemeden kullanan birey artık sadece sivil toplum alanında değil kamuda, özel sektörde ve çeşitli uluslararası organizasyonlarda da “gönüllü” olarak kendine yer bulabilmektedir. Gönüllülük kavramının bu denli yaygınlaşmasında ise şirketlerin yüklendiği kurumsal vatandaş misyonu ile sosyal sorumluluk bilincinin giderek artması son derece etkilidir.

Gönüllülük Türkiye’de, başta işletme, psikoloji, sosyal hizmet, siyaset ve kamu yönetimi, halkla ilişkiler ve tanıtım, afet yönetimi gibi çeşitli bilim dallarıyla ilişkilendirilmiş ve çok boyutlu olarak araştırılmıştır. Buna rağmen literatüre baktığımızda gönüllülük ile ilgili çok fazla çalışma yapılmamış olup konunun önemi son yıllarda kavranmaya başlanmıştır. Bu araştırma, Türkiye’de Gönüllülük konusunda yazılmış olan yüksek lisans ve doktora tezlerinin sistematik derlemesidir. Çalışmada gönüllülük konusunda Yüksek Öğretim

Kurumu Tez Arşivi'nde yer alan 28 adet tez incelenmiştir. Çalışma, yıl, üniversite, enstitü, anabilim dalı, özgün dil, danışman unvanı, konu, yöntem ölçütleri temel alınarak doküman analizine ve sistematik derlemeye dayalı, betimsel amaçlı nitel bir araştırma özelliğini taşımaktadır.

Sonuç olarak çalışma sonucunda elde edilen bulgular ile gönüllülük konusunda yapılan çalışmaların kapsamlı olarak değerlendirilmesi bakımından ilgili alanyazına katkı sağlayacağı ve bu yöndeki boşluğu dolduracağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akatay, A., (2008). Gönüllü Kuruluşların İnsan Kaynakları Sorunlarına Eğitsel Bir Çözüm, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, Cilt 3, Sayı: 1
- Creswell, J. W., (2007). Qualitative Inquiry and Research Design: Choosing Among Five Approaches, Thousand Oaks, Sage Publications, California.
- Erdoğan, M. Y., (2014). Gönüllü Yönetimi Yaklaşımlarının Sivil Toplum Örgütü Verimliliğiyle İlişkisinin Sosyal Girişimcilik Bağlamında İncelenmesi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi.
- <http://www.art4development.net> Erişim Tarihi: 02.03.2021
- Musick, M., (2008). Volunteers: A Social Profile, s.11-54
- Silverman, D., (2005). Doing Qualitative Research. Sage Publications, London.
- Stebbins, R ve Graham, M., (2004). Volunteering as Leisure / Leisure as Volunteering, Cabi: Oxfordshire.
- UNV. (2011). Dünya Gönüllülüğü Raporu.
- Üsdiken B. ve Pasadeos, Y., (1993). "Türkiye'de Örgütler ve Yönetim Yazını", Amme İdaresi Dergisi, 26 (2), s. 73-98.
- Yaman, Y., (2005). Bir STK Kurma ve İşletme- Sivil Toplum Kuruluşları İçin Yönetim Rehberi. İstanbul, Kaknüs Yay. 44-79
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H., (2011). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

Yurttagüler, L. ve Akyüz, A., (2006). Gönüllülerle İşbirliği, 1. Baskı, İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.17-28.

BÖLÜM 3

NOMOFOBİ ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2017-2020

Doç. Dr. Sevcan YILDIZ

Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO
sevcanyildiz@gmail.com

Raşit YILDIZ

Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans
Öğrencisi, rasilyildiz@akdeniz.edu.tr

1. GİRİŞ

İletişim teknolojilerinin sosyal hayata yönelik en önemli buluşu olan cep telefonlarının ilk kez 1990'larda piyasaya sürülmesi ile, Türkiye'ye gelmesi 1994 yılından itibaren gerçekleşmiştir. İnternet kavramı ile aynı zamanlarda hayatımıza giren cep telefonları, olağanüstü bir hızla kullanıcı sayısını artırmakta ve cep telefonlarının son sürümleri telefon ile bilgisayar özelliklerini bir araya getirerek haberleşme ve her istenildiğinde çevrimiçi olabilme özelliğini tek cihazda birleştirmektedir. The World FactBook'un en son 2017 yılında güncellemiş olduğu raporlarda; Türkiye'de toplam 77.800 milyon adet cep telefonu olduğu, nüfusun %96'ünün cep telefonu abonesi olduğu ve bu veriler doğrultusunda Türkiye'nin dünya sıralamasında 21. Sırada yer aldığı açıklanmıştır¹⁸.

Bilişim sistemlerindeki yenilikler, cep telefonlarına internetin de dâhil edilmesi ile akıllı telefonlara dönüşmüş ve tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Akıllı telefonlar sayesinde bugün insanlar, çağrı ve mesajlaşmanın yanı sıra sağlık, bankacılık, alış-veriş gibi sosyal etkileşimlerin günlük hayatı aratmadığı pek çok alanda iş ve işlemlerini kolaylıkla yapabilmektedir. Bu durum akıllı telefonların popülerliğinin artmasına ve yayılmasına yol açmaktadır¹⁹.

¹⁸ Özgür Güler, E, Veysikarani, D. (2019). Nomofobi Üzerine Bir Araştırma: Üniversite Öğrencileri Örneği, Beykoz Akademi Dergisi, 7 (1), 75-88. DOI: 10.14514/BYK.m.26515393.2019.7/1.75-88, s. 76.

¹⁹ Ercan, Ö, Tekin, N. (2019). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Nomofobi Düzeylerinin İncelenmesi. Küresel Spor ve Eğitim Araştırmaları Dergisi, 2 (1), 24-34, s. 25.

Teknolojinin gelişmesi ve akıllı telefonların günlük yaşantımızın bir parçası olmaya başlaması bazı avantajların yanında dezavantajlar da getirmektedir. Hem Türkiye’de hem de birçok ülkede cep telefonu kullanımı giderek artış göstermektedir. TÜİK tarafından yapılan hane halkı bilişim kullanım araştırmasına göre hanelerin %96,9’u cep telefonu kullanmaktadır. Yine TÜİK tarafından 2018 yılında yapılan hane halkı bilişim teknolojisi kullanım araştırmasında bireylerin %72,9’u internet kullanmaktadır. 2017 yılında bu oran %66,8 iken, 2018 yılında akıllı telefonlardan kolayca internete erişimin internet kullanım oranını arttırdığı düşünülmektedir²⁰. Dünya Bankasının 2016 yılı verilerine göre dünya nüfusunun %45,8’i İnternet kullanmaktadır. Avrupa’da ise İnternet kullanan her 10 kişiden 8’i İnternet’e akıllı telefondan erişim sağlamaktadır²¹.

Temelde eğlence unsurunu içeren bu bağımlılık durumuna gelinmesinde her geçen gün kullanımı artan internet ve sosyal medyanın da rolü büyüktür. We are social 2019 raporuna göre bireyler her gün ortalama olarak 6 saat 42 dakika internette zaman harcamaktadır. 4,4 milyar internet kullanıcısının her gün en çok google, similerweb ve alexa gibi arama motorlarını, ikinci olarak youtube ve üçüncü olarak da facebook gibi siteleri ziyaret ettiği görülmektedir. İnternet kullanıcıları, ortalama olarak her gün 2 saat 16

²⁰ Kocabaş, D, Sezer Korucu, K. (2018). Dijital Çağın Hastalığı Nomofobi Üzerine Bir Araştırma. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 5 (11), 254-268, S. 255.

²¹ Apak, E., & Yaman, Ö. M. (2019). Üniversite Öğrencilerinde Nomofobi Yaygınlığı ve Nomofobi ile Sosyal Fobi Arasındaki İlişki: Bingöl Üniversitesi Örnekleme. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 3, 609-627, s. 610.

dakika boyunca başka bir ifadeyle toplam internet zamanlarının yaklaşık üçte birini sosyal platformlarda geçirmektedir. Sosyal medyada harcanan zaman kültürler arasında farklılık göstermekte olmasına rağmen ülkemiz sosyal medyada fazlaca zaman geçiren ülkeler arasında yer almaktadır²².

Dünyadaki ve ülkemizdeki bu verilere baktığımızda internet ve mobil cihaz kullanımının çok küçük yaşlara indiği, teknolojinin bireyin zevk ve rahatlama gibi izlediği davranımı doğal olarak güçlendiren ve o davranımı yapmak için güdüleyen uyarıcılardan biri olduğunu söylemek mümkündür. Teknoloji ve aygıtlarının hayatın içinde bu kadar var olması, görüldüğünde neredeyse hiç düşünülmeden otomatik olarak tepki verilmesi klasik koşullanma yoluyla insanların bu teknolojileri öğrendiklerini akla getirmektedir. Klasik koşullanmayla başlayan sosyal medyadaki beğeniler (like) ile pekiştirilen ve sosyal öğrenmeyle bulaşıcı bir şekilde yayılan teknoloji tüm dünyadaki insanlarda bir alışkanlık, bir bağımlılık durumu yaratmaktadır²³.

Günümüzde ortaya çıkan bu kavramlar bireylerin günlük alışkanlıkları, sosyal ve psikolojik davranış örüntülerini değiştirmiştir. Bireyler çevresiyle iletişimi kesip ellerinde akıllı telefonları, tabletleri ile etraflarından habersiz ve sanal bir gerçekliğin içinde yaşamaktadır.

²² <https://wearesocial.com/blog/2019/01/digital-2019-global-internet-use-accelerates>, Erişim Tarihi: 05.03.2021.

²³ Sarıbay, B, Durgun, G. (2020). Dokunmatik Toplumların Fobileri: Netlessfobi, Nomofobi ve Fomo Kavramları Üzerine Bir İçerik Analizi Çalışması. Journal of Yaşar University, Special Issue on Business and Operations Research- March, 280-294, S. 281.

Eskiden sokakta oynayan çocuklar şimdi bilgisayar, telefon, tablet başında zaman geçirmektedir. Web 2.0 teknolojileri gelişiminin ardından dünyanın öbür ucundaki arkadaşlarıyla oynamaktalar. Mobil cihazların artık vazgeçilemez oluşuyla zaruri ihtiyaç haline gelmiştir²⁴. Cep telefonları ve akıllı telefonların kullanımı artarken ve hayatı kolaylaştırırken, bağımlılık veya huzursuzluk gibi olumsuz etkilerin ortaya çıkmasını da sağlayabilmektedir²⁵. Yapılan araştırmalar aşırı mobil telefon kullanımının parmak yapısını bozduğunu, uyku bozukluğu, dikkat dağınıklığı, yorgunluk, korku, kaygı, stres, yabancılaşma ve depresyona yol açtığını ortaya koymaktadır²⁶.

Sosyoloji alanındaki işlevselci teorisyenlerden olan Merton (1968), bir yapı ya da şeyin toplumsal sistemin işleyişine yarar sağladığı ölçüde işlevsel olduğu görüşündedir. İhtiyaçlar karşılandığı sürece sistem denge ve uyumunu korur ve o yapı ya da şey sistemin bir parçası olmaya devam eder. Ancak bazen istenen beklenen işlev yanında bu denge ve uyumu bozan işlevler de ortaya çıkabilir. Bu durumu, asıl işlevi hayatımızı kolaylaştırmak olan akıllı telefonların aynı zamanda teknoloji hastalıklarının da kaynağı haline gelmesiyle bozuk işlev

²⁴ Yaman, Z, Kavuncu, B. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Gelişmeleri Kaçırma Korkusunun ve Sosyal Ağ Kullanım Amacının Nomofobi Düzeyine Etkisi. *Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 14 (2), 555-570, s. 559.

²⁵ Gezgin, M. D., & Şahin, L. Y. (2017). Sosyal Ağ Kullanıcılarının Nomofobi Düzeylerinin Çeşitli Faktörler Açısından İncelenmesi, *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama Cilt:7 Sayı:1*, 1-15, s. 4.

²⁶ Aşık, N. (2018). Aidiyet Duygusu ve Nomofobi İlişkisi: Turizm Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma. *Turizm ve Araştırma Dergisi*, 7 (2), 24-42. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/turar/issue/39666/469369>, s. 29.

kazanması olarak değerlendirilebiliriz²⁷. İletişim aracı olmaktan çok iletişim halinde kalma aracına dönüşen telefonlarla ilişkiler kontrol altında tutulmadıkça beraberinde bazı sıkıntılar getirmektedirler. Teknolojinin hızla yayılması ile bu tarz yanlış kullanımlar için farklı isimler bulunmuştur²⁸. İnternet bağımlılığı, sosyal medya bağımlılığı ya da bilgisayar oyunları bağımlılığı gibi problemler internet kullanımı yanında internetsiz kalma korkusu (netlessphobia), nomofobi (nomophobia) ve günlük gelişmeleri kaçırmaya korkusu (GGKK) (fear of missing out (FOMO)) gibi yeni yeni tanımlanmaya ve tanılanmaya başlayan olgular gelmektedir²⁹.

Nomofobi kavramı cep telefonu, kişisel bilgisayar veya başka bir sanal iletişim cihazının bulunmamasından kaynaklanan rahatsızlık veya endişe³⁰ olarak da tanımlanan özel bir fobidir³⁰. Modern çağın yeni fobisi olarak adlandırılan nomofobi, İngilizce nomophobia (NO

²⁷ Yılmaz, M, Köse, A, Doğru, Y. (2018). Akıllı Telefonda Yoksun Kalmak: Nomofobi Üzerine Bir Araştırma. AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi, 9 (35), 31-47. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ajit-e/issue/54417/740670>, s. 393.

²⁸ Turan, E, Becit İşçitürk, G. (2018). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Nomofobi Düzeylerinin Çeşitli Faktörler Açısından İncelenmesi. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 9 (16), 1931-1950. DOI: 10.26466/opus.461523, s. 1933.

²⁹ Kaplan Akıllı, G, Gezgin, D. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Nomofobi Düzeyleri ile Farklı Davranış Örüntülerinin Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi Examination of the Relationship Between Nomophobia Levels and Different Behavior Patterns of University Students. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1 (40), 51-69. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/maeuefd/issue/26849/282358>, s. 52

³⁰ Yıldız, K, Kurnaz, D, Kırık, A. (2020). Nomofobi, Netlessfobi ve Gelişmeleri Kaçırmaya Korkusu: Sporcu Genç Yetişkinler Üzerine Bir Araştırma. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, TBMM 100. Yıl Özel Sayısı, 321-338. DOI: 10.18026 / cbyarsos.669601, s. 324.

MOBILE PHOBIA) kelimesinden gelmekte ve klinik psikolojide bireyin mobil cihazına erişemediğinde veya mobil cihaz üzerinde iletişim kuramadığında yaşadığı irrasyonel korku olarak tanımlanmaktadır³¹. Başlangıçta kişiler akıllı telefonlarından uzak kaldıkları zaman stres yapıp panik olurlar dolayısıyla bu durumda etraflarındaki olanları algılamama, sürekli telefonu kontrol etme isteği gerçekleşmektedir³². Mobil uygulamaları sürekli kontrol etme davranışı kişide bir süre sonra stres ve kaygılar oluşturmakta ve genç nesil bu kaygıları çözebilmek için daha çok sosyal medya ile zaman geçirme eğilimine girmektedir³³. Ayrıca bireyler gerçek yaşamda elde edemediği, özgürce ifade edemediği şeyleri sanal ortamda arayabilir, gözetleme, eğlence ve zaman geçirme imkanı bulabilir olmaları da bu eğilimi ve beraberinde de birtakım sorunları getireceği açıktır³⁴. Akıllı telefon kullanma süresi arttıkça beyne mutluluk hissi göndermeye başlayacaktır. Bilim insanları bu durumu akıllı telefonlar ve dopamin salgılayan mutluluk hormonuyla pekiştirmişlerdir. Böylece kişinin

³¹ Adnan, M., & Gezgin, D. M. (2016). Modern Çağın Yeni Fobisi: Üniversite Öğrencileri Arasında Nomofobi Prevalansı, Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences, Year: 2016, Vol: 49, No: 1, 141-158, s. 145.

³² Polat, R. (2017). Dijital Hastalık Olarak Nomofobi. Yeni Medya Elektronik Dergisi, 1 (2), 164-172. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ejnm/issue/34698/383554>, s. 168.

³³ Gezgin, D, Hamutoğlu, N, Sezen Gültekin, G, Yıldırım, S. (2019). Öğretmen Adaylarının Akıllı Telefonu, Mobil Telefonsuz Kalma Korkusu (Nomofobi) ve Gelişmeleri Kaçırma Korkusuna (Fomo) İlişkin Algılarının Metafor Kullanılarak Belirlenmesi. Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8 (2), 733-783. DOI: 10.14686 / bufad.516540 733-783. DOI: 10.14686 / bufad.516540 733-783. DOI: 10.14686 / bufad.516540, s. 758.

³⁴ Sarıbay, B, Durgun, G. (2020). Dokunmatik Toplumların Fobileri: Netlessfobi, Nomofobi ve Fomo Kavramları Üzerine Bir İçerik Analizi Çalışması. Journal of Yaşar University, Special Issue on Business and Operations Research- March, 280-294, S. 281.

telefonuna bildirim geldikçe mutluluk hormonu salgılanıyorsa bu kişinin bağımlılık evresine geçtiğini göstermektedir³⁵. Nomofobi kavramını kısaca akıllı cihaz bağımlılığı olarak tanımlayabiliriz.

Ayrıca, nomofobi, çağdaş dijital ve sanal toplumun bir bozukluğu olarak kabul edilmekte ve “bir cep telefonu veya bilgisayarla teması kesilmesinden kaynaklanan rahatsızlık, endişe, gerginlik veya keder” anlamına da gelmektedir. Diğer bir ifade ile nomofobi teknolojiye dokunmamanın patolojik korkusudur diyebiliriz³⁶.

Nomofobi kavramı dört alt boyutta açıklanmaktadır:

1. İletişim kuramama: Anında iletişim kuramamaya, anında etkileşim kaybedildiğinde yaşanan duygulara ve iletişim kurabilmek için gerekli olan servislere ulaşamamaya karşılık gelmektedir.
2. Çevrim içi bağlantıyı kaybetme: Kişinin akıllı telefon aracılığıyla yaptığı çevrim içi bağlantıyı kaybetmesi ve çevrim içi kimliğinden ayrı kalma duygularıyla ilgilidir.
3. Bilgiye erişememe: Kişinin akıllı telefon aracılığıyla bilgiye erişiminin kaybolması, bilgi alamaması ve bilgi arayamamasıdır.

³⁵ Polat, R. (2017). Dijital Hastalık Olarak Nomofobi. Yeni Medya Elektronik Dergisi, 1 (2), 164-172. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ejnm/issue/34698/383554>, s. 168.

³⁶ Okuyan, C, Döner Güner, P, Uslusoy Güneş, S. (2019). Hemşirelik ve Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Nomofobi Düzeylerinin Belirlenmesi. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 8 (4), 372-382, s. 373.

4. Rahatlıktan feragat etme: Akıllı telefonda vazgeçme duygularıyla ilgilidir ve kişinin akıllı telefonun sağladığı rahatlığını kullanma isteğini yansıtmaktadır³⁷.

Nomofobi bağımlılık problemlerine yakın bir kavram olmakla birlikte fobiler (korkular) arasında yer almaktadır. Nomofobi, yersiz korkular ve bu korkuların yaratmış olduğu olumsuz fiziksel ve zihinsel durumlarla ilişkilidir³⁸. Mobil cihaz bağımlılarının muzdarip olduğu psikolojik dengesizliklerin, kaygı bozuklukları veya değişken ruh hali gibi diğer psikososyal bozukluklarla benzer semptomlar taşıdığı ifade edilmektedir. Nomofobide birey, telefonunu yanına almayı unuttuğunda, telefonunun şarjı bittiğinde ya da kapsama alanı dışında olduğunda kaygı duymaya başlar. Bu kaygı, bireyin yaşamında günlük işlere yoğunlaşmasını olumsuz yönde etkilemektedir³⁹. Özellikle telefonda harcanan zamanın başkaları ile kalite iletişimi engellediği ve böylece aile ve arkadaşlarla sosyalleşmenin vermiş olduğu sağlık yararlarını ortadan kaldırdığı için Amerikan pediatri Akademisi tarafından özellikle çocukların ve ergenlerin sosyal medya ve telefonla harcadıkları zamanları sınırlandırmalarını önermektedir. Bunun dışında, bireyler herkesle rahat iletişimde bulunabildiklerinden yanlış kişilerle tanışıp sağlıklı ve yasal olmayan ortamlara çekilme, casus

³⁷ Büyükçolpan, H. (2019). Üniversite Öğrencilerinde Nomofobi, Bağlanma Biçimleri, Depresyon ve Algılanan Sosyal Destek, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, s. 14-15.

³⁸ Burucuoğlu, M. (2017). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Nomofobi Düzeyleri Üzerinde Bir Araştırma. Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 7 (2), 482-489. <https://dergipark.org.tr/en/pub/joiss/issue/32387/360207>, s. 483.

³⁹ Adnan, M., & Gezgin, D. M. (2016). Modern Çağın Yeni Fobisi: Üniversite Öğrencileri Arasında Nomofobi Prevalansı, Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences, Year: 2016, Vol: 49, No: 1, 141-158, s. 145.

yazılımlar nedeniyle insanların özel hayatına müdahale edilebilmesi ve şifrelerinin alınabilmesi gibi değişik sorunların ortaya çıkmasına neden olduğu gözlemlenmektedir⁴⁰

Nomofobi terimi ilk olarak 2008 yılında İngiltere’de Posta İdaresi’nce yaptırılan bir araştırma sonucunda ortaya atılmıştır. Araştırmaya katılanların %53’ünün akıllı telefonlarını kaybettiklerinde, bataryaları bittiğinde veya kapsama alanı dışında olduklarında kendilerini huzursuz hissettikleri, erkeklerin %58’i ile kadınların %48’inin bu endişeyi yaşadıkları ve katılanların %9’unun ise; akıllı telefon kapalı olduğunda, kendilerini stresli hissettikleri bildirilmiştir. İngiltere’de 2012 yılında yapılan başka bir araştırma sonucundaysa akıllı telefon yoksunluk korkusu yaşayanların oranı %53’ten %66’ya yükselmiştir. Ayrıca, 2008’deki çalışmanın tersine, kadınların %70’inin erkeklerin ise %61’inin akıllı telefona ulaşamadıklarında stresli oldukları ve en yüksek nomofobi oranının %77’yle 18-24 yaş grubunda olduğu belirtilmiştir⁴¹. Fransa’da Mingle Şirketi tarafından 2012’de 1500 cep telefonu kullanıcısı üzerinde yapılan bir araştırmada; örneklemin ortalamada %22’sinin cep telefonları olmadan bir gün bile geçiremeyeceklerini beyan ettikleri, bu oranın 15-19 yaş grubunda

⁴⁰ Güllüce, A, Kaygın, E, Borekci, N. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Nomofobi Düzeyi ile Öznel İyi Olma Durumları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Ardahan Örneği. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 37 (4), 651-673. DOI: 10.17065/huniibf.482061, s. 655.

⁴¹ Erdem, H., Kalkın, G., Türen, U., & Deniz, M. (2016). Üniversite Öğrencilerinde Mobil Telefon Yoksunluğu Korkusunun (Nomofobi) Akademik Başarıya Etkisi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 21(3), s. 924.

%34'e çıktığı, araştırmaya katılanların %29'unun cep telefonlarından 24 saatten fazla vazgeçebileceklerini "ama bunun çok zor bir durum" olacağını, %49'unun bunun bir sorun yaratmayacağını söylediklerini bildirilmiştir. Yapılan araştırmalar dünyada nomofobinin çağımızın önemli bir psikolojik problemi olarak artarak yayıldığını göstermektedir⁴².

Nomofobinin belirtileri şu şekilde sıralanabilir:

1. Akıllı telefonun düzenli olarak kullanımı, akıllı telefonla çok fazla vakit geçirilmesi, bir ya da daha fazla sayıda akıllı cihaza sahip olunması, kişilerin bu cihazların şarj aletlerini devamlı olarak yanlarında taşıması,
2. Akıllı telefonun kaybedilmesi, yerinin bulunamaması, yakın bir yerde olmaması, kapsama alanının dışında bulunulması, kontörünün bitmesi, şarjının bitmesi gibi düşüncelerin kendisinde büyük bir endişeye sebep olması, mobil cihaz kullanımına izin verilmeyen yerlerden uzak durma isteği,
3. Akıllı telefonun sık sık kontrolü (mesaj ya da arama olup olmadığı açısından),
4. Akıllı telefonun gün boyunca hiç kapatılmaması, akıllı telefon ile birlikte uyunması,

⁴² Türen, U, Erdem, H, Kalkın, G. (2017). Mobil Telefon Yoksunluğu Korkusu (Nomofobi) Yayılımı: Türkiye'den Üniversite Öğrencileri ve Kamu Çalışanları Örnekleme. Bilişim Teknolojileri Dergisi, 10 (1), 1-0. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/gazibtd/issue/27536/289670>, s. 4.

5. Endişe ve stres oluşturması sebebiyle yüz yüze iletişimin sınırlı tutulması ve akıllı cihazlarla iletişimin tercih edilmesi,
6. Akıllı cihazlarının kullanımına bağlı olarak fazla miktarda para harcanması⁴³.

Nomofobik bireylerin karakteristik özellikleri olarak; sürekli mesaj veya çağrı olup olmadığını kontrol etme, kapsama alanı dışı veya kullanımın kısıtlı olduğu yerlerde endişe ve gerginlik duyma, telefonu 24 saat açık bırakma, yatağa akıllı telefon ile girme gibi davranışlar sıralanmaktadır. Bunun yanı sıra nomofobi ile oldukça yakın bir kavram olarak tanımlanan akıllı telefon bağımlılığında bazı fiziksel ve psikolojik rahatsızlıklar görülebilmektedir. Akıllı telefon bağımlılarında genel itibariyle; boyun ağrısı, kazalara maruz kalma ihtimalinde artış, yalnızlık, depresyon, yaşam beklentisinde, fiziksel ve sosyal aktivitelerde azalma, düşük öz saygı gibi olumsuz durumların gözlemlendiği bildirilmektedir. Bunlara ek olarak akıllı telefon bağımlılığın A Tipi kişilikte ve depresyonlu kişilerde anlamlı bir şekilde daha fazla görüldüğü bildirilmiştir⁴⁴. Klinik psikolojide nomofobi “kişinin mobil cihaza ulaşamadığında ya da mobil cihazı vasıtasıyla iletişim kuramadığı durumlarda yaşadığı istemsiz ve

⁴³ Bragazzi NL, Puente G Del. A proposal for including nomophobia in the new DSM-V. *Psychol Res Behav Manag* [Internet]. 2014; 7:155–60. Available from: [http:// www.dovepress.com/permissions.php](http://www.dovepress.com/permissions.php) 25. Dailymail. Nomophobia is the fear of bei, s.158.

⁴⁴ Erdem, H., KALKIN, G., Türen, U., & Deniz, M. (2016). Üniversite öğrencilerinde mobil telefon yoksunluğu korkusunun (nomofobi) akademik başarıya etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(3), s. 924.

mantıksız korku” olarak ifade edilmektedir. Akıllı telefonların sağladığı kolaylıklara alışmış olma durumu, bu imkânlardan yoksun olma korkusunu da beraberinde getirmektedir. Bu durum kişinin belirli bir maddeye bağımlı olduğunda ve bu maddenin yoksunluğunda yaşadığı olumsuzluklardan farklı olarak madde mevcutken yaşadığı yoksun olabilme korkusu olarak ifade edilebilir⁴⁵.

Son yıllarda tartışılmaya başlanmasına rağmen nomofobi günümüzde bireylerin günlük yaşamını olumsuz etkileyen önemli bir etken durumundadır. Nomofobi bireylerin akademik başarılarında, beden ve ruh sağlıkları üzerinde olumsuz etkilere neden olmaktadır⁴⁶. Fadzil, Abdullah ve Salleh tarafından 2016 yılında yapılan araştırma sonuçlarına göre nomofobi kavramını, ebeveynlerin neden olduğu ve çocukların kurban haline geldikleri bir fobi türü olarak tanımlamıştır. Yapılan araştırmaya göre anne babaların %18’i çocuğunu 1-3 yaş arasında, %61’i çocuğunu 6 yaşında, %21’i ise çocuğunu 6 yaşını geçtiğinde cep telefonuna maruz bırakmaktadır. Çocuk ve gençlerin %23’ü nomofobik, %64’ü risk altında, %13’ü ise normal olarak çıkmıştır. Bu sonuçlar nomofobinin ciddiyetini ortaya koymaktadır⁴⁷.

⁴⁵ Yıldırım S, Kişioğlu A. Teknolojinin Getirdiği Yeni Hastalıklar: Nomofobi, Netlessfobi, Fomo. Sdü Tıp Fakültesi Dergisi. 2018; 25(4): 473-480, s. 476.

⁴⁶ Sırakaya, M. (2018). Ön Lisans Öğrencilerinin Nomofobi Düzeylerinin Akıllı Telefon Kullanım Durumlarına Göre İncelenmesi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14 (2), 714-727. DOI: 10.17860/mersinefd.359458, s. 715.

⁴⁷ Yıldırım, O. (2019). *Ergenlerde Akıllı Telefonda Yoksun Kalma Korkusu (Nomofobi) ile Sosyo-demografik Değişkenler, Temel Psikolojik İhtiyaçlar, Sürekli Kaygı ve Mutluluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Master's Thesis, İnönü Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü), s. 11.

Aile bireyin kişilik özelliklerinin oluşumunda, sağlıklı birey olup olmamasında etkin bir rol üstlenmektedir. Bireyin sosyal nitelik kazandığı yer aile ortamıdır. Kişilerarası ilişkilerin biçimlenmesinde temelleri oluşturan kısım ailedir. Kişinin küçük yaşlarda aile içindeki iletişimi onun gelecekteki iletişim şeklini belirlemektedir. Günümüzde iletişimin çoğu zaman yüz yüze olmaktan ziyade internet ortamında sanal bir ortamda gerçekleşiyor olması bunun ardında yatan asıl nedenin aile ilişkileri olduğunu düşündürmektedir⁴⁸. Akıllı telefonların potansiyel olarak bağımlılık yarattığı ve bireylerin mesleki ve aile yaşamlarına zararları olduğu belirlenmiştir. Akıllı telefon kullanıcıları kendilerini memnun hissetmek için telefonlarındaki süreyi giderek artırma ihtiyacı duymaktalar ve akıllı telefonlar sürekli zorlayıcı kontrol alışkanlıklarına neden olmaktadır. Yapılan araştırmalar da dünyada nomofobinin çağımızın önemli bir psikolojik problemi olarak artarak yayıldığını göstermektedir. Arkadaşlar, aile fertleri veya akrabalarla bir araya gelen insanlar konuşmaya ya da sosyalleşmeye kıyasla daha sık akıllı telefon kullanma eğilimindedirler. Eğer bu durum devam ederse, günlük yaşam içerisinde insan ilişkileri daha zorlaşacak ve sosyal çevreye duyarsızlık artacaktır⁴⁹. Bahse konu korkunun ilişkili olduğu bilinen akıllı telefona düşkünlük davranışının bilişsel yük ve çoklu-görev)

⁴⁸ Akkuş, E. (2019). Investigation Of Nomophobia Levels Of University Students In The Context Of Family Relations/Üniversite Öğrencilerinin Nomofobi Düzeylerinin Aile İlişkileri Bağlamında İncelenmesi. *Media & Communication Studies*, 49.

⁴⁹ Akman, E. (2019). Akıllı Telefonsuz Kalma Korkusunun (Nomofobi) Akademik Başarıya Etkisi: Süleyman Demirel Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Öğrencileri Üzerinden Bir Değerlendirme. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7 (16), 256-275., s. 260.

kuramları kapsamında işgörenin yapmakla mükellef olduğu işleri için ayırması gereken zamandan çalabilecek veya sadece odaklanmayı olumsuz yönde etkileyerek hem yapılan işin kalitesini hem iş yerinin etkinliğini ve verimliliğini hem de iş güvenliği ile ilgili hususları olumsuz etkileyebileceği de düşünülmektedir⁵⁰.

Birey kendi içine dönük olan veya çevresine yönelik yıkıcı duygularını yaralayıcı sözler söylemek, iğnelemek gibi sözel bir saldırganlık türüyle dışa vurabilmektedir. Sahip olunan öfke ve saldırgan dürtüler teknoloji aracılığıyla kolayca başka insanlara yönlendirilebilir, sosyal medya aracılığıyla bu duygular dışa vurulabilir⁵¹. Nomofobi, gençler arasında yaygın olarak görülmesine rağmen, aslında tüm bireyleri tehdit etmektedir. Çünkü akıllı telefonun pek çok fonksiyonunun olması, kolay kullanılması ve her yere taşınabilir özellikte olması bağımlılığı arttırmaktadır. Ayrıca nomofobi, bireysel anlamda psikolojik bir rahatsızlık olmakla beraber, sosyolojik boyutları ile toplumu da yakından ilgilendirmektedir. Akıllı cep telefonları ile sosyal etkileşimin rahatlıkla yapılıyor olması, bireyde bağımlılığı arttırırken kitleler halinde toplumda olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Çünkü nomofobi bireysel olarak psikolojik bir rahatsızlıktır ancak toplumu bir araya getiren bireylerin iletişim

⁵⁰ Erdem, H., Türen, U., & Ercil, Y. (2017). İş Yükü Fazlalığı Algısını Oluşturan Nedenlerden Birisi Nomofobi (No Mobile Phone Phobia) Olabilir Mi? Could Nomophobia (No Mobile Phone Phobia) be One of the Causes of Role Overload Perception?. *Yönetim ve Çalışma Dergisi/Journal of Management and Labour*, 1(2), 16-30, s. 17.

⁵¹ Babayiğit, A., Buran, A., Müezzini, E. E., Çakıcı, M., Fatmaoğulları, T., & Balkır, F. (2019). Kktc'de Nomofobi Yaygınlığı, Saldırganlık ve Öfkenin Sosyal Medya Bağımlılığı ile İlişkinin İncelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 20, 87-90, s. 88.

ihtiyaçlarından doğmaktadır⁵². Toplumsal durumlarda nomofobi, bireyin günlük yaşamında aşırı anksiyete veya akut girişimlere neden olabileceği gibi, kişilerarası iletişim, performans ya da her ikisini de kapsayan yoğun endişe duyma halini beraberinde getirmektedir. Bunun için; önceden var olan bir zihinsel bozukluğun göstergesi olabilen bazı belirtilerin araştırılması, teşhisin konulması ve ilaç ve/veya psikoterapi ile tedavi edilmesi gerekmektedir. Potansiyel adaylarda önceden var olan zihinsel rahatsızlıklardan ötürü sosyal fobi ya da sosyal kaygı bozukluğu ve panik bozukluk da dahil olmak üzere bazı semptomların ortaya çıkması olası görülmektedir⁵³. Nomofobik bireyler telefonlarını gece açık tuttıkları ve sürekli uyanıp telefonlarını kontrol ettikleri için uyku sorunları da yaşayabilmektedirler⁵⁴

Türkiye’de Allianz Teknoloji Merkezi'nin 2017 yılında yapmış olduğu Yol Güvenliği Araştırmasına göre, yaklaşık her iki sürücüden biri trafikte cep telefonu kullanmaktadır. Sürücülerin %39'u navigasyon, %58'i ön paneldeki menü aracılığı ile radyo sistemini kullanırken, % 15'i trafikte sms yazdığını, % 24'ü akıllı telefonlarını kullanarak

⁵²Ercan, Ö, Tekin, N. (2019). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Nomofobi Düzeylerinin İncelenmesi. Küresel Spor ve Eğitim Araştırmaları Dergisi, 2 (1), 24-34, s. 26.

⁵³ Güllüce, A, Kaygın, E, Borekci, N. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Nomofobi Düzeyi ile Özel İyi Olma Durumları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Ardahan Örneği. Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 37 (4), 651-673. DOI: 10.17065/huniibf.482061, s. 654.

⁵⁴ Çiçek, B. (2020). Öz Düzenlemenin Nomofobi Üzerindeki Etkisi. Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi, 5 (2), 89-101, s. 91.

mesajlarını okuduğu belirtmiştir. Buna bağlı olarak son üç yıldaki trafik kazalarının %60'ının sebebinin telefon kullanımından kaynaklandığı belirlenmiştir⁵⁵.

2. Nomofobi Alanında Yapılmış Olan Tezlere Yönelik Araştırma

2.1. Araştırmanın Bulguları

Tablo 1: Nomofobi Konusunda Yapılmış Olan Tezlerin Yıl Bazında Dağılımları

Yıllar	Tez
2017	1
2018	3
2019	12
2020	10
Toplam	26

Tablo 1 incelendiğinde nomofobi konusunda en fazla tezin 2019 yılında yapıldığı görülmektedir. Nomofobi konusu Türkiye’de tez literatürüne 2017 yılında girmiştir. YÖK tez arşivinden alınan bilgilere göre ilk doktora tezi ise 2020 yılında yazılmıştır.

⁵⁵ Bayram, A, Zeybek Yılmaz, E, Sözen, Ç, Bayer, N. (2019). Nomofobi'nin (Akıllı Telefon Yoksunluğu) İçsel Motivasyona Etkisi: Giresun Üniversitesi Öğrencileri Örneği. İşletme Bilimi Dergisi, 7 (1), 105-130. Dor: 10.22139/Jobs.484598, s. 107.

Tablo 2: Nomofobi Konusunda Yapılmış Olan Tezlerin Üniversite Bazında Dağılımları

Üniversite	Tez Sayısı	Üniversite	Tez Sayısı
Atatürk	1	İstanbul Arel	1
Çağ	1	Kütahya Dumlupınar	1
Çanakkale Onsekiz Mart	2	Marmara	2
Eskişehir Osmangazi	1	Necmettin Erbakan	1
Hacettepe	2	ODTÜ	1
Hatay Mustafa Kemal	1	Sağlık Bilimleri	1
İnönü	1	Süleyman Demirel	2
İstanbul	1	Trakya	1
İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa	1	Tokat Gaziosmanpaşa	1
İstanbul Aydın	3	Yeditepe	1
Toplam			26

Tablo 2’de nomofobi konusunda yapılmış olan tezlerin üniversitelere göre dağılımlarına yer verilmiştir. Tablo incelendiğinde en fazla tezin İstanbul Aydın Üniversitesi (3 adet)’nde yapıldığı görülmektedir. Sıralamayı Çanakkale Onsekiz Mart, Hacettepe, Marmara, Süleyman Demirel izlemektedir. Diğer üniversitelerde birer tez yazılmıştır.

Tablo 3: Nomofobi Konusunda Yapılmış Olan Tezlerin Enstitü Bazında Dağılımları

Enstitü	Tez Sayısı
Sosyal Bilimler	10
Eğitim Bilimleri	9
Sağlık Bilimleri	2
Tıp Fakültesi	2
Fen Bilimleri	1
İstanbul Haydarpaşa Numune Eğt. ve Arş. Hastanesi	1
Lisansüstü Eğitim	1
Toplam	26

Nomofobi konusunda yapılmış olan tezlerin enstitülere bağlı dağılımları Tablo 3'te verilmiştir. En fazla tez Sosyal Bilimler Enstitüsünce (10 adet) yapılmıştır. Ardından Eğitim Bilimleri (9 adet) takip etmektedir.

Tablo 4: Nomofobi Konusunda Yapılmış Olan Tezlerin Anabilim Dalı Bazında Dağılımları

Anabilim Dalı	Tez Sayısı	Anabilim Dalı	Tez Sayısı
Aile Hekimliği	2	Hemşirelikte Yönetim	1
Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi	2	İşletme	3
Beden Eğitimi ve Spor	1	Matematik ve Fen Bil. Eğt.	1
Çalışma Ekonomisi ve	1	Psikoloji	4

Endüstri İlişkileri			
Eğitim Bilimleri	6	Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık	1
Felsefe ve Din Bilimleri	1	Ruh Sağlığı ve Hastalıkları	1
Genel Gazetecilik	1	Spor Bilimleri	1
Toplam			26

Tablo 4’te nomofobi konusunda yapılmış olan tezler anabilim dalına göre incelenmiştir. Tablo 4 verilerine göre en çok tezin Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında (6 Adet), ayrıca Psikoloji Anabilim Dalında da 4 Adet tez yazıldığı görülmektedir.

Tablo 5: Nomofobi Konusunda Yapılmış Olan Tezlerin Özgün Dilleri Bazında Dağılımları

Dil	Tez Sayısı
Türkçe	24
İngilizce	2
Toplam	26

Çalışma kapsamındaki tezlerin çoğunluğunun Türkçe (24 adet), kalan tezlerin İngilizce (2 adet) olarak yazılmış olduğu Tablo 5’te görülmektedir.

Tablo 6: Nomofobi Konusunda Yapılmış Olan Tezlerin Danışman Unvanları Bazında Dağılımları

Danışman Ünvanı	Tez Sayısı
Prof. Dr.	8
Doç. Dr.	10
Dr. Öğr. Üyesi	8
Toplam	26

Tablo 6’da nomofobi konusunda yapılmış olan tezlerin danışman unvanları verilmiştir. En fazla tez danışmanlığını doçent doktor (10 Adet) unvanına sahip öğretim üyeleri yaparken onları aynı sayıda olan profesör doktor (8 Adet) ve doktor öğretim üyesi (8 adet) unvanına sahip öğretim elemanının takip ettiği görülmektedir.

Tablo 7: Nomofobi Konusunda Yapılmış Olan Tezlerin Yöntem Bakımından Dağılımları

Yöntem	Tez Sayısı
Nitel	-
Nicel	26
Toplam	26

Nomofobi konusunda yapılmış olan tezlerin yöntemsel açıdan dağılım bulguları Tablo 7’de verilmiştir. Yapılan araştırma sonuçlarına göre, araştırma kapsamındaki tezlerin tamamında nicel araştırma yöntemi (26 Adet) kullanılmıştır

Tablo 8: Nomofobi Konusunda Yapılmış Olan Tezlerin Tür Bakımından Dağılımları

Türü	Tez Sayısı
Tıpta Uzmanlık	3
Yüksek Lisans	22
Doktora	1
Toplam	26

Tablo 8 incelendiğinde, Nomofobi alanında yazılan tezlerin çoğunluğunun yüksek lisans (22 Adet) olduğu görülmektedir. Ayrıca 3 adet Tıpta Uzmanlık ve 1 adet doktora tezi yazılmıştır.

SONUÇ

Nomofobi konusunda en fazla tezin 2019 yılında yapıldığı görülmektedir. Nomofobi konusu Türkiye’de tez literatürüne 2017 yılında girmiştir. Konuyla ilgili 26 tez hazırlanmış olup, en fazla tezin İstanbul Aydın Üniversitesi (3 adet)’nde yapıldığı görülmektedir. Sıralamayı Çanakkale Onsekiz Mart, Hacettepe, Marmara, Süleyman Demirel izlemektedir.

En fazla tez Sosyal Bilimler Enstitüsünce (10 adet) yapılmıştır. Ardından Eğitim Bilimleri (9 adet) takip etmektedir. en çok tezin Eğitim Bilimleri Anabilim Dalında (6 Adet), ayrıca Psikoloji Anabilim Dalında da 4 Adet tez yazıldığı görülmektedir.

Çalışma kapsamındaki tezlerin çoğunluğunun Türkçe (24 adet), kalan tezlerin İngilizce (2 adet) olarak yazılmış olduğu Tablo 5'te görülmektedir.

Yapılan araştırma sonuçlarına göre, araştırma kapsamındaki tezlerin tamamında nicel araştırma yöntemi (26 Adet) kullanılmıştır

En fazla tez danışmanlığını doçent doktor (10 Adet) unvanına sahip öğretim üyeleri yaparken onları aynı sayıda olan profesör doktor (8 Adet) ve doktor öğretim üyesi (8 adet) unvanına sahip öğretim elemanının takip ettiği görülmektedir. Son olarak Nomofobi alanında yazılan tezlerin çoğunluğunun yüksek lisans (22 Adet) olduğu görülmektedir. Ayrıca 3 adet Tıpta Uzmanlık ve 1 adet doktora tezi yazılmıştır.

KAYNAKÇA

- Adnan, M., & Gezgin, D. M. (2016). Modern Çağın Yeni Fobisi: Üniversite Öğrencileri Arasında Nomofobi Prevalansı, Ankara University, Journal of Faculty of Educational Sciences, Year: 2016, Vol: 49, No: 1, 141-158.
- Akkuş, E. (2019). Investigation Of Nomophobia Levels Of University Students In The Context Of Family Relations/Üniversite Öğrencilerinin Nomofobi Düzeylerinin Aile İlişkileri Bağlamında İncelenmesi. *Media & Communication Studies*, 47.
- Akman, E. (2019). Akıllı Telefonsuz Kalma Korkusunun (Nomofobi) Akademik Başarıya Etkisi: Süleyman Demirel Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Öğrencileri Üzerinden Bir Değerlendirme. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7 (16), 256-275.
- Apak, E., & Yaman, Ö. M. (2019). Üniversite Öğrencilerinde Nomofobi Yaygınlığı ve Nomofobi ile Sosyal Fobi Arasındaki İlişki: Bingöl üniversitesi örnekleme. *Addicta: The Turkish Journal on Addictions*, 3, 609-627.
- Aşık, N. (2018). Aidiyet Duygusu ve Nomofobi İlişkisi: Turizm Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma. *Turar Turizm ve Araştırma Dergisi*, 7 (2), 24-42. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/turar/issue/39666/469369>.
- Babayiğit, A., Buran, A., Müezzın, E. E., Çakıcı, M., Fatmaoğulları, T., & Balkır, F. (2019). Kktc'de Nomofobi Yaygınlığı,

- Saldırganlık ve Öfkenin Sosyal Medya Bağımlılığı ile İlişkisinin İncelenmesi. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 20, 87-90.
- Bayram, A, Zeybek Yılmaz, E, Sözen, Ç, Bayer, N. (2019). Nomofobi'nin (Akıllı Telefon Yoksunluğu) İçsel Motivasyona Etkisi: Giresun Üniversitesi Öğrencileri Örneği. *İşletme Bilimi Dergisi*, 7 (1), 105-130. Doi: 10.22139/Jobs.484598.
- Bragazzi NL, Puente G Del. A Proposal For Including Nomophobia in The New DSM-V. *Psychol Res Behav Manag* [Internet]. 2014; 7:155–60. Available from: [http:// www.dovepress.com /permissions.php](http://www.dovepress.com/permissions.php) 25. Dailymail. Nomophobia is the fear of bei.
- Burucuoğlu, M. (2017). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Nomofobi Düzeyleri Üzerinde Bir Araştırma. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (2), 482-489. <https://dergipark.org.tr/en/pub/joiss/issue/32387/360207>.
- Büyükçolpan, H. (2019). Üniversite Öğrencilerinde Nomofobi, Bağlanma Biçimleri, Depresyon ve Algılanan Sosyal Destek, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Çiçek, B. (2020). Öz Düzenlemenin Nomofobi Üzerindeki Etkisi. *Bitlis Eren Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Akademik İzdüşüm Dergisi*, 5 (2), 89-101.
- Ercan, Ö, Tekin, N. (2019). Beden Eğitimi Öğretmenlerinin Nomofobi Düzeylerinin İncelenmesi. *Küresel Spor ve Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 2 (1), 24-34.
- Erdem, H., Türen, U., & Ercil, Y. (2017). İş Yükü Fazlalığı Algısını Oluşturan Nedenlerden Birisi Nomofobi (No Mobile Phone

Phobia) Olabilir Mi? Could Nomophobia (No Mobile Phone Phobia) be One of the Causes of Role Overload Perception?. *Yönetim ve Çalışma Dergisi/Journal of Management and Labour*, 1(2), 16-30.

- Erdem, H., Kalkın, G., Türen, U., & Deniz, M. (2016). Üniversite Öğrencilerinde Mobil Telefon Yoksunluğu Korkusunun (Nomofobi) Akademik Başarıya Etkisi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(3)
- Gezgin, D, Hamutoğlu, N, Sezen Gültekin, G, Yıldırım, S. (2019). Öğretmen Adaylarının Akıllı Telefonu, Mobil Telefonsuz Kalma Korkusu (Nomofobi) ve Gelişmeleri Kaçırma Korkusuna (Fomo) İlişkin Algılarının Metafor Kullanılarak Belirlenmesi. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8 (2), 733-783. DOI: 10.14686 / bufad.516540 733-783. DOI: 10.14686 / bufad.516540 733-783. DOI: 10.14686 / bufad.516540.
- Gezgin, M. D., & Şahin, L. Y. (2017). Sosyal Ağ Kullanıcılarının Nomofobi Düzeylerinin Çeşitli Faktörler Açısından İncelenmesi, *Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama Cilt:7 Sayı:1*, 1-15.
- Güllüce, A, Kaygın, E, Borekci, N. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Nomofobi Düzeyi ile Öznel İyi Olma Durumları Arasındaki İlişkinin Belirlenmesi: Ardahan Örneği. *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 37 (4), 651-673. DOI: 10.17065/huniibf.482061.

- Kaplan Akıllı, G, Gezgin, D. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Nomofobi Düzeyleri ile Farklı Davranış Örüntülerinin Arasındaki İlişkilerin İncelenmesi Examination of the Relationship Between Nomophobia Levels and Different Behavior Patterns of University Students. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1 (40), 51-69. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/maeuefd/issue/26849/282358>.
- Kocabaş, D, Sezer Korucu, K. (2018). Dijital Çağın Hastalığı Nomofobi Üzerine Bir Araştırma. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 5 (11), 254-268.
- Okuyan, C, Döner Güner, P, Uslusoy Güneş, S. (2019). Hemşirelik ve Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Nomofobi Düzeylerinin Belirlenmesi. Gümüşhane Üniversitesi Sağlık Bilimleri Dergisi, 8 (4), 372-382.
- Özgür Güler, E, Veysikarani, D. (2019). Nomofobi Üzerine Bir Araştırma: Üniversite Öğrencileri Örneği. Beykoz Akademi Dergisi, 7 (1), 75-88. DOI: 10.14514/BYK.m.26515393.2019.7/1.75-88.
- Polat, R. (2017). Dijital Hastalık Olarak Nomofobi . Yeni Medya Elektronik Dergisi, 1 (2), 164-172. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ejnm/issue/34698/383554>.
- Sarıbay, B, Durgun, G. (2020). Dokunmatik Toplamların Fobileri: Netlessfobi, Nomofobi ve Fomo Kavramları Üzerine Bir İçerik Analizi Çalışması. Journal of Yaşar University, Special Issue on Business and Operations Research- March, 280-294.

- Sırakaya, M. (2018). Ön Lisans Öğrencilerinin Nomofobi Düzeylerinin Akıllı Telefon Kullanım Durumlarına Göre İncelenmesi. Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 14 (2), 714-727. DOI: 10.17860/mersinefd.359458.
- Turan, E, Becit İşçitürk, G. (2018). İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Nomofobi Düzeylerinin Çeşitli Faktörler Açısından İncelenmesi. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 9 (16), 1931-1950. DOI: 10.26466/opus.461523.
- Türen, U, Erdem, H, Kalkın, G. (2017). Mobil Telefon Yoksunluğu Korkusu (Nomofobi) Yayılımı: Türkiye’den Üniversite Öğrencileri ve Kamu Çalışanları Örnekleme. Bilişim Teknolojileri Dergisi, 10 (1), 1-0. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/gazibtd/issue/27536/289670>.
- Yaman, Z, Kavuncu, B. (2019). Üniversite Öğrencilerinin Sosyal Gelişmeleri Kaçırma Korkusunun ve Sosyal Ağ Kullanım Amacının Nomofobi Düzeyine Etkisi. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 14 (2), 555-570.
- Yıldırım S, Kişioğlu A. Teknolojinin Getirdiği Yeni Hastalıklar: Nomofobi, Netlessfobi, Fomo. Sdü Tıp Fakültesi Dergisi. 2018; 25(4): 473-480.
- Yıldırım, O. (2019). *Ergenlerde Akıllı Telefondan Yoksun Kalma Korkusu (Nomofobi) ile Sosyo-demografik Değişkenler, Temel Psikolojik İhtiyaçlar, Sürekli Kaygı ve Mutluluk Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (Master's Thesis, İnönü Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü).

- Yıldız, K, Kurnaz, D, Kırık, A. (2020). Nomofobi, Netlessfobi ve Gelişmeleri Kaçırma Korkusu: Sporcu Genç Yetişkinler Üzerine Bir Araştırma. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, TBMM 100. Yıl Özel Sayısı, 321-338. DOI: 10.18026 / cbayarsos.669601.
- Yılmaz, M, Köse, A, Doğru, Y. (2018). Akıllı Telefondan Yoksun Kalmak: Nomofobi Üzerine Bir Araştırma. AJIT-e: Bilişim Teknolojileri Online Dergisi, 9 (35), 31-47. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/ajit-e/issue/54417/740670>.
- <https://wearesocial.com/blog/2019/01/digital-2019-global-internet-use-accelerates>, Erişim Tarihi: 05.03.2021.

BÖLÜM 4

HİRİSTİYANLIK ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 1990 – 2020

Öğr. Gör. Levent ALPASLAN

Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler MYO, Turizm ve Seyahat Hizmetleri, ,
Antalya, TÜRKİYE leventalpaslan@akdeniz.edu.tr

HIRİSTİYANLIK ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 1990 - 2020

1. HİRİSTİYANLIĞIN DOĞUŞU

Doğu mistisizminin, Yahudi Mesihçiliğinin, Yunan düşüncesinin ve Roma evrenselciliğinin kavşak yerinde, ortaya Hıristiyanlık çıkmaktadır. Hıristiyanlık, Hıristiyanların dinidir. Hıristiyanlar, Hristos'a bağlı, ona inanan kimselerdir. Hristos sözcüğü, İbranice Mesih sözcüğünün Yunancaya çevrilmişidir. Hıristiyanlık, Tektarıncı bir dindir; insanlığın kurtarıcısı ve Tanrının oğlu olan İsa (Hristos) aracılığı sayesinde, kulun Baba-Tanrı ile haşır-neşir olmasını ön planda tutar. Hıristiyanlığın Kutsal Kitab'ı daha önce incelediğimiz Eski Ahid'le Yeni Ahid'i yani Tevrat'la İncil'i içine alır. Buradaki Ahid sözü, ittifak sözünün kötü bir çevirisidir: Bahis konusu olan, Tanrı ile insanlık arasındaki bir ittifaktır (Challeye, 1963: 179).

Sözcüğün anlamı ise İbranicedeki "Maşia"dan kaynaklanıyor. "Yağ sürülmüş, yağla kutsanmış" demektir. İsrail kralları ve yüksek rahipleri, yeni görevlerinin simgesi olarak yağla kutsanırlardı. Ahid-i Atik'in birçok yerinde bu işlemin yapıldığını görmekteyiz. "Maşia" sözcüğü İsrail krallarının bir unvanıydı. Geniş anlamıyla bu unvan, Tanrı'nın "bir görev vermek üzere seçmiş olduğu" kişileri de kapsıyordu. Ahd-i Atik'in "İşaya" kitabında Yahudileri sürgünden kurtaran Pers Kralı Keyhusrev'e (Kyros) de bu unvanla hitap edilmiştir. Bu sözcüğün Yunanca'daki karşılığı ise "Khristos". Buradan da "Khristianos" sözcüğü türüyor "Hıristiyan" anlamına. İşte

bu sözcük ilk kez Antakya'daki bir mağarada telaffuz ediliyor. "Hıristiyan" "Mesih'in (Khristos) yandaşı, Mesih'e bağlı anlamına geliyor (Bayladı, 1998: 90).

Başkent Roma'nın İ.Ö. 3. yüzyılda güçten düşmesiyle baş gösteren iç karışıklıklar, imparatorluğun sınırları içindeki güven ve huzur ortamının yok olmasına neden olmuştur. Ekonomik bunalım sonucunda ağır vergilerle ezilen halk, bu zamana dek inançla bağlandıkları "Pagan Tanrıları"ndan soğuyarak, kurtuluşu daha mutlu ikinci bir yaşam vadeden Hıristiyanlıkta aramışlardır.

Özellikle imparatorluğun Doğu tarafında bütün yerel güç ve kültürel egemenlik Hellen kentlerindeki oligarşinin eline geçmeye başlamış, bu yöneticiler de çoğu zaman kendi çıkarları doğrultusunda halkı sömürmüşlerdir. Yüksek enflasyonla ekonomide yaşanan çöküş, merkezi yapının zayıflamasına ve halk ayaklanmalarına sebep olmuştur (İznic, 2009: 44).

Yanı sıra öncelikli olarak imparatorluğun toplum yapısına bakmak gerekmektedir. Bilindiği gibi Roma, köleci bir toplum ve İsa'nın doğduğu yıllarda kolonize ettiği toplulukların halklarına acımasız davrandığı biliniyor. Bu dönem, Roma'da soyluların dışında kalan kesimin aşağılandığı bir dönemdir (Yavuz, 2012: 124).

Roma dininin özelliklerinden biri olan ırkçı yapı da Hıristiyanlığın doğuş sebeplerindedir. İ.Ö. 63 yıllarında ırkçı bir yapı taşımalarından dolayı Yahudiler, Roma'nın etkisi altına girmiş ve putperest

Romalıların baskıcı yönetimiyle karşı karşıya gelmişlerdir (Turan, 2003: 45). Nitekim bu baskılar Yahudileri bir arayışa itmiştir. Paganist anlayış, ırkçı yaklaşım ve ekonomik baskılar altında ezilen imparatorluk halkları arayış içinde bir kurtarıcı beklemekteydi. Bu kurtarıcıyı bekleyen kesimin ezilen ve aşağılanan insanlardan oluşması aslında bu dinin toplumsal yönüne vurgu yapmaktadır.

Hıristiyanlığın, ilk önce hor görülen insanlar arasında çıkması, bu dinin toplumsal nedenini oluşturur. Bir başka neden de Roma dinin özelliğidir. Roma, kolonize ettiği ülkelerin halklarına Roma pagan dinini dayatmaktaydı ve ayrıca Roma pagan dini de bu dönemde giderek bir imparatorluk kültürüne haline gelmişti. İmparatorların kendilerini tanrı gibi göstermeleriydi söz konusu olan (Yavuz, 2012: 124).

Böyle bir ortamda, baskının dozajının giderek yükseldiği bir zamanda tek tanrı inancına sahip Yahudiler, bir kurtarıcı Mesih beklemeye başlamışlar ve Hz. İsa Yahudilerin Mesih bekledikleri bir sırada çıkmış olmakla beraber önceleri havariler dışında çok az kişi Hz. İsa'ya inanmıştır (Sander, 2001: 45).

Çıkarlar çatışması ve putperestlikten dolayı Hz. İsa'nın sağlığında fazla bir yayılma imkânını bulamayan Hıristiyanlık ancak İsa'nın ölümünden sonra özellikle yoksul ve umutsuz insanlar arasında yayılmaya başlamıştır. Hıristiyanlığın halk arasında gittikçe yayılması Romalıların Hıristiyanlara tepkilerinin şiddetlenmesine ve onlara karşı

baskılarının daha da artmasına neden olmuştur. Özellikle de Paulus'un Hıristiyan olması cemaate yeni bir hamle kazandırmakla beraber, aynı zamanda beraberinde fikri ayrılıkların doğmasına ve Hıristiyanların ikiye ayrılmasına neden olmuştur (Tümer ve Küçük, 2001: 267).

2. HIRİSTİYANLIĞIN ANADOLU'DA YAYILIMI

Aziz Paulus'un çabalarıyla Anadolu'ya güneyden gelerek hızla yayılan Hıristiyanlık, sonunda İ.S. 330'da İmparator Konstantin tarafından imparatorluğun resmi dini yapılacaktır. Bu esaslı değişiklik, İmparatorluğun her yerinde olduğu gibi, Anadolu'da da alışılagelmiş görkemli yaşantının ve buna koşut anıtsal türden sosyal ve dini mimarinin durmasının en önemli etkenlerinden biri olacaktır.

Hız. İsa'dan sonra onun düşüncelerini kendisine iman eden havarileri yaymaya başladılar. Bunlar içinde özellikle Saint Paul ve Saint Pierre'in Hıristiyanlığın yayılıp kurumlaşmasında, Hıristiyanlığın din kitabı İncil'in oluşumunda önemli etkileri olmuştur. Hız. İsa'yı hiç görmemesine rağmen Hız. İsa'ya iman eden Tarsuslu Saint-Paul Hıristiyanlığın Anadolu ve Yunanistan'da yayılmasında önemli rol oynamıştır. Roma'ya yerleşen Saint-Pierre ise Hıristiyanlığın Roma'da yayılmasında önemli hizmetleri olmuş birisidir. Ancak her ikisi de Romalılar tarafından öldürülmüştür (Özcelik, 2011: 221).

İ.S. 49 yılında toplanan ilk konsilde Paulus Hıristiyanlıktaki yerini almış ve hem de Hız. İsa'nın tanrılaştırılmasına kadar varan, onun tabiatıyla ilgili konuları başlatmış oluyordu. Paulus'a karşı çıkanların başında havarilerin reisi Petrus ve Ebionitlerin reisi Yakobus

bulunuyordu. Roma İmparatoru Neron, İ.S. 64'teki Roma yangınından Hıristiyanları sorumlu tutmuş ve bundan dolayı Hıristiyanlara karşı şiddetli bir baskı ve zulüm devresi başlatmıştır. Bunun üzerine Paulus ve Petrus öldürülmüştür (Toynbee, 2000: 53).

Gelişimini Anadolu topraklarında sürdüren Hıristiyanlık, Aziz Paulus'un Anadolu'ya yaptığı gezilerle yayılma fırsatı bulmuştur. Bu geziler çoğunlukla Antakya'da başlıyor ve orada son buluyordu. Ephesos'in ise Hıristiyanlık açısından önemli bir merkez olduğu bilinmektedir. Ahd-i Cedid'in Anadolu ile sıkça göndermeler yaptığı bilinmektedir. Aziz Paulus mektuplarından üçünü Galatyalılar, Ephesoslular ve Koloseliler'e olmak üzere Anadolu'da yaşayan topluluklara göndermiştir. Bu mektuplarda başka Anadolu kentlerinin adları da sıkça geçmektedir (Bayladı, 1998: 120).

Anadolu'daki gelişime ve yayılıma ilişkin bir başka ifade ise şöyledir: Dini yayma girişimleri çok erken bir dönemden itibaren putperestlere yönelmiştir. Antakya'da putperest asıllı ilk büyük yeni imanlılar cemaati oluşmuştur. Hıristiyanlar nitelemesi ilk kez kullanılmıştır. Aziz Paulus'un paha biçilemez erdemi de sorunun verilerini iyi yakalaması ve doğru, tutarlı gördüğü tek çözümü egemen kılmak için bıkip usanmadan savaşıma cesaretini göstermesi olmuştur (Eliade, 2003: 381).

Bu uzun ve çileli yolculuğun yani ilk Hıristiyanlığın daha birinci yüzyılın sonuna gelindiğinde Suriye'den Anadolu'ya oradan da Yunanistan üzerinden İtalya'ya kadar ulaştığı ve hatta havariliği

kendisinden menkul Paulus'un İspanya'yı misyon coğrafyası içerisine aldığı bilinmektedir. (Kaçar, 2009: 23)

Nero İ.S. 64 yılında, resmi anlamda Hıristiyanlığı bir tehlike olarak görmüştür. Bunun temel nedenlerinden biri Mesih'in geleceği ve "Sonsuz Roma"nın ortadan kalkacağı düşüncesidir (İznic, 2009: 52).

Bu düşünceyi bilerek hareket eden Hıristiyanlar ise İ.S. 66-70 ve 132-135 yılları arasında patlak veren Roma karşıtı Yahudi isyanlarına katılmaktan dikkatle kaçınmışlardır. Yahudilikten kopma girişimleri İ.S. II. yüzyılın etkin entelektüellerinin çoğunun Yahudi karşıtı yazılarında görülebilir. Hıristiyanların II. yüzyılda artık gözle görülür bir faktör oldukları sadece kendi aralarındaki bölünmelerden değil, aynı zamanda Roma Devleti ile olan ilişkilerinden de anlaşılmaktadır. Hıristiyanların Roma Devleti ile ilişkileri özellikle Yahudilikten ayrı bir grup oldukları fark edildikten sonra değişmeye başlamıştır. Keza İ.S. II. yüzyıl, Hıristiyanlık tarihi açısından baktığımız zaman, Hıristiyanlığın 'ayrı bir din' olarak ortaya çıktığı bir dönemdir (Kaçar, 2009: 25).

Bu Yahudi-Hıristiyan çekişmesi daha sonra 4.yüzyılda Hıristiyanlığın devlet dini olarak kabul edilmesiyle daha da şiddetlenecektir. Hıristiyan yazınının başlangıcından itibaren, Yahudiliğe karşı Hıristiyan polemiği yapılmıştır. 4. yüzyılda bu sataşmalar, önemli bir sertlik ve saldırganlık göstermiş, zaman zaman da sinagogları yakmak, Yahudilere fiziki saldırılarda bulunmak biçiminde eyleme dönüşmüştür (Lange, 1987: 36).

Hıristiyan dünyayı sonraki dönemlerde meşgul edecek olan ilahiyat tartışmalarının kökü somut olarak İ.S. II. yüzyıla kadar inmektedir. Dolayısıyla, Pagan dünya için “İkinci Sofistler Dönemi” olarak nitelenen bu yüzyılı Hıristiyanlık için de paralel bir entelektüel canlılığın ilk ortaya çıktığı dönem olarak karakterize etmek yanlış olmayacaktır (Kaçar, 2009: 31).

İ.S. III. yüzyıl ortalarında durum başka bir çehreye bürünmüştür. Din adına “şehit” olma anlayışı sonucunda toplumun özellikle alt sınıfları Hıristiyanlığı toplumsal bir devrime çevirmişlerdir. Roma Devleti’nin emrettiği dinsel törenlere katılmamışlar, üzerlerine hiçbir sorumluluk almamışlar ve de en önemlisi orduda görev almayı kabul etmeyince işler değişmiştir. Devlet ve imparatora sadakat göstermeyip kendilerini tanrıya adayan Hıristiyanlara devletin yanıtı sert olmuştur. Nitekim İ.S. 250 yılında Decius ve 258 yılında Valerianus Hıristiyanların uygulamalarını engellemek için fermanlar çıkarmışlardır (İznic, 2009: 52).

Sonrasında Diocletianus İ.S. 284-305 yılları arasında bir dizi sosyo-ekonomik reformlar gerçekleştirmiştir. Constantinus döneminin başlarında imparatorluk içinde Hıristiyan toplulukların durumuna baktığımızda, İ.S. 311 yılında 313 yılına kadar Maxmiminus’un “Asiana”, “Pontica” ve “Oriens” denilen Anadolu ve Yakın Doğu’daki idari alanları kontrol ettiğini ve bu dönemde özellikle 312 yılının baharında Anadolu’da Hıristiyanlara karşı bir kovuşturma harekâtı başlattığını görüyoruz (İznic, 2009: 57).

Buna karşın Konstantin, süren iç savaşlar sırasında inananlardan destek sağlamak amacıyla Hıristiyanlara iyi davranmıştır. O, Diocletianus ya da Galerius'un İ.S. 311 yılından önceki yıllarda yaptığı gibi Hıristiyanları izlettirip onlara işkence yaptırmamıştır. Nitekim Galerius da sonunda bu gerçeği anlayarak, İ.S. 311 yılında ölümünden kısa bir süre önce Hıristiyanların serbestçe tapınabileceklerine ve mahkûm olanların affedileceğine dair bir emirname yayımlamıştır. Bu emirname de: Hıristiyanlar, var olan düzeni bozmamak koşuluyla toplantılarını yapsınlar. Onlara bağışladığımız bu hakka karşılık, devletimizin ve bizzat kendilerinin mutluluğu ve iyiliği için tanrılarına dua etmelidirler (Özsait, 1982: 401).

Roma yönetiminin tüm baskılarına rağmen Hıristiyanlık dininin yayılışı devam etmiş, başlangıçta daha çok ezilen alt tabakaların itibar ettiği bu din artık zengin ve üst düzey Romalıların da kabul etmesiyle geniş kitlelere ulaşmış ve önlenmesi imkânsız bir hal almıştır. Annesi de Hıristiyan olan Konstantin, belki biraz da bunların etkisiyle İ.S. 313'te "Milano Fermanı" diye bilinen imparatorluk duyurusu ile Hıristiyanlığın serbest bir din olduğunu bildirmiş ve Hıristiyanlara ibadet özgürlüğü tanımıştır (Özçelik, 2011: 222).

Roma imparatorluğu Hıristiyanlığı resmi din olarak kabul etmiştir ki bu da Hıristiyanlık tarihinde bir diğer önemli dönüm noktası olarak telakki edilebilir. Böylece Hıristiyanlığın geniş coğrafyalara yayılmasını kolaylaştırmıştır. (Yıldırım, 1988: 63)

Konstantin'in Hıristiyanlığı resmen kabul etmesinden sonra ikinci büyük hareketi, İstanbul'u imparatorluğun başkenti olarak kendi adını vermek suretiyle inşa etmesidir (Yıldız, 1982: 488).

Sonraki süreçte imparatorluğu tek çatı altında toplayan I. Theodosius döneminde (İ.S. 379-395) Hıristiyanlık Roma İmparatorluğunun resmi dini olarak kabul edilmiştir. Theodosius'un, pagan inancı yasakladığı fermanı şöyledir; "Boş inanç sona erecektir. Kurban çılgınlığı yasaklanmıştır. Theodosius, bütün Roma tapınaklarının kapatılmasını ve tanrı heykellerinin kırılarak puta tapıcılığın yasaklanması, Roma'daki Vesta Tapınağı'nda Roma'nın kuruluşundan beri yanan kutsal ateşin söndürülmesi gibi etkin önlemlerle paganist inancı büyük ölçüde sindirmiştir. Her tarafta kiliseler kurulmuş, piskoposluklar meydana getirilmiş, Roma'da oturan piskoposun diğerlerinden daha üstün olduğu ve Sen Piyer'in vekil bulunduğu kabul edildi ve adına "Papa" dendi. Büyük Theodosius ölümünden biraz önce zaten yıllar evvel birliğini kaybetmiş olan Roma İmparatorluğunu oğulları arasında paylaşmıştı. Onun ölümüyle birlikte doğu kısmını Arkadius, batı kısmını Honorius yönetmeye başlarken imparatorluk da İ.S. 395 yılında kesin olarak ikiye ayrılmıştır. Bu ayrılıştan sonra Doğu Roma İmparatorluğu, Bizans adıyla 1453'e kadar yaşayacaktır (Özçelik, 2011: 223).

Pagan inancın yasaklanması ve Hıristiyanlığın kabulü Anadolu'nun genelinde aynı zaman diliminde keskin bir şekilde yaşanmamıştır. Anadolu'daki bütün kentlerin veya köylerin IV. yüzyıl içerisinde

pagan anlayışı bırakıp, Hıristiyanlığı seçtikleri yönünde bir yorum yapmak yanlış olacaktır. Örneğin, pagan yapıdan Hıristiyanlığa geçiş sürecinde en önemli kaynağımız olan yazıtlara baktığımızda birbirine komşu olan iki bölge, Lydia’da Hıristiyanlık ile ilgili olarak IV. yüzyıldan önceye çok az buluntu varken, Phrygia’da yüzlerce yazıt ele geçirilmiştir. Böylesi genel bir araştırmanın sonucu gayet açıktır. İç Anadolu’nun Hıristiyanlaşması, III. yüzyılın ortalarından itibaren yoğun, ancak dağınıktır. Bütün halkın din değiştirdiği alanlarda bazen tam olarak bu dönüşüm yaşanırken, kimi zaman pagan halk eski kültürünü yaşatmaya devam etmiştir (İznic, 2009: 69-70).

Anadolu’da Roma egemenliği döneminde, bölgesel farklılıklardan dolayı kimi köyler, Hıristiyanlığın burada yayılmaya başladığı sırada kendi anlayışları ile Hıristiyanlığın öğretilerini bir araya getirmişlerdir. Örneğin Phrygia’nın kimi merkezlerinde, bu durumun sonucu olarak “Montanistler” ya da “Novatianlar” gibi ilginç oluşumlar ortaya çıkmıştır ki bu gruplar, arkalarında birçok yazıt bırakmışlardır. Burada bu gruplarla ilgili belirtilmesi gereken en önemli şey, Anadolu’da çok tanrılı yapıdan tek tanrılı bir anlayışa geçildiği dönemde, toplumun böylesi değişik oluşumlar yaratarak, yeni gelen anlayışı kendi yapısı içinde sindirmeye çalışmasıdır (İznic, 2009: 71).

Hıristiyanlığın Anadolu’daki örgütlenmesi ve gelişmesi üzerinde dururken özellikle bu dinin getirdiği mesajın neden Phrygia gibi bölgelerde yandaşlar bulduğunu anlamaya çalışmak, pagan ve Hıristiyan topluluklar arasındaki ilişkilerin çözümlenmesinde önemli

bir aşamadır. Bu noktada Hıristiyan misyonerlerin Roma toplumunun en hareketli olduğu bölgelerini seçerek büyük ilerlemeler kaydettikleri bilinmektedir. Kilisenin büyümeye başladığı yerler genelde İç Anadolu'daki yeni eyaletlerdir. Buralar ekonomik anlamda canlanmakta olan ya da canlanmış bölgelerdir. Bunun yanında Hıristiyanlığın ilk misyonerleri Phrygia'ya geldiklerinde bölge insanının, ürünlerini ve hayvanlarını koruyan tanrılara ve tanrıçalara taptıklarını görmüşler ve aynı zamanda bölge halkının adalet ve ahlaki davranış konusundaki tutucu yapısının farkına varmışlardır (Brown, 2000: 39).

Mimari açıdan bakıldığında da pagan ve Hıristiyan topluluklar arasında uyum ve devamlılık söz konusudur. Roma egemenliği boyunca Anadolu'da özellikle güney ve batı kıyılarında zengin ailelerin üyelerini anıt mezarlara gömmek yaygın bir gelenektir. Aynı şekilde aile büyüklerini gömmek isteyen Hıristiyanlar da bu pagan mezar mimarisinden esinlenmişlerdir. Bunun yanında Phrygia bölgesinde sıklıkla görülen kaya mezarlarının pagan ve Hıristiyan topluluklar tarafından kullanıldıkları bilinmektedir. Ayrıca, Roma döneminde bir kamu binası olarak kullanılan bazilika'nın Hıristiyanlık döneminin ilk kiliseleri olarak işlev görmesini sadece pratik amaçlara bağlamak eksik bir yanıt olacakmış gibi gözükmektedir. Bunların yanında Geç Antik Çağ ile birlikte, kentlerin yöneticilerinin, yavaş yavaş bir piskopos olmaya başladığının en güzel kanıtı da, IV. yüzyıldan sonra kentlerde piskoposa ait sarayların ortaya çıkması olarak belirtilebilir (Brown, 2000: 26).

Siyasi erk meydana gelebilecek karışıklıkları önlemek amacıyla dinsel düzenlemeler gerçekleştirerek kriz dönemlerinden kurtulmayı amaçlamış olmalıdır. Nitekim bu düşünceden hareket eden Diocletianus ve ardından Constantinus'un gerçekleştirdikleri reformlar Hıristiyanları doğrudan ilgilendirmiştir. Bunun sonucunda yetki sahibi olan din adamları arasında yaşanacak olan yeni bir mücadele başlamıştır. Nitekim İznik bu durumu şöyle ifade etmiştir: “Artık pagan Roma’daki gibi “etkili” ama “yetkili” olmayan din ve din adamları, Hıristiyan Roma’da tam tersi bir hal almaya başlamışlardır. Constantinus’un ardıllarından itibaren artık, “hem yetkili hem de etkili” din adamları yön verecektir Roma İmparatorluğu’na” (İznik, 2009: 75).

Bu mücadelenin sebebi ve ne olduğuna ilişkin soruya ise Kaçar’ın ifadesi cevap gibidir: “Hıristiyanlık Yahudi bir ortamda doğmuş ama Yahudilikten farklı olarak, daha geniş bir dünyada kendisine taraftar bulmuştur. Bu genişleme doğal olarak Yahudi kökenli Hıristiyanlar ile pagan kültürden gelen Hıristiyanlar arasında “Tanrı” yorumunda çeşitli sorunlara da yol açmıştır” (Kaçar, 2009: 11).

Bu yorum farklılıkları tarafları meydana getirmiştir. Çalışmamın başlığından hareketle o dönemde Orta Anadolu’da faaliyet gösteren piskoposlar ve karşı oldukları düşünce hakkında da biraz bilgi vermeye çalışacağım.

Günümüzde Orta Anadolu diye ifade ettiğimiz bölge, egemen güçlerin değişik adlandırmalarıyla bilinmektedir. Bugün birçok ili de sınırları

içine alan “Kappadokia” kullanımı bu bölge için de geçerlidir. Nitekim konu dâhilinde isimlerini zikredeceğim Makrina, Basileios, Gregorios ve Nazianzoslu Gregorios Kappadokialı olarak anılmaktadır.

İ.S. 4. yüzyıl Hıristiyanlığı'nın büyük kırılmasının temelinde hiç kuşku yok ki, papaz Arius'un yol açtığı tartışma vardır. Arius'un İsa doktrini ve Hıristiyanlaşan imparatorlukta, teoloji sorununa imparatorluk müdahalesinin yapısı bu bağlamda önemlidir. Arius'un yol açtığı tartışma sadece bütün 4. yüzyılı kaplamamış, sonraki dönemlerde de gündemi işgal etmeye devam etmiştir. Constantinus'un iktidarından (İ.S. 337), Theodiusus'un ölümüne (395) kadar geçen altmış yıllık dönemde, yeni imparatorluk merkezi olan Konstantinopolis'in kilise yönetiminin Ariusçular ve karşıtları arasında nasıl bir derin rekabete konu olduğu ve bu dönem içerisinde ortaya çıkan yeni teoloji tartışmaları kutuplaşmanın nedenini oluşturmaktadır. “Pax Romana”nın himayesindeki “Pax Ecclesiastica” idealinin yıkılışını ve sonuçta farklı İsa algılarının Doğu Roma dünyasını getirdiği yol ayrımı dikkat çekicidir (Kaçar, 2009: 12-13).

Peki, Ariusçu İsa doktrini nedir? Ariusçu tartışmanın temelinde, Hıristiyan itikadını oluşturan 2 temel unsur yani Baba Tanrı'nın ve Oğul'un (İsa) tanımlanması sorunu yatmaktadır. Arius'un ilahiyatında dört ana nokta ortaya çıkmaktadır. Birinci olarak, Arius'un temel vurgusu, Baba Tanrı'nın birliği, mutlaklığı, ulululuğu, yaratıcılığı, emsalsizliği ve kesin yüceliği üzerinedir (Kaçar, 2009: 56).

Daha önce isimlerini belirttiğim Makrina, Basileios, Gregorios ve Nazianzolu Gregorios, tam da bu noktada Ariusçuluğun muhalifleri, “Kappadokia Babaları” olarak bilinmektedirler. Yanı sıra bu grup Bizans Ortodoks Hıristiyanlığının gerçek kurucularıdır. Kendisi o yörede yaygın olan Ariusçu öğretisine karşı “orthodoks” inancını savunacaktı ama altı yıl sonra I. Valentinianus’un ortak imparatoru Valens tarafından Seleukeia Trakheia’ya sürülmüştür (Tiefenbach, 2012: 140).

Basileios, Orthodoks inanca sahip olanları sapık ve sürekli yinelenen öğretiler karşısında sabit kalmaları ve Müjde’yi yalın biçimde duyurmak için her fırsatı kullanmaları konusunda teşvik etti. Arius karşıtı olan diğer bir episkopos Basileios, imparator tarafından bir tehdit olarak görülmeye başlandı. Kappadokia’nın episkoposluğu ikiye bölündü. Daha sonra Doğu Roma İmparatoru ve Arius yanlısı Valens bizzat Kaisareia’ya gelerek Basileios’u malına el koymak, onu sürgün etmek ve öldürmekle tehdit etti. Ama cesaretli episkopos; “Bu kadar mı? Saydıklarının hiçbiri bana dokunmuyor” diyerek imparatora Tanrının doğruluğundaki azmini cesaretle göstermiştir (Tiefenbach, 2012: 165-166).

381 yılında Konstantinoupolis’te 2. Ekümenik Konsey’i toplandı. Büyük buluşmanın amacı uzun zamandan beri süregelen teolojik tartışmaları noktalamak ve Arius’un görüşlerini bertaraf etmektir. Ünü her tarafa yayılan Nyssa Episkoposu Kappadokialı Gregorios da elbette o dönemin en önemli teologlarından biri olarak bu konseye çağrılmıştı. Konseyin ardından İmparator “Büyük” Theodosius, kilise

için başlattığı yeni düzende Gregorios’u büyük Pontos kilise eyaletinin episkoposu atadı. Nyssalı Gregorios bunun üzerine Arius yanlısı rahip ve episkoposların görevden alınması ve onların yerlerine yenilerinin seçilmesi konusunda başrolü üstlenmiştir (Tiefenbach, 2012: 173).

Üç Kappadokialı arasında Basileios kilise yöneticisi, Nyssalı Gregorios parlak bir teolog ve yazar, Nazianzoslular Gregorios ise üstün bir hatip olarak ün yapmıştır. O sıralarda öğretişsel kavgalar giderek Kappadokia yöresini de sarmaya başlamıştır. Gregorios’un babası da bu barış antlaşmasını imzalayınca kilisesinde huzursuzluklar baş göstermeye başlamıştır. Gregorios aslında öğretişsel kavgaların taraftarı değildi. “Sabır acele etmekten iyidir” derdi. Gregorios ayrıca “imanda hastalıklı olanları da kazanmak için uğraşmak gerekir” ya da “kilise Ortodoksluğunu kelimelerden çok hareketleriyle göstermeli” demiştir (Tiefenbach, 2012: 186-187).

Peki, Kappadokialı Babaların teoloji tartışmalarındaki önemi ve Ariuşçu muhalifler olarak anılmalarının nedeni, sürgüne gönderilmelerine yol açan görüşleri nedir?

Oğul ve Kutsal Ruh’un konumlarını açıklarken Kappadokialılar felsefi bir dil kullandılar. Hıristiyanlar arasında sadece felsefeyi açıklama yöntemi olarak kabul edenler olduğu gibi, felsefeyi tamamen reddedenler de vardı. Ancak Kappadokialı Babalar felsefeyi kontrollü olarak kullananlar arasındaydı (Kaçar, 2009: 113).

Gregorius'un temellerini attığı, Kappadokia bölgesinde yaygın olan ilahiyat anlayışına göre, “teslis içerisinde yaratılmış veya tali olan hiçbir şey olmadığı gibi, dışarıdan gelen bir şey de yoktur ve ne Oğul Baba'dan daha noksandır ne de Kutsal Ruh, Oğul'dan daha aşağıdadır (Kaçar, 2009: 113-114).

Sonraki süreçte siyasi ve askeri gelişmelere paralel olarak egemen imparatorun teolojik yorumlarda bir taraf olduğunu anlıyoruz.

Theodosius 381 yılında sadece Doğu Roma İmparatoru idi ve Batı'daki kıdemli Augustus Gratianus'un gözü Theodosius'un üzerindedi. İmparator Ariusçuların Batı'da özellikle Roma Kilisesi nezdinde çok kötü bir üne sahip olduğunu çok iyi biliyordu, dolayısıyla Ariusçulara karşı yürütülecek bir din politikası Batı'dan tepki çekmeyecekti (Kaçar, 2009: 117).

Bütün bu süreçlerin esasında yönetici erkenden bağımsız olmadığını, karşıtlar arasındaki mücadelenin gelişime ve ilerlemeye katkı sağladığını anlıyoruz. Genelde Anadolu, özelde ise Orta Anadolu'nun yetiştirdiği din adamlarının bugün bile geçerliğini muhafaza eden Hıristiyanlığın temel düşüncesini oluşturmalarındaki katkıları yadsınamaz.

Üst düzey din adamlarının bir araya gelip çeşitli konuları tartışmasına ve bir karara varmasına ya da kilise hayatının ortaya koyduğu problemleri çözmek ve tartışmak üzere bir araya gelen en üst düzeydeki din adamları kuruluna konsil adı verilmektedir (Yıldız,

2014: 155). Bir Konsil'in Ökumenik sayılması için bütün piskoposların bu toplantılara katılması gerekiyordu. İşte İ.S. ilk bininci yılında 8 Evrensel Konsil düzenlenmişti. Bunların hepsi de Türkiye topraklarında gerçekleştirilmiştir (Bayladı, 1998: 121).

İlk Konsil İ.S. 325'te İznik'te toplanmıştır. Konstantin'in isteği üzerine toplanan bu Konsilin amacı hızla gelişen Arius taraftarlarını sindirmektir. İkinci Konsil İ.S. 381 yılında İstanbul'da toplanmıştır. Burada "Ruhu'l – Kudüs'ün", Baba ve Oğulla aynı cevherden olduğu kabul edilmiştir. (Aydın, 2004: 167) Üçüncü Konsül Ephesos Konsili'dir. Bu Konsil'de bakire Meryem'in Tanrı'nın annesi olduğu, Mesih'in gerçek bir Tanrı ve iki tabiata sahip bir insan olduğu kararına varılmıştır. Dördüncü Konsil İ.S. 451'de toplanan Kadıköy Konsilidir. Bu Konsilde İsa'da insani ve ilahi iki tabiatın birleştiğini savunan Monofizitlerin görüşleri reddedilmiştir. Böylece Hıristiyan dünyasında ilk ciddi bölünmeler ortaya çıkmıştır (Tümer ve Küçük, 2001: 292).

Bundan sonra İ.S. 553, 680 ve 869 yıllarında olmak üzere değişik yüzyıllarda İstanbul'da 3 Konsil daha toplanmıştır. 869 yılındaki Konsil ilk bininci yılın – hepsi de Anadolu'da düzenlenmiş bulunan – son Evrensel Kiliseler Toplantısıdır. Son İstanbul Konsilinden önce 787 yılında II. Nikaia (İznik) Konsili adıyla İznik'te düzenlenmiştir. Bu 8 Evrensel Kilise Toplantısının tümünün de Anadolu'da yapılmış bulunması, Anadolu'nun Hıristiyanlık açısından ne denli önemli bir yer tuttuğunu açıkça gözler önüne sermektedir (Bayladı, 1998: 122).

Bir dinin hem yorumlanma biçimlerinde birliğin sağlanması hem de değişen koşullara uyum sağlanmasını zorunlu kılan tartışmaların açıklığa kavuşturulması için ortaya çıkan istişare ortamının en net ve bilindik örneği Hıristiyan Konsilleridir. Pratik hayatta karşılaşılan dinle ilgili problemleri çözmek ve güçlükleri ortadan kaldırmak için üst düzey din adamlarının bir araya gelişini ifade eden konsiller, birçok konuda olduğu gibi Hıristiyan ikonaları konusunda da belirleyici olmuşlardır (Yıldız ve Doğrucan, 2021: 58).

Hıristiyan inancında ibadet unsuru olan ikonalar 730'da imparator 4.Leon'un İkonakırcılığı devletın resmi öğretisi ilan etmesiyle bütün kırılmış, kiliselerden kaldırılmıştır. Buna rağmen hala ikonalara inananlara çeşitli baskılar uygulanmıştır. Kraliçe Eirene döneminde toplanan 2. İznik Konsili'nde (787) ikonalara tapma yeniden onaylanmıştır. Daha sonra imparator 5.Leon döneminde,815'te Ayasofya'da toplanan bir konsille ikonakırcılık yeniden yürürlüğe girmişse de 843'te gene Ayasofya'da toplanan konsilde, ikonalara tapma yeniden onaylanmış ve o tarihten günümüze kadar bütün Ortodoks kiliselerinde varlığını sürdürmüştür (Yıldız, 2017 :80).

3. Hıristiyanlık Konusunda Yapılmış Tezlerin Sistemantik Derlemesi: 1990 - 2020

3.1. Araştırmanın Bulguları

Bu başlık altında araştırmanın temel ve tamamlayıcı sorunsallarına yanıtlamaya yönelik analiz sonuçları yorumlanmıştır.

Tablo 1: Hıristiyanlık Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Yıl Bazında Dağılımları

Yıllar	Tez Sayısı
1990	1
1993	2
1996	2
1998	2
1999	2
2000	1
2002	1
2004	2
2005	4
2006	8
2007	3
2008	5
2009	4
2010	4
2011	5
2012	3
2013	3
2014	5
2015	2
2016	2
2017	5
2018	4
2019	16
2020	7
Toplam	93

Tablo 1 incelendiğinde Hıristiyanlık konusunda en fazla tezin sırasıyla 2006, 2019 ve 2020 yılları arasında yapıldığı görülmektedir. Yıllar itibariyle bakıldığında genel olarak 2006 yılından sonra artış gözlenmektedir. Hıristiyanlık konusu Türkiye’de tez literatürüne 1990 yılında girmiştir. YÖK tez arşivinden alınan bilgilere göre ilk doktora tezi 1990 yılında yazılmıştır.

Tablo 2: Hıristiyanlık Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Üniversite Bazında Dağılımları

Üniversite	Tez Sayısı	Üniversite	Tez Sayısı
Anadolu	1	İTÜ	1
Ankara	22	Kahramanmaraş Sütçü İmam	1
Atatürk	2	Mimar Sinan Güzel Sanatlar	1
Cumhuriyet	1	Marmara	7
Çanakkale 18 Mart	1	Necmettin Erbakan	4
Çukurova	2	Nişantaşı	1
Dicle	1	Ondokuz Mayıs	2
Dokuz Eylül	5	Rize	2
Erciyes	2	Sakarya	2
Fırat	2	Selçuk	8
Harran	1	Süleyman Demirel	2
İnönü	1	Uludağ	16
İstanbul	2	Yüzüncü Yıl	3
TOPLAM			93

Tablo 2’de Hıristiyanlık konusunda yapılmış olan tezlerin üniversite bazında dağılımlarına yer verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere en fazla tezin yapıldığı üniversite Ankara (22 adet) ve Uludağ (16adet)’dir. Sıralamayı Selçuk, Marmara, Dokuz Eylül, Necmettin Erbakan YüzüncüYıl, Atatürk, Çukurova, Erciyes, Fırat, İstanbul, Ondokuz Mayıs, Rize, Sakarya ve Süleyman Demirel izlemektedir. Diğer üniversitelerde birer tez yazılmıştır.

Tablo 3: Hıristiyanlık Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Enstitü Bazında Dağılımları

Enstitü	Tez Sayısı
Sosyal Bilimler	91
Güzel Sanatlar	1
Türkiye Araştırmaları Enstitüsü	1
Toplam	93

Hıristiyanlık alanında yapılmış olan tezlerin enstitü bazında dağılımları Tablo 3’de verilmiştir. En fazla tezin Sosyal Bilimler Enstitüsünce (91 adet) yapıldığı görülmektedir. Bu rakamı sırası Güzel Sanatlar (1 adet), Türkiye Araştırmaları Enstitüsü (1Adet), takip etmektedir.

Tablo 4: Hıristiyanlık Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Anabilim Dalı Bazında Dağılımları

Din Sosyolojisi	1	Tarih	1
Felsefe	1	Tekstil ve Moda Tasarımı	1
Felsefe ve Din Bilimleri	80	Temel Bilimler	1
İslam Medeniyeti ve Sosyal Bilimler	1	Temel İslam Bilimleri	
Resim	1	Türk Tarihi	1
Sanat Tarihi	1	Anabilim Dalı Belli Olmayan	4
Toplam			93

Tablo 4’te Hıristiyanlık alanında yapılmış olan tezlerinin anabilim dalına göre dağılımlarına yönelik bulgular verilmiştir. Tablo 4

incelendiğinde en fazla tezin Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalında (80 Adet) diğer Anabilim Dallarında da 9 Adet tez yazıldığı görülmektedir. Ayrıca 4 adet tezin Anabilim Dalı tespit edilememiştir.

Tablo 5: Hıristiyanlık Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Özgün Dilleri Bazında Dağılımları

Dil	Tez Sayısı
Türkçe	92
Arapça	1
Toplam	93

Çalışma kapsamındaki tezlerin çoğunluğunun Türkçe (92 adet), kalan tezlerin Arapça (1adet) olarak yazılmış olduğu Tablo 5’de görülmektedir.

Tablo 6: Hıristiyanlık Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Danışman Unvanları Bazında Dağılımları

Danışman Ünvanı	Tez Sayısı
Prof. Dr.	54
Doç. Dr.	23
Dr. Öğr. Üyesi	14
Dr.	2
Toplam	93

Tablo 6’da Hıristiyanlık alanında yapılmış olan tezlerin danışman unvanları verilmiştir. En fazla tez danışmanlığını profesör doktor (54 Adet) unvanına sahip öğretim üyeleri yaparken onları sırasıyla doçent doktor (23 Adet), doktor öğretim üyesi (14 adet) ve Doktor (2 Adet) unvanına sahip öğretim elemanlarının takip ettiği görülmektedir.

Tablo 7: Hıristiyanlık Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Yöntem Bakımından Dağılımları

Yöntem	Tez Sayısı
Nitel	80
Nicel + Nitel	4
Ulaşılamayan	9
Toplam	80

Hıristiyanlık alanında yapılmış olan tezlerin yöntem bakımından dağılımlarına yönelik bulgular Tablo 7’de verilmiştir. Yapılan araştırma göstermektedir ki, araştırma kapsamındaki tezlerin büyük bir çoğunluğunda nitel araştırma yöntemi (80 Adet) kullanılmıştır. İlgili çalışmalarda Ulaşılamayan (9 Adet) tez bulunmaktadır. Ve hem nitel hem de nicel yöntemin birlikte kullanıldığı tez sayısı ise 4 adettir.

Tablo 8: Hıristiyanlık Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Tür Bakımından Dağılımları

Türü	Tez Sayısı
Yüksek Lisans	75
Doktora	18
Toplam	93

Tablo 8 incelendiğinde, Hıristiyanlık alanında yazılan tezlerin çoğunluğunun yüksek lisans olduğu görülmektedir. 18adet ise doktora tezi yazılmıştır.

4. Değerlendirme ve Sonuç

Çalışma Türkiye’de Hıristiyanlık konusunda Yüksek Öğretim Kurumu Tez Arşivi’nde yer alan 93 tez üzerinden yürütülmüştür. Araştırma yıl, üniversite, enstitü, anabilim dalı, özgün dil, danışmanın unvanı, yöntem ölçütleri ve tez türü temel alınarak belge analizine ve sistematik delemeye dayalı, betimsel amaçlı nitel bir araştırma özelliğini taşımaktadır.

Türkiye’de Hıristiyanlık konusunda çalışmalar 1990 yılında başlamış olup ilk doktora tezi 1990 yılında yazılmıştır. En fazla tez 2019 yılında yazılmıştır. Üniversite bazında incelendiğinde en fazla tez Ankara (22 adet) ve Uludağ (16 adet) Üniversitesinde yazılmıştır. Enstitüler arasında çok büyük sayısal fark görülmektedir. Sosyal Bilimler Enstitüsünde 91 iken Güzel Sanatlar da 1 adet Türkiye Araştırmaları Enstitüsünde 1 adet tez yazılmıştır. Anabilim dalları dikkate alındığında en fazla tezin (80 adet) Felsefe ve Din Bilimleri alanında yazıldığı görülmektedir. Çok çeşitli anabilim dalında Hıristiyanlık konusunun çalışılmış olması konunun disiplinlerarası bir nitelik taşıdığını da göstermektedir. Tezlerin çoğunluğunun profesör ve doçent unvanlı öğretim üyeleri tarafından yönetildiği görülmüştür. Çalışmalarda çoğunlukla nitel yöntemin kullanılmış olduğundan dolayı alanın nitel araştırmalara daha yatkın olduğunu söyleyebiliriz. Sayısal olarak yüksek lisans tezleri fazladır.

Sonuç olarak söz konusu çalışmada Hıristiyanlık konusunda yapılmış tezlere ilişkin bir sistematik derleme yapılarak ilgili alana dair yaklaşık 30 yıllık dönemin genel bir analizi yapılmaya çalışılmıştır. Çalışma bir başlangıç niteliğinde olup daha sonraki çalışmalara alt yapı oluşturacak niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Bayladı, D. (1998). *Dinlerin Kavşağı Anadolu*. İstanbul: Say Yayınları.
- Brown, P. (2000). *Geç Antikçağ'da Roma ve Bizans Dünyası (Çev. T. Kaçar)*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Challaye, F. (1963). *Dinler Tarihi (Çev. Samih Tiryakioğlu)*. İstanbul: Varlık Yayınevi.
- Eliade, M. (2003). *Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi- II. Gotama Budha'dan Hıristiyanlığın Doğuşuna (Çev. Ali Berktaş)*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- İznic, E. (2009). Pagan Bir İmparatorluğun Hıristiyan İmparatorluğa Dönüşümü: Geç Antikçağ'da Roma İmparatorluğu. *Doğu-Batı Düşünce Dergisi* , 41-76.
- Kaçar, T. (2009). *Geç Antikçağ'da Hıristiyanlık*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Lange, N. (1987). *Yahudi Dünyası (Çev. Sevil-Akın Atauz)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Özçelik, N. (2011). *İlkçağ Tarihi ve Uygarlığı*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Özsait, M. (1982). Anadolu'da Roma Egemenliği. *Anadolu Uygarlıkları [Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi]* , Cilt 2, 340-415.
- Sander, O. (2001). *Siyasi Tarih*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tiefenbach, H. (2012). *Anadolu'nun Azizleri*. İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

- Toynbee, J. A. (2000). *A. J. Toynbee (Çev. M. Aydın)*. Konya: Din Bilimleri Yayınları.
- Tümer, G., Küçük, A. (2001). *Dinler Tarihi*. Ankara: Ocak Yayınları.
- Yavuz, H. (2012). *Avrupa'nın Zihin Tarihi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yıldırım, S. (1988). *Mevcut Kaynaklara göre HİRİSTİYANLIK*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Yıldız, S. ve Doğrucan, A. (2021). “Hıristiyan Konsilleri ve İkonoklast Akımlara Etkileri”, *Al Farabi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(5), 55-68
- Yıldız, S. (2017). *Bizans Tarihi, Kültürü, Sanatı ve Anadolu'daki İzleri*, Ankara: Detay Yayıncılık, 4. Baskı.
- Yıldız, S. (2014). “Hıristiyan Konsilleri”, İsa Peygamber ve Anadolu İkonografisi, Editörler: Dr.A. Özdal Değirmencioğlu, Ayhan Başçı, Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yıldız, D. H. (1982). *Bizans Tarihi*. Vefa Ülkü (Haz.) içinde, *Anadolu Uygarlıkları [Görsel Anadolu Tarihi Ansiklopedisi]* (Cilt 3, s. 488-565). İstanbul: Görsel Yayınları.

BÖLÜM 5

DİRENÇLİ KENTLER ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2013-2020

Hande DÖNDÜRÜR

Akdeniz Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama ABD,
Yüksek Lisans Öğrencisi

1. GİRİŞ

Bir ülkede görülen afetler o ülkenin coğrafi konumu, yüzölçümü, yer şekli özellikleri, okyanus ve denizlere göre konumu, iklimi, nüfus miktarı ve planlama altyapısı gibi faktörlere göre değişmektedir. Ülkeler özellikle mustarip oldukları sorunlar neticesinde planlama çalışmaları yaparlar ve afet yönetimi çalışmalarını bu koşullara göre dizayn ederler.

Tarihsel süreç içerisinde meydana gelen yangınlar, depremler, salgınlar, savaşlar ve benzeri kentsel kırılma noktaları ve kentin gelişim aşamasında meydana gelen planlamaya yönelik hatalar ve eksiklikler kentsel dirençliliği etkileyen önemli unsurlardan biridir. Kentin oluşum aşamasında ve sonraki gelişim süreçleri göz önüne alındığında bu faktörün dikkate alınamaması kayda değer zararlara yol açmaktadır. Artan kentleşme ve nüfus artışı, kentlerde ekosistemi dolaylı olarak insan sağlığını olumsuz etkilemiştir. Bu durum özellikle nüfus yoğunluğu fazla olan ülkelerde etkisini çok daha hızlı göstererek, buna bağlı olarak afet risklerini oluşturmuştur.

Kentlerde meydana gelen aşırı yapılaşma koşulları ve planlamada dikkat edilmeyen jeolojik, morfoloji, iklimsel koşullar ve kentin sahip olduğu tüm yeryüzü özellikleri afet risklerinin artmasında neden olmuştur. Afetler, tek bir depremin, selin ya da fırtınanın meydana gelmesiyle oluşmaz. Afetlerde, farklı tehlike kaynaklarının birbirlerini tetiklemesi söz konusudur (Kundak, 2011). Gerek sıcaklık

artışı gerekse salgın hastalıklar ve planlama politikalarındaki hatalar birbirini tetikleyen unsurlar arasındadır.

Direnç ve dirençlilik kavramları İngilizce literatürde “resilience”, dirençli kavramı “resilient” olarak tanımlanır. Bu kavramlar neticesinde “Dirençli Kentler” konusu günümüz koşullarında araştırma konusu olarak ortaya çıkmıştır. Direnç, kelime anlamı olarak bir durum veya olay neticesinde karşı konulan güçlülüdür. Dirençlilik kavramı, devam niteliğinde olan ve kendisini tekrar eden bir süreçtir. Dirençlilik, kent içerisinde meydana gelen her türlü sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi, fiziki oluşumlar neticesinde planlamaya etki eden olumsuz koşulların kent ve canlı hayatı çerçevesinde tehlikeye maruz kalan sistem ve toplumun, en az hasarla değişime uyum sağlama sürecinde, alınan önlemlerle düzenin korunması ve oluşturulması anlamına gelmektedir.

Dirençli şehirler, gelecekteki olası şokları önlemek ve bu durumun sosyal, fiziksel, ekonomik, çevresel ve kentsel altyapı gibi koşullardaki zararı önleyebilmek amacıyla gerekli koşulları sağlayan şehirlerdir.

Balta (2013) yapmış olduğu doktora tezinde Kentsel dirençlilik kavramını; “tehlike, korunmasızlık, risk azaltma kapasitesi, acil müdahale ve yara sarma kapasitesi” olarak afet öncesi sonrasındaki evreyi anlatan iyileşme sürecini belirterek, kentsel dirençlilik birleşenlerindeki bireysel, kurumsal ve toplumsal özelliklerin afet risk faktörünü azaltmaya yönelik etkilerinden bahsetmiştir.

Türkoğlu (2014) yapmış olduğu çalışmada direnç kavramını, 1970 sonlarında ekosistemin parçası olan ekolojik dengenin dönüşüm sürecindeki çalışmalarda, 1990'larda ise afet çalışmalarında kullanılmaya başlandığını belirtmiştir. Aynı zamanda dirençlilik kavramını; kente özgü altyapı ve planlamadaki doğruluklar ve buna bağlı olarak sürdürülebilir planlama açısından ortak toplumsal hedeflere hizmet eden yerel yönetimin bir araya gelmesiyle oluşabileceğini vurgulamıştır.

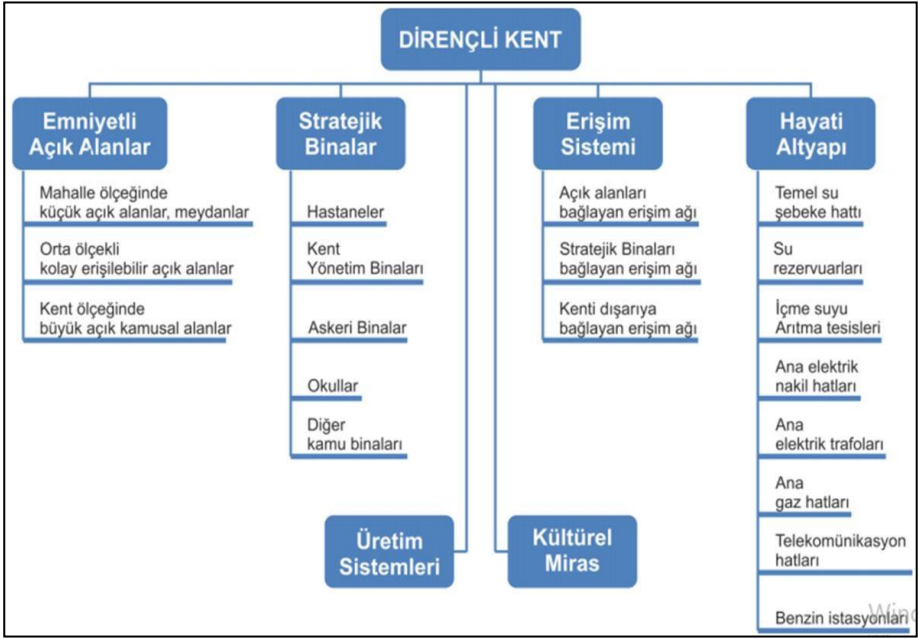
Çiriş (2018) yapmış olduğu çalışmada dirençli kent kavramının ortaya çıkış sürecini; Sürdürülebilir Kalkınma, Sürdürülebilir Kentler, Kentsel Dirençlilik, Dirençli Ulaşım unsurları olmak üzere dört kavram üzerinden açıklarak, kentin karşılaşılabileceği tehlikelere karşı alınması gereken önlemler karşısında şehri oluşturan bütün dinamiklerin her türlü sosyal , ekonomik ve çevresel sistemler içerisinde doğal afet ve yüksek enflasyon gibi olumsuzlukların eşgüdümsel olarak mücadelesi olduğu belirtmiştir.

Karabakan (2020) yüksek lisans tezinde dirençlilik kavramını; birçok disiplinde farklı anlamlara gelebileceği vurgulayarak, sosyal bilimlerde ekoloji ve toplum konularında daha çok incelendiği, planlama disiplinde ise sosyal, çevresel ve ekonomik koşullar üzerinden kentlerin karşılaşılabileceği tehlikelerin üstesinden gelmek ve uyum sağlayabilmek açısından mevcuttaki duruma hızlı bir çözüm üretebilme sistemi olarak belirtmiştir.

Tuğaç (2019) yapmış olduğu araştırma makalesinde, kavramı, statik bir yaklaşımdan ziyade dinamik bir olgu olduğunu vurgulamıştır.

Baran ve ark. (2020) yayınladıkları çalışmada, deprem riski faktörünün kent üzerindeki yıkıcı etkilerini en aza indirmek için depreme dirençli kentler olgusundan yola çıkarak afet öncesi ve sonrasında meydana gelen olumsuz koşulların dirençli kent kavramında planlamaya yönelik nasıl önlemler alınabileceği tartışması İzmir ili araştırma alanı çerçevesinde incelenmiştir.

Ersavaş Kavanoz (2020) kentsel direnç üzerine yapmış oldukları araştırma makalesinde, Direnç kavramının ekolojik yaklaşımlardan sürdürülebilirlik ilkesi ile ilişkili olduğunu aynı zamanda afet ve iklim değişikliği çerçevesinde risk faktörlerinin kentsel üzerinde doğal ve yapılı çevrede; bina, altyapı, yollar gibi yaklaşımlarla birlikte ele alınarak, afet sırasında etkiyi hem bölgesel hem de kentsel düzeyde en az hasarla nasıl atlatılabileceği üzerine gerekli yatırım, sermaye, işbirliği ve dayanışma içerisinde açıklamıştır. Aynı zamanda iklim değişikliği, afet, sürdürülebilirlik ve güvenlik unsurları birlikte ele alındığını, kavramın bütüncül bir yelpaze içerisinde farklı farklılaşabildiğini fakat sosyal kuramcılar tarafından ekolojik yapıya dair çalışmalarda direnç kavramının politika, eşitlik ve güç gibi unsurlarının eksikliğini belirterek mekânsal ayrışmada ki kent planlama sürecinde kentsel yoksulluğun direnç kapsamında öncelikli alanlar üzerinde etkisini vurgulamıştır.

Şekil 2. Dirençli Kentin Fiziksel Bileşenleri (Gerçek ve Güven, 2016)

2012 yılında Birleşmiş Milletler'in UNISDR'nin bünyesinde dirençli kentler kampanyası başlatılmıştır. Making Cities Resilient ismi ile bilinen kampanya da dirençli kentlerin sahip olması gerek 10 özelliği belirlenmiştir.

1. Katılımcılık: süreç içerisinde iş birliğinin sağlanması ve fikir üretiminin oluşturulması.
2. Bütçe Ayrılması: Üretilen bilginin tüm gruplarla eşit paylaşımın sağlanmasıdır.
3. Erişimin Sağlanması: Bu unsurda e-katılım en önemli araçlarından biridir.

4. Alt Yapı Tesisleri ve Yatırımları
5. Sosyal donatı alanlarında yapı güvenliği kalitesinin oluşturulması
6. Risk Azaltılması Çerçevesinde Gerçekçi ve Uygulanabilir Projeler Yapılması, Yasal Mevzuatın Üretebilmesi
7. Eğitim kurumlarında ve ilgili birimlerde konuya ait bilgilerin verilmesi.
8. Ekosistemin Korunması ve Çevreye Duyarlı Kentlerin Tasarlanması
9. Erken Uyarı Sistemlerinin Geliştirilmesi
10. Afet sonrası halkın ihtiyaçlarının karşılanması ve gerekli altyapılarının, planların ve programların oluşturularak ve halkın bu konuda bilinçlendirilmesi

2. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Kentsel dirençliliği etkileyen afetlerin başında ilk olarak İklim Değişikliği gelir. Kentlerde meydana gelen iklimsel değişikliğin, gelecekteki olası şokları önlemek ve bu durumun sosyal, fiziksel, ekonomik, çevresel ve kentsel altyapı gibi koşullardaki zararı önleyebilmek amacıyla gerekli önlemlerin alınması gerekir.

Kentlerde yaşanan yoğun yapılaşma sonucu gerek doğal çevre, gerek altyapı düzenlemeleri ve gerekse iklim koşullarına dikkat edilmemesi nedeniyle oluşturulan yapılaşma sonucu doğal dengenin bozulması ve

afet risklerinin oluşmasına sebebiyet vermiştir. Kentler öncelikle kapsadıkları tüm canlı grupları olmak üzere, iklimlerden etkilenen en büyük yapılardır.

2.1. İklim Değişikliğinin Etkilerine Karşı Dirençli Şehir Politikaları

Türkiye Cumhuriyeti Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından 2016 yılında yayınlanan “İklimle Dirençli Kentler” 6. Ulusal bildiriminde, dirençli kent politikalarının sürdürülebilirlik kapsamında Sivil Toplum Kuruluşları ile desteklenen çevre ve altyapı politikaları belirlemiştir (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı,2016).

1. Çevre Potikaları:

- ✦ Geri dönüşümde katı atık yönetiminin oluşturulması. Kent peyzajı dikkate alınarak kentsel mobilyaların belirlenmesi.
- ✦ Atık su ve evsel yağların geri dönüşümü.
- ✦ Hava, su ve toprağın kalitesinin, yasalarda belirtilen parametre değerlerinde olduğu izlenip belgelenmelidir.
- ✦ Enerji kaynaklarının (yenilenebilir enerji, yeşil hidrojen, mini hidroelektrik santral) kullanılması yoluyla enerji tasarrufunun yapılması.

2. Altyapı Politikaları:

- ✦ Şehirlerdeki su kaçakları, kanalizasyon sisteminin yeterli olması
- Katı atıkların çevresel kirliliğe ve zarara sebebiyet vermesini önlemek.
- ✦ Temiz ve yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımına yönelik uygulamaların belirlenmesi.
- ✦ Sürdürülebilir ulaşım için, yaya ve insan ağırlıklı ulaşım sistemlerinin geliştirilmelidir. Güvenli ulaşım ve trafik için de planlar yapı
- ✦ 2011 ve 2014 yıllarında yaşanan sel olaylarının milyonlarca dolarlık yarattığı maddi zarar bulunmaktadır. 2011’de yaşanan sel, kentte 1,04 milyar ABD doları tutarında bir zarara yol açmıştır.
- ✦ Aşırı yağışların yol açtığı taşkınlardan dolayı, Kopenhag sokaklarında afet riskine karşı iklim sokağı oluşturulmuştur. Aşırı yağmur nedeniyle drenaj sistemleri ve yeraltı suyu depolama projeleri oluşturulmuştur.

3. Yurtdışından Dirençli Kent Örnekleri

3.1. Kanada-Vancouver

2016 yılında Dirençli Kent Ağına katılmıştır. Vancouver Belediyesi sivil toplumdaki gönüllülerle birlikte 2017 yılında dayanıklılık değerlendirme raporu hazırlamıştır (Köseoğlu, 2019). bu katılımcı

yaklaşım ile birlikte şehrin maruz kaldığı dirençlilik sorunlarına çözüm yolları belirlenmiştir. Bunlar: mahalle ölçeğindeki dayanıklılık, depreme dayanıklı bina altyapısı, ekonomik oluşumlar, proaktif ve dayanıklı kent yönetimi olmak üzere dört başlık altında toplanır.

3.2. İspanya

3.2.1. Barselona

2013 yılında uygulamaya konulan “Barselona Yeşil Altyapı ve Biyoçeşitlilik Planı” amacı; çevresel ve sosyal hizmetler eşit bir şekilde sunmak, doğayı şehre taşımak, Biyo-çeşitliliği artırmak, Dağınık yeşil altyapılar arasındaki bağlantıyı artırmak ve şehri daha dirençli hale getirme amacıyla uygulama projeleri üretmek erozyon oluşumlarını önlemektir (Berberoğlu vd., 2019).

3.2.2. Vitoria - Gasteiz

1990’ların başlarında Vitoria-Gasteiz, şehrin dış bölgelerini restore etmek ve geri kazanmak için Yeşil Kuşak yaratılmasını içeren iddialı bir proje başlatmıştır (Berberoğlu vd., 2019). Proje, ekolojik ve sosyal sorunlar açısından sel afetinin önlenmesi istenmiştir. Proje, eko-rekreasyonel koridorlar ile stratejik olarak bağlantılı yüksek ekolojik ve peyzaj değeri olan kent çevresi park alanlarının oluşturulması amaçlanmaktadır (Berberoğlu vd., 2019). Vitoria-Gasteiz’in Kentsel Yeşil Altyapı Sistemi aşağıdaki genel hedefleri şunlardır:

1. Kentsel ve kentsel yeşil alanlar arasındaki şehrin “Biy çeşitlilik” kavramını teşvik etmek.
2. Şehirdeki ekosistem hizmetlerini, doğal kaynak tüketimini azaltarak artırma.
3. Ekolojik ve hidrolojik süreçleri bütünleştirme ve yeterli düzeyde planlama ile kentsel gelişmiş ağa akım sağlama
4. Kentsel ısı adalarını azaltma, iklim değişikliğini önleme ve bu amaçlara uyum için koşul ve süreçleri iyileştirme. Bölgenin kentsel direncini artırma.
5. Yeşil alanlar ile uyumlu kamu kullanımının teşvik edilmesi, boş zaman ve rekreasyon olanaklarının artırılması, erişilebilirliğin ve ülke-şehir bağlantılarının artırılması, doğal güzelliklerin ve kültürel mirasın korunarak kent kimliğinin sağlanması.
6. Sağlığı, kolektif refahı ve şehrin genel yaşanılabilirliği destekleyen ortamlar oluşturulması.
7. Yeşil istihdam yoluyla ekonomik gelişmeye katkıda bulunulması.

Yeşil Kuşak ile ilgili ve halen uygulama sürecinde olan proje örnekleri ise: Zadorra nehir kıyısının bir bölümünü, Yeşil Kuşak ile bütünleşmiş büyük bir doğal parka, bir dinlenme alanı olarak ve aynı zamanda nehir için bir taşkın alanına dönüştürmek. Sulak araziye geri kazanmak ve Yeşil Kuşakta birleştirmek için güney akıntılarını kanalizasyon sisteminden Salburía Sulak Alanı'na yönlendirmektir (Berberoğlu vd., 2019).

3.3. Meksika

1985 yılında Meksika şehrinde can kaybına yol açan büyük depremde, binlerce yapı yıkılarak hasar görmüştür. 2011 yılında meydana gelen bir başka depremde daha önceden alınan önlemler sayesinde yapılarda hasar tespit edilsede can kaybına sebebiyet vermediği belirtilmiştir (Türkoğlu,2014).

3.4. Hamburg

Hamburg, 2011 yılında Avrupa Yeşil Başkenti seçilen Grünes Netz – “Yeşil Ağ” planını oluşturmuştur. Plan, tüm kent sakinleri ve turistler için güvenli, otomobillerin olmadığı, bol yeşil alan içeren bir şehir yaratmak. Proje, şehri daha yürünebilir hale getirmeyi ve bisikleti ulaşımın yaygınlaşmasını amaçlıyor. Aynı zamanda iklim değişikliği nedeniyle sellere karşı daha dirençli bir şehir oluşturmak.

3.5. Tokyo

Tokyo çeşitli afetler ve en dikkate değer olan deprem riskinin kalıcı hasarlara sebebiyet verecek şekilde kent bütününde yaşanması afete karşı dirençliliğin artırılmasına yönelik önlemlerin alınmasının gerekliliği göstermiştir.

Eren (2019) yapmış olduğu makalede, kentsel dirençlilik kavramının kamu desteği kendine yardım ve karşılıklı yardım olarak belirtildiğini buna bağlı olarak alınan önlemlerin afet öncesi ve sonrasında izlenmesi gereken yolu ifade eden akıllı harita sistemlerin

oluşturulduğu, yapı bazında depreme dayanaklı sürdürülebilir binaların inşa edildiği, halkın bilinçlendirilmesi konusunda gerekli eğitimlerin afetten önce ve sonrasında eğitim niteliğinde bilgilendirici çalışmaların bulunduğu ifade edilmiştir.

3.6. Cenova

Kentsel Doğa Laboratuvarları (UNaLab/Urban Nature Labs) Cenova, şehirlerin iklim ve su direncini arttırmak için sağlam bir veritabanı ve yenilikçi, tekrarlanabilir ve yerel olarak uyumlaştırılmış doğa temelli çözümlerin (Nature Based Solutions/NBS) Avrupa çerçevesini geliştirmeyi amaçlayan Horizon 2020 projesi Urban Nature Labs'a (UNaLab) katılmıştır (Berberoğlu, Çilek ve Ünlükaplan, 2019). UNaLab, ağaçlandırma/ bitkilendirme önlemleri ile ve yenilikçi kentsel tasarımla birlikte kentsel ekolojik su yönetimine odaklanmaktadır.

3.7. Madrid + Natural (Madrid+ Natural Project)

Bu proje Madrid Şehir Meclisi tarafından yürütülmekte olan ve kentsel alanların yeniden canlandırılması ile ilgili bir projedir (Berberoğlu vd., 2019). “Madrid + Natural”, iklim değişikliğine karşı, mücadele çözüm odaklıdır. Proje; Madrid kent çevresini düzenlemek, kirlilik, şiddetli fırtınalar, kuraklık, aşırı sıcaklı, biyoçeşitlilik gibi sorunlara çoklu çözümler sunar.

Bu proje kapsamındaki uygulamalar “Yeşil duvarlar, nehir restorasyonu, geçirgen parkeler, kentsel tarım, kent ormanları ve sürdürülebilir drenaj sistemleri” olarak sıralanabilir (Berberoğlu vd.,2019).

3.8. New York

ABD'nin kuzeydoğusunda yer alan New York bugün iklim değişikliğinin etkilerinin büyük ölçüde hissedildiği, özellikle ekonomik altyapılarının zarar gördüğü şiddetli hava olaylarının daha sık ve yoğun bir şekilde yaşandığı bir kent olarak ortaya çıkmaktadır. Kent genelinde yağış oranlarının fazlalığı, deniz seviyesinde ki yükselteler ve artan sıcaklar karşısında kent, bu koşullara uyum sağlayabilmek ve kentsel dirençliliği arttırabilmek amacıyla sürekli planlar geliştirmekte, yeni politikalar ve stratejiler belirlemektedir.

2012 yılında Sandy Kasırgası olarak bilenen **New York** metropoliten bölgesinde gerçekleşen doğal afetin can ve mal kaybına yol açan olumsuz koşullarının afet direnci ile ilgili mücadelede önemli bir durum olduğu açıklanır (Çolakoğlu, 2019).

3.9. Stockholm

Stockholm İsveç'in başkenti ve en büyük kentidir. Kent İsveç'in güney-orta kıyısında Mälaren Gölü ile Baltık Denizi arasındaki bölgede yer almaktadır. Kentin merkezi 14 adadan ve bu adaları birbirine bağlayan kanallardan oluşmaktadır.

Kentteki Su Yönetimi ve Kent Doğasına ilişkin politikalar çerçevesinde mevcutta var kaynakların korunmasına yönelik tatlı su tesisleri, rezerv alanları oluşturulmuş ve kentte yeşil altyapıya yönelik yapılan çalışmalardan biri olan “Yeni Fikir Bankası projesi” kapsamında koruma-uygulama projeleri kamu kuruluşları sivil toplum örgütleri tarafından geliştirilmektedir (Yılmaz, 2019).

Dirençlilik olgusunun kent üzerinde etkisi afet, iklim değişikliği, yapılı çevre, planlama kararları ve buna benzer kent yaşamını olumsuz etkileyecek her türlü savaş, salgın, ekonomik kriz gibi oluşumların uyum sağlama sürecinde görülebilecek etkileri en az risk oranına indirgeyerek yeni oluşumun sağlıklı bir şekilde devam etmesi, sağlamak büyük önem arz etmektedir. Bu doğrultuda direnç, dirençlilik, dirençli kent sözcükleri yaşam sürecinde her an var olan tüm fonksiyonların içerisinde yer alır. Toplum ve şehirler, ülkeler, kıtalar her daim tüm zaman dilimlerinde bu etki altında bulunur.

4. DİRENÇLİ KENTLER ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2013-2020

4.1. Araştırmanın Bulguları

Bu başlık altında araştırmanın temel ve tamamlayıcı sorunsallarına yanıtlamaya yönelik analiz sonuçları yorumlanmıştır.

Tablo 1: Dirençli Kentler Konusunda Yapılmış Olan Tezlerin Yıl Bazında Dağılımı

Yıllar	2013	2018	2020	Toplam
Tez Sayısı	1	2	1	4

Tablo 1 incelendiğinde dirençli kentler konusunda ilk tezin 2013 yılında yazılmış olduğu görülmektedir. 5 yıl sonra bir tez daha yazılmış olup son tez ise 2020 yılında yazılmıştır.

Tablo 2: Dirençli Kentler Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Üniversite Bazında Dağılımları

Üniversite	Tez Sayısı
Ankara Üniversitesi	1
Gazi Üniversitesi	1
Ondokuz Mayıs	1
Yıldız Teknik Üniversitesi	1
Toplam	4

Tablo 2’de dirençli kentler konusunda yapılmış olan tezlerin üniversite bazında dağılımları verilmiştir. Toplam 4 tez dört ayrı üniversitede yazılmıştır.

Tablo 3: Dirençli Kentler Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Enstitü Bazında Dağılımları

Enstitü	Tez Sayısı
Fen Bilimleri	3
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	1
Toplam	4

Dirençli Kentler alanında yapılmış olan tez çalışmalarının enstitü bazında dağılımları tablo 3’de belirtilmiştir. En fazla çalışma Fen Bilimleri Enstitüsünce (3 adet) yapılmıştır.

Tablo 4: Dirençli Kentler Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Anabilim Dalı Bazında Dağılımları

Anabilim Dalı	Tez Sayısı
Bina Bilgisi Anabilim Dalı	1
Kamu Yönetimi Anabilim Dalı	1
Peyzaj Anabilim Dalı	1
Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı	1
Toplam	4

Tablo 4’te Dirençli Kentler alanında yazılan tezlerin anabilim dalı bazında dağılımları verilmiştir. Bina Bilgisi, Kamu Yönetimi, Peyzaj ve Şehir ve Bölge Planlama anabilim dalında birer tez yazılmıştır.

Tablo 5: Dirençli Kentler Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Özgün Dilleri Bazında Dağılımları

Dil	Tez Sayısı
Türkçe	4
Toplam	4

Tablo 5’te Dirençli Kentler ile ilgili yazılan tezlerin yazım diline göre dağılımı verilmiştir. Görüldüğü üzere yazılan tezlerin tümü Türkçe dilindedir (4 adet).

Tablo 6: Dirençli Kentler Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Danışman Unvanları Bazında Dağılımları

Danışman Unvanı	Tez Sayısı
Prof. Dr.	2
Doç. Dr.	1
Dr.Öğr.Üyesi	1
Toplam	4

Tablo 6’da Dirençli Kentler alanında yapılan tezlerin danışman unvanı bazında dağılımı gösterilmiştir. En fazla tez danışmanlığını profesör doktor (2 adet) unvanına sahip öğretim üyeleri yapmıştır.

Tablo 7: Dirençli Kentler Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Yöntem Bakımından Dağılımları

Yöntem	Tez Sayısı
Nitel	3
Nitel + Nicel	1
Toplam	4

Tablo 7’de YÖK tez arşivi üzerinden erişim sağlanan 4 tezin yöntem bakımından dağılımı verilmiştir. 3 adet tezde nitel yöntem kullanılırken birinde nicel yöntem kullanılmıştır.

Tablo 8: Gıda Güvenliği Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Tür Bakımından Dağılımları

Türü	Tez Sayısı
Yüksek Lisans	2
Doktora	2
Toplam	4

Dirençli Kentler alanında yapılan tezlerin 2 adeti yüksek lisans, diğer 2’si de doktora tezidir.

5. SONUÇ

Çalışma YÖK tez arşivinde dirençli kentler üzerine yapılan 4 çalışma üzerinden yürütülmüştür. Çalışma yılı, üniversite, enstitü, anabilim dalı, özgün dil, danışmanın unvanı, başvuru alanı, araştırma yöntemi ölçütleri ve tez türü temel alınarak doküman analizi ve sistematik derlemeye dayalı, betimsel amaçlı nitel bir araştırma özelliği taşımaktadır.

Elde edilen veriler ışığında dirençli kentler konusunda ilk tezin 2013 yılında yazılmış olduğu görülmektedir. 5 yıl sonra bir tez daha yazılmış olup son tez ise 2020 yılında yazılmıştır. Bu tezler dört ayrı üniversitede yazılmıştır. Enstitü bazında dağılımlarına bakıldığında ise en fazla çalışmanın Fen Bilimleri Enstitüsünde (3 adet) yapıldığı görülmektedir. Anabilim dallarında Bina Bilgisi, Kamu Yönetimi, Peyzaj ve Şehir ve Bölge Planlama anabilim dalında birer tez yazılmıştır. Tek bir anabilim dalında yığılma olmamıştır. Konuyla ilgili yazılan tüm tezlerde Türkçe dili kullanıldığı görülmüştür. Tezlerin yarısının danışmanlığını profesör doktor unvanına sahip öğretim üyeleri yapmıştır. Tezler yöntemsel açıdan incelendiğinde çoğunlukla nitel yöntemin tercih edildiği görülmektedir.

Konuya ilgili Türkiye’de sadece 2 adet yüksek lisans ve 2 adet de doktora tezi yazılmıştır. Elde edilen sonuçlar bize konunun bakir olduğunu net bir şekilde ortaya koymaktadır. Çeşitli enstitü ve anabilim dallarında konunun daha fazla çalışılması alan yazındaki

dirençli kentler ile ilgili çalışmaların açığı kapatacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Balta, M. Ö. (2013). Kentsel Risklerin Planlama Temelinde Analizi Ve Dirençli Kent Planlama Yaklaşımı. *Doktora Tezi*.
- Baran, T., Kahraman, S., Özçelik, Ö., Mısıır, İ.S., Saatçı, A., Girgin, S.C., & Kahraman, S. (2017). Seismic Resilience Challenge For Izmir: Pilot Project For Seismic Risks Of Existing Buildings.
- Berberoğlu, S., Çilek, A., Ünlükaplan, Y., (2019), İklim Değişikliğine Dirençli Kentler için bir Çerçeve: Yeşil Odaklı Uyarılama Kılavuzu, İzmir.
- Çiriş, S., (2018), Kentsel Planlamada Paradigma Değişiminin Bir Ürünü: "Dirençli Ulaştırma" ve İstanbul Kenti Üzerine İnceleme.
- Çolakoğlu, E., (2019). *İklim Değişikliği Alanında Ortak Çabaların Desteklenmesi Projesi: İklim Değişikliği, Sürdürülebilir Kentler ve Kentsel Planlama Etkileşimi*. Ankara.
- Değerliyurt, M., (2015), Kent Çalışmaları II: kent ve Afet, Ekim 2015, Ankara.
- Eren, Ş. G. (2019). Tokyo: Solaris-Güneş İmparatorluğu'nun Dirençli, Kırılgan ve Tehlikeli Kenti. *İDEALKENT*, 10(28), 907-941.
- Gerçek, D., & Güven, İ. T. (2016). Kentsel dirençliliğin coğrafi bilgi sistemleri ile analizi: Deprem ve İzmit kenti. *Harita Teknolojileri Elektronik Dergisi*, 8(1), 51-64.
- Karabakan, B., (2020). Gısp Yaklaşımı İle Van Edremit'in Dirençli Kent Olarak Değerlendirilmesi. *Yüksek Lisans Tezi*.

- Kavanoz, S. E. (2020). “Kentsel Direnç” Kavramı Üzerine. *Kent Ve Çevre Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 5-24.
- T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, (2016). *Türkiye İklim Değişikliği 6. Ulusal Bildirimi: İklim Dirençli Kentler*. Ankara.
- Tuğaç, Ç. (2019). Kentsel Dirençlilik Perspektifinden Yerel Yönetimlerin Görevleri ve Sorumlulukları. *İDEALKENT*, 10(28), 984-1019.
- Türkoğlu, H., (2014), Afete Dirençli Şehir Planlama ve Yapılaşma, Afet ve Acil Durum Yönetimi İl Müdürlüğü, İstanbul, AFAD.
- Kundak, S., (2013), “Kentsel Yaşamda Değişim ve Yeni Eğilimler: Sağlıklı Kentlerin ve Kentsel Direncin Oluşturulmasında Yenilikçi Yaklaşımlar”, Sağlıklı Kentler Birliği 9.Yıl Konferansı, Konferans Kitabı, Ekim, 2014, Bursa.
- Kundak, S., (2013), Şehirler, Afetler ve İnsanlar, İstanbul Teknik Üniversitesi, İstanbul.
- Köseoğlu, Ö., (2019), Metropoliten Kentlerin Geleceği Yeni Yaklaşım, Model ve Uygulamalar, İstanbul.
- Yılmaz, F. H., (2019), Sürdürülebilirlik Bağlamında Yeşil Kent Yönetimi: Avrupa Yeşil Başkentleri Üzerinden Bir Değerlendirme.

BÖLÜM 6

ENGELLİ TURİZMİ ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2008-2019

Yasin Oğuz ÖZMENEKŞE

Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Turizm Yönetimi
ABD, Yüksek Lisans Öğrencisi

GİRİŞ

Turizm sektöründe çetinleşen rekabet şartları yüzünden inovasyon veya kişilik kazanma çabalarına olan ihtiyaç gün geçtikçe artmaktadır. Farklılaşma adına yapılan çalışmalar, yenilikleri beraberinde getirirse de çağdaş toplum düzeyine ulaşmanın en önemli şartlarından olan her kesime eşit muamele ve hizmet anlayışı zaman zaman göz ardı edilmiştir. Türkiye’de erişilebilir tesis oranı maalesef yasal olarak belirlenmiş %1’lik taban sınırı aşmamakta ve bu sınıra ulaşan kuruluşların plansız birer erişilebilirlik stratejileri benimsedikleri gözlemlenmiştir. Dünyada ise bazı çalışmalarla engelli bireylerin erişilebilir turizm haklarına yeteri kadar önem verilmediği tespit edilmiştir. Bu çalışma engellilik kavramı, erişilebilir turizm ve engelli turizm pazarı adına yapılmış bazı önemli çalışmalar hakkında yapılan literatür taraması sonucu ortaya çıkmıştır.

1. Engelli Kavramı

Engelli kavramı ilk insan hayatıyla şekillenmiş nüfus ve değişen teknoloji şartlarına bağlı olarak artış göstermiş bir kavramdır (Yıldız, Yıldız, Karaçayır, 2017). Engellilik konusunda birçok kaynakta farklı isimlendirmeler yapılmıştır. Bu isimlendirmeler arasında en çok rastlananlar “bozuklu”, “engelli”, “özürlü” ve “sakat” kelimeleridir. Bu sözcükler anlam olarak farklı durumlar ifade etseler dahi genelde aynı durum için kullanılmaktadır (Öztürk M, 2011).

Engellilik kavramı tanımının, literatürde fazlaca ve farklı yapılması aslında bu tanımların gücünü gözler önüne sermektedir. Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Bildirgesi 'ne göre engelli, "Bireysel veya sosyal yaşantısında kendi başına yapması gereken işleri, doğuştan veya sonradan oluşan noksanlıklarla kendi başına yapamayan kişi" olarak tanımlanmaktadır (Öztürk M, 2011).

Engelli olma durumu sosyal yaşantı, iş hayatı, aile hayatı, toplumsal hayata ayak uydurma gibi birçok konuda bireylere sorun yaşattığı için zihinsel ve bedensel zorlukların yanısıra sosyal zorlukları da beraberinde getirmiştir. Engelli kavramı tanımının yanısıra; devletler kendi bünyesindeki engellilerin sınıflandırılması, engellilerin toplumsal hayata kazandırılması ve engel türlerinin belirlenebilmesi için birçok çalışma yapmıştır. Ülkemizde engellilerin sınıflandırılması için yapılmış resmi çalışma 2002 yılında Özürlüler İdaresi Birliği ve Devlet İstatistik Enstitüsü Başkanlığı ortak çalışması ile gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmaya göre engelliler:

1) Dil ve Konuşma Engelliler: Konuşamayan, konuşma hızı veya akıcılığında problem olan, herhangi bir kaza sonucu konuşmasında problem olanlar, ses duyma konusunda problem olmamasına karşın konuşmasında problem olanlar, ifade veya ses bozukluğu olan kişiler, gırtlığı alınmış olan kişiler, konuşmak için bir aletten yardım alanlar, kekemeler, konuşma organlarının herhangi birinde doğuştan bozukluk veya hasar olanlar, afazi olanlar bu sınıfa girmektedirler.

- 2) İşitme Engelliler: Bir veya iki kulağında kısmi veya tam olarak işitme kaybı olan kişilerdir. İşitme eylemini işitme cihazı yardımıyla gerçekleştiren kişiler de bu sınıfa girmektedirler.
- 3) Görme Engelliler: Tek veya iki gözünde kısmi ya da tam görme kaybı olan, göz protezi kullananlar, renk körlüğü, gece körlüğü olanlar bu sınıf dahil edilmektedirler.
- 4) Ortopedik Engelliler: Kas ve iskelet sisteminde yetersizlik, kabiliyet kısıtı, eksiklik ve fonksiyon kaybı olan kişiler bu sınıfa dahil edilmektedirler.
- 5) Zihinsel Engelliler: Belirli derecelerde zeka yetersizliğine veya geriliğine sahip kişiler, Down sendromu, herhangi bir hastalıktan dolayı zeka geriliğiyle karşı karşıya kalan kişiler bu sınıfa dahil edilmektedirler.
- 6) Kronik Hastalıklar: Kişilerin çalışma kapasitesi ve fonksiyonlarını engelleyen hastalıklara sahip olması, sürekli bakım ve tedavi gerektiren rahatsızlıklarla hayatlarını devam ettirmek zorunda olmaları durumunda (kalp-damar rahatsızlıkları, immün sistem rahatsızlıkları, solunum sistemi rahatsızlıkları, sindirim sistemi rahatsızlıkları, üriner sistem veya üreme organı rahatsızlıkları, sinir sistemi rahatsızlıkları, endokrin veya metabolik rahatsızlıklar, cilt ve deri rahatsızlıkları, kan hastalıkları, ruhsal davranış bozuklukları, kanserler) dahil edildikleri sınıftır (TÜİK, 2002).

Bir toplumun çağdaşlık düzeyi, öncelikli olarak toplumun tüm kesiminin eşit şartlarda sosyal hayata katılabilmesiyle belirlenmektedir. Kısaca herhangi bir engeli bulunmayan kesimin gördüğü muamele ve hizmetin doğuştan veya çeşitli nedenlerle sonradan engelli olanlarla aynı olması hatta yaşlıların dahi aynı hizmet ve muameleyi görmesi çağdaşlığın gerekliliğidir (Akıncı ve Sönmez, 2017).

2. Engelli Turizmi

Engelli bireylerin fiziki ve ruhsal engellerini ortadan kaldıracak düzenlemelerin, uygulamaların ve iyileştirmelerin yetersiz olduğu bir toplumda doğal bir insanlık hakkı olan turizmin her kesime hitap edecek şekilde gerçekleştirilmesi mümkün değildir (Ray and Ryder, 2003). Engelli bireylerin turizm faaliyetlerine katılmaları, ruhsal ve fiziki sağlıklarını geliştirmeleri dışında, sosyal ilişkiler kurma ve sürdürme, yeni kültürler tanıma, yeni öğrenme süreçlerine dahil olma ve toplumla bütünleşmeleri açısından fırsat niteliğindedir (Çizel vd., 2012). Engelli bireylerin turizme katılması sadece bireysel açıdan değil, bu bireylerin toplum hayatında yabancılaşmadan yer bulmalarına yani toplumsal uyumun sağlanmasına katkı niteliğindedir. Ayrıca engelli bir bireyin tatile çıkması o bireylere bakıcılık veya yardımcılık görevini üstlenmiş kişilerin ruhsal ve fiziksel açıdan dinlenmesi anlamına gelmekte bu bireyler için adeta bir mola niteliği taşımaktadır (Blichfeldt, Nicolaisen, 2011) Engelli bireyler ile herhangi bir engeli olmadan hayatını idame ettiren bireylerin eşit hizmeti almalarını sağlamak adına yapılan faaliyetler ise engelli

bireylerin bakıcıları ve aile fertleri olmadan bu hizmeti almaları açısından büyük bir önem arz etmektedir (Ayyıldız, Atay ve Yazıcı, 2014). Toplumsal hayatın her alanının, her kesimin ulaşabileceği şekilde tasarlanması gerekmektedir. Herkes için tasarım yaklaşımı içerisine engelli bireyleri de dahil etmektedir. Bu ihtiyaçlara karşılık vermek üzere erişilebilirlik kavramı ortaya çıkmıştır (Mishchenko, 2014). Turizmin her birey için erişilebilir olması gerekliliğinden ise tesislerin, mekanın ve hizmetin erişilebilir hale getirilmesi durumu dolayısıyla erişilebilir turizm kavramı ortaya çıkmıştır. Engellilik türleri ve aynı türde olsa dahi engellilik düzeyleri turist deneyimlerini farklılaştırmaktadır. Bu nedenle seyahat veya hizmet şekilleri engellilik düzeyleri ve türlerine göre şekillendirilmelidir (Small vd., 2012). Uluslararası Birleşmiş Milletler Örgütü tarafından dünyanın en kalabalık azınlığı olarak adlandırılan engelli bireyler ve herkesin birer engelli adayı olduğu gerçeği de turizm işletmeleri açısından hem sosyal sorumluluk anlamında hem de ekonomik anlamda azımsanamayacak bir popülasyonu ifade etmektedir (Artar ve Karabacakoğlu, 2003). Yapılan çalışmalar nüfusun %30 'unun yaşamlarının bir kısmında engelli bireyler haline geleceği ve belirli düzeyde erişilebilirliğe ihtiyaç duyacaklarını göstermektedir. Erişilebilir turizm; hareket uygunluğu, görsel, duyma ve zihinsel erişim boyutlarını kapsamak suretiyle, erişim kolaylığı ihtiyacı olan bireylere eşit, bağımsız ve onurlu bir şekilde global tasarımlı olmalıdır. Turizm ürününü, hizmetini ve çevreyi kullanmayı kolaylaştırıcı iyileştirmeler yapılmışsa erişilebilir turizmden

bahsetmek mümkündür (Darcy, 2009). Birçok araştırma da göstermektedir ki erişilebilir turizm hizmetini sağlamak hükümetlerin denetimleri ve sorumluluğunda olmalıdır (Poria vd., 2010). Ayrıca geçmişte yapılmış birçok çalışma, engelli bireylerin turizm endüstrisi için önemli bir niş pazar olma niteliğini vurgulamasına rağmen bu pazara gerekli ilginin gösterilmediğinin üzerinde durmuştur (İsraeli, 2002). Engelli bireylerin turizm faaliyetlere katılmaları konusundaki hakları, engelsiz bireylerle aynı düzeyde olmasına karşın turizm faaliyetlerinin engelsiz bireyler için tasarlandığı görüşü yaygındır (Yau vd., 2004). Ülkemizde erişilebilir turizm kapsamında yapılan çalışmalardan Avrupa'nın da en büyük erişilebilir turizm tesisi unvanını taşıyan kamuya ait Marmaris Panorama Park Oteli önemli bir örnek teşkil etmektedir. Fakat ne yazık ki engelli bireylere erişilebilir nitelikte hizmet sunmalarından dolayı "Engelli Oteli" yaftasıyla misafirlerin oteli terk etmesinden dolayı engelsiz bireyler oteli terk etmiş ve tercih etmemeye başlamıştır. Bu durum otelin sadece engelli oteli olarak hizmet vermesine yol açmıştır. Engelsiz insanların erişilebilir tesisler hakkındaki bilinçsizliği bu örnekle gözler önüne serilebilmektedir (Akıncı, 2013).

2.1. Dünya' da ve Türkiye' de Engelli Turizm Pazarına Üzerine Yapılan Çalışmalar

2015 yılı verilerine göre dünya nüfusunun yaklaşık %15'i oranıyla 1 milyardan fazla insanın çeşitli derecelerde engeli bulunmaktadır. Ülkemizde bu sayı 4 milyon 882 bin 841'dir (TÜİK, 2015).

Dünyada engelli turizm pazarına yönelik yapılmış çalışmaların bazıları şöyledir: Yaşları 16 ile 75 arasında değişen, engel sınıflandırmaları ve düzeyleri farklı Polonya'nın 3 şehrinde (Podlaskie, Lubelskie ve Podkarpackie) 750 denek üzerinde yapılan "engellilerin turizme yönelmelerindeki çevresel belirleyicilerin etkilerini araştırmak üzere bir çalışma yapılmıştır. Bu çalışmada fiyatlar, doktor olanakları ve arkadaş tavsiyesinin katılımcılar için önemli birer faktör olduğu saptanmıştır (Bergier vd., 2010). Yapılan başka bir çalışmada Romanya'nın Braşov kentinin erişilebilir turizme uygunluğu araştırılmıştır. 1119 kişiye yapılan anket çalışması dahilinde bir kısım katılımcı tarafından yapılan sürdürülebilir erişilebilirlik hamleleri takdir görmüş olup, tur operatörleri ve idareciler için yol gösterici nitelikte olduğu vurgulanmıştır (Bratucu vd., 2016). Engelli bireylerin turizme katılmasında mesleki faaliyetlerin araştırılması hususunda yapılan çalışma neticesinde, mesleki faaliyetlerin engelli bireylerin turizme katılmasında belirleyici bir etkiye sahip olduğunu göstermiştir. (Zbikowski vd., 2011). Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan başka bir çalışmada en az bir engelli üyesi bulunan aileler için turizm endüstrisinin uygunluğu araştırılmıştır. Bu çalışmayla engelli bireye sahip aileler için indirimli teklifler ve özel dizayn edilmiş web sitelerinin bu ailelerin turizme yönelmesinde yardımcı rol oynadığı tespit edilmiştir (Huh ve Singh, 2007). Romanya Tirisora ve Arad şehirlerinde 60 yöneticiye yapılan bir başka anket çalışmasında ise resmi ve gayrî resmi kurumların

engelli bireylerin sorunları üzerinde yeterli bir şekilde çalışmadıkları tespit edilmiştir (Mihaela, 2012).

Ülkemizde ise Bodrum’ da 4 ve 5 yıldızlı tesislerde yapılmış bir çalışmada tesislerin erişilebilirlik ve engelli turizme uygunluk düzeylerini ölçmek amaçlanmıştır. Yapılan anket çalışmasında engelli bireylerin kullanımı için tasarlanmış oda sayısının yasal mevzuatla belirlenmiş %1 oranının yakınlarında olduğu tespit edilmiştir (Zengin, Eryılmaz, 2013). Çanakkale destinasyonlarının engelli turizmine uygunluğunu tespit etmek amaçlı yapılmış bir başka çalışmada, erişilebilir oda sayısının yetersiz olduğu ve tesislerin cazibe merkezlerine ulaşım güçlüğü dikkat çekmiştir (Tozlu vd., 2012). Antalya ‘da bulunan 5 yıldızlı 5 adet otelin erişilebilir odalarının erişilebilir turizme uygunluğunu ölçmeyi amaçlayan bir başka çalışmada ise, odaların çoğunun zemin katta bulunmadığı ve erişilebilir odaların otel planına sonradan dahil edildiği gözlemlenmiştir (Pehlivan, 2012).

Yapılan bu çalışma ve verilerin toplandığı çalışmalar izlendiğinde yaşanan en büyük azınlık olan engelli bireylerin topluma kazandırılmasında, o bireylere engelsiz bireyler kadar hakları olan turizm faaliyetini gerçekleştirmelerinde gerekli olan imkanların sağlanması hem sosyal hem de ekonomik açıdan büyük önem taşımaktadır. Engelli bireylerin eşit şartlarda turizm hizmeti alması toplumsal çağdaşlığın yanısıra destinasyonlar açısından bir farklılaşma unsuru olarak kullanılabilmesi mümkündür. Ülkemizde yaşanan Marmaris Panorama Park Oteli olayı engelsiz bireylerin

bilinçlendirilmesi konusunda gerek sivil toplum kuruluşlarının gerek hükümetin herkesin birer engelli adayı olduğu ve engelli bireylerin engelsiz bireyler gibi hizmet alma haklarının gözardı edilemez bir gerçek olduğu konusundaki bilinçlendirme çalışmalarına önem verilmesi gerektiğini bizlere göstermektedir. Erişilebilir turizm konusundaki yasal mevzuatta yer alan %1'lik taban erişilebilir hizmet kapasitesinin artırılması için çalışmalar yapılmalı ve erişilebilir hizmet normları netleştirilmelidir. Asıl önemli olan tesislerin erişilebilirliklerinin, toplumdaki bilinçsizlikten ötürü kendilerini ötekileştirilmiş hisseden engelli bireylerin ne eksik ne fazla farklı bir hizmet aldığını hissettirmeden her birey için erişilebilir düzeyde tasarlanmasıdır.

3. Engelli Turizmi Alanında Yapılmış Tezlerin Sistemik Derlemesi: 2008-2019

3.1. Araştırmanın Bulguları

Bu bölümde, Yüksek Öğretim Kurumu veri tabanında yer alan engelli turizmi konulu araştırmaların; gerçekleştirildiği yıllar, üniversitelere göre dağılımları, bu konunun hangi enstitülerce çalışıldığı, çalışmaların hangi ana bilim dallarında yapıldığı, özgün dilleri, çalışmalarda danışmanlık görevini üstlenmiş öğretim üyelerinin unvanları, çalışmalarda kullanılan araştırma yöntemleri ve yapılmış tez çalışmalarının türleri bakımından analizleri yapılmıştır. Sistemik

derleme yöntemiyle gerçekleştirilen bu araştırma sonucunda ortaya çıkan bulgular değerlendirilmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 1: Engelli Turizmi Alanında Yazılmış Tezlerin Yıllara Göre Dağılımları

Yıllar	2008	2013	2014	2015	2016	2018	2019	Toplam
Tez Sayısı	1	1	1	1	1	1	2	8

Tablo 1' e bakıldığında engelli turizmi konusunda ilk tez 2008 yılında yazılmıştır. Bu konuda en çok tez 2019 yılında (2 adet) yazılmış olup, diğer yıllarda yazılan tez sayıları eşittir (1' er adet). Ayrıca engelli turizmi konulu ilk ve tek doktora tezi 2014 yılında yazılmıştır.

Tablo 2: Engelli Turizmi Alanında Yazılmış Tezlerin Üniversiteler Bazında Dağılımları

Üniversite	Tez Sayısı	Üniversite	Tez Sayısı
Akdeniz	1	Necmettin Erbakan	1
Dokuz Eylül	2	Süleyman Demirel	2
Muğla Sıtkı Koçman	2		
Toplam			8

Tablo 2' ye göre engelli turizmi alanında yazılmış 8 tez 5 farklı üniversitede yazılmıştır. Bunlar Dokuz Eylül Üniversitesi, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Süleyman Demirel Üniversitesi (2' şer adet) olmak üzere en fazla; Akdeniz Üniversitesi ve Necmettin Erbakan

Üniversitesi (1' er adet) olmak üzere en az tezin yazıldığı üniversiteleridir. Ayrıca bu alandaki tek doktora tezi Süleyman Demirel Üniversitesi'nde yazılmıştır.

Tablo 3: Engelli Turizmi Alanında Yazılmış Tezlerin Enstitüler Bazında Dağılımları

Enstitü	Tez Sayısı
Sosyal Bilimler	8
Toplam	8

Engelli turizmi konulu tüm tezler Tablo 3' ten de anlaşılacağı üzere Sosyal Bilimler Enstitüsünde yazılmıştır (8 adet).

Tablo 4: Engelli Turizmi Alanında Yazılmış Tezlerin Anabilim Dalları Bazında Dağılımları

Anabilim Dalı	Tez Sayısı	Anabilim Dalı	Tez Sayısı
Denizcilik İşletmeleri Yönetimi	1	İşletme	2
Turizm İşlemciliği	5		
Toplam			8

Tablo 4' te engelli turizmi konulu tezlerin hangi anabilim dalları bünyesinde yazıldığı yer almaktadır. Buna göre; Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı bu alanda en fazla tezin yazıldığı anabilim dalıdır (5 adet). Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı' nı İşletme Anabilim Dalı (2 adet) ve Denizcilik İşletmeleri Yönetimi Anabilim Dalı (1 adet) takip etmektedir. Engelli turizmi alanındaki ilk ve tek doktora tezi İşletme Anabilim dalı bünyesinde yazılmıştır. Konunun diğer konulara kıyasla

dar bir çerçevede yer alması, birçok anabilim dalı tarafından incelenmemiş olmasını açıklar niteliktedir.

Tablo 5: Örgütsel Sessizlik Alanında Yapılmış Tezlerin Özgün Dillerine Göre Dağılımları

Dil	Tez Sayısı
Türkçe	8
Toplam	8

Tablo 5’ ten de anlaşılacağı gibi engelli turizmi konulu tüm tezlerin özgün dili Türkçe’ dir. (8 adet).

Tablo 6: Engelli Turizmi Alanında Yazılmış Tezlerin Danışman Unvanlarına Göre Dağılımları

Danışman Ünvanı	Tez Sayısı
Prof. Dr.	3
Doç. Dr.	3
Dr. Öğr. Üyesi / Yrd.Doç.Dr.	2
Toplam	8

Tablo 6’ ya göre engelli turizmi konulu tezlerin 3 adedinde profesör doktor, adedinde doçent doktor ve 2 adedinde doktor öğretim üyesi/ yardımcı doçent unvanlarına sahip öğretim üyeleri danışmanlık yapmıştır. Alandaki tek doktora tezinin danışmanlığını profesör doktor unvanına sahip öğretim üyesi üstlenmiştir.

Tablo 7: Engelli Turizmi Alanında Yazılmış Tezlerin Yöntemlerine Göre Dağılımları

Yöntem	Tez Sayısı
Nitel	2
Nicel	4
Nitel + Nicel	4
Toplam	8

Engelli turizmi konulu tezlerin yöntemleri bakımından sınıflandırılması Tablo 7’ de gösterilmiştir. Bu konudaki tezlerin 4 adedi nicel yöntemler ve yine 4 adedi nitel + nicel yöntemlerle yazılmıştır. Sadece nitel yöntemlerin kullanıldığı tez sayısı ise 2 adettir.

Tablo 8: Engelli Turizmi Alanında Yazılmış Tezlerin Türlerine Göre Dağılımları

Türü	Tez Sayısı
Yüksek Lisans	7
Doktora	1
Toplam	8

Tablo 8 incelendiğinde engelli turizmi konu 8 adet tezin 7’ sinin yüksek lisans düzeyinde olduğu görülmektedir. Doktora düzeyinde 1 adet tez bulunmaktadır.

4. Değerlendirme ve Sonuç

Alanında yazılmış tezlerin sistematik derlemesi yapılarak hazırlanmış bu çalışma; Yüksek Öğretim Kurumu Tez Arşivi' nde bulunan tüm engelli turizmi konulu tezleri kapsamaktadır. Araştırmanın hazırlanma safhasında arşivde mevcut 8 adet tezin tamamına erişilmiş ve özet kısmında yer alan sistematik derleme ölçütleri tutarlılık açısından tezin ana metniyle kıyaslanmıştır. Bu ölçütler tezlerin yapıldığı yıllar, üniversiteler, enstitüler, anabilim dalları, özgün dilleri, danışmanların unvanları, kullanılan araştırma yöntemleri ve tezlerin türleri şeklinde olup her ölçüt için ayrı ayrı (8 adet) tablonun oluşturulduğu bu çalışma; betimsel amaçlı nitel bir araştırma özelliğindedir.

Engelli turizmi konusunda tez çalışmaları Türkiye' de 2008 yılında başlamıştır. Konunun belirli bir grubu kapsamı veya sınırlılıklarını az sayıda anabilim dalı ve enstitülerce çalışılmış olmasındaki gerekçeleri açıklarken göz ardı etmek mümkün olmayacaktır. Yine de ismine paralel olarak en çok Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalında (5 adet) çalışılmış olması, dünyanın en büyük azınlığı olarak isimlendirilebilecek engelli bireylerin, göz ardı edilmeden akademik çalışmalara konu edilmesi turizm sektörü ve bilimi açısından önemli bir nokta olarak görülmelidir. Yaklaşık olarak 13 yıl önce Türkiye tez literatürüne giriş yapmış engelli turizmi konulu tezlerin toplam sayısı 8'dir. Tezlerin büyük bir kısmı yüksek lisans tezlerinden (7 adet) oluşmaktadır. Araştırma konusunun nitel, nice veya her iki yöntemle yapılmış örnekleri mevcuttur ve bu yöntemlerin kullanıldığı araştırma

sayıları birbirine yakındır. Dolayısıyla konuyu herhangi bir araştırma metoduna yatkın bulmak mümkün olmayacaktır.

Bu çalışmada engelli turizmi konusunda yazılmış tezlere dair sistematik derleme yapılmıştır. Yüksek Öğretim Kurumu Tez Arşivi çerçevesinde 2008 yılından bugüne yaklaşık 13 yıllık dönemde yazılan tezler analiz edilmiş ve sınıflandırılmıştır. Bu araştırma başlangıç seviyesinde olup, aynı alanda yapılacak yeni çalışmalara alt yapı oluşturması ve fikir vermesi amacıyla gerçekleştirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akıncı, Z. (2013). Management Of Accessible Tourism And Its Market İn Turkey. *International Journal of Business and Management Studies*, 2 (2): 413-426.
- Akıncı, Z. ve Sönmez, N. (2015). Engelli Bireylerin Erişilebilir Turizm Beklentilerinin Değerlendirilmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 26(1): 97 – 113
- Artar, Y. ve Karabacakoğlu, Ç. (2003). Türkiye’de Özürlüler Turizminin Geliştirilmesine Yönelik Olarak Konaklama Tesislerindeki Altyapı Olanaklarının Araştırılması. *Özürlülerin Toplumsal Gelişimine Yönelik Proje*. Milli Produktivite Merkezi, Ankara.
- Ayyıldız, T., Atay H. ve Yazıcı, A. (2014). Konaklama İşletmelerinin Engelliler İçin Olanakları ve Yöneticilerin Görüşleri: Kuşadası Örneği. *Gazi Üniversitesi Turizm Fakültesi Dergisi*, 1(2): 54-100.
- Bergier, B., Bergier, J., ve Kubinska, Z. (2010). Environmental Determinants Of Participation İn Tourism And Recreation Of People With Varying Degrees Of Disability. *Journal of Toxicology and Environmental Health*, (73), 1134-1140.
- Blichfeldt, B. S. ve Nicolaisen, J. (2011). Disabled Travel: Not Easy, But Doable. *Current Issues in Tourism*, 14(1), 79–102.

- Bratucu, G., Chitu, I. B., Dınca, G., ve Ştefen, M. (2016). Opinions Of Tourists Regarding The Accessibility For People With Disabilities İn The Area Of Braşov Country. *Bulletin of the Transilvania University of Braşov*, 9(58), 73-82.
- Çizel, B. Sönmez, N. ve Akıncı, Z. (2012). *BAKAP: Antalya’da Engelli Turizmin Gelişimi İçin Arz ve Talep Üzerine Bir Araştırma*. Akdeniz Üniversitesi Proje Geliştirme, Uygulama ve Araştırma Merkezi
- Darcy, S. ve Dickson, T. (2009). A Whole-Of-Life Approach To Tourism: The Case For Accessible Tourism Experiences. *Journal of Hospitality and Tourism Management*, 16 (1): 32-44.
- Huh, C., ve Singh, A. J. (2007). Families Travelling With A Disabled Member: Analysing The Potential Of An Emerging Niche Market Segment. *Tourism and Hospitality Research*, 7 (3/4), 212-229.
- Israeli, A. A. (2002). A Preliminary Investigation Of The Importance Of Site Accessibility Factors For Disabled Tourists. *Journal of Travel Research*, 41 (1): 101-104.
- Mihaela, B. C. (2012). Tourism Industry in Romania and The Needs Of People With Disabilities. *Economic Science Series*, 21 (1), 481-486.

- Mishchenko, E.D. (2014). Herkes İçin / İle Tasarım: Evrensel Tasarıma Katılımcı Bir Yaklaşım Deneyimi. *Mimarist*, Sayı 50, ss. 105 – 111.
- Öztürk, M. (2011). *MÜSİAD Cep Kitapları: Türkiye’de Engelli Gerçeği*. İstanbul: Ajansvista Matbaacılık.
- Öztürk, M. (2011). *Türkiye’de Engelli Gerçeği*. İstanbul: MÜSİAD Yay.
- Pehlivan, B. (2012). Konaklama Yapılarının Engellilere Yönelik Oda Düzenlemelerinin İrdelenmesi. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, Cilt:2, Sayı:4, s. 27-35.
- Poria, Y., Reichel, A. ve Brandt, Y. (2011). Dimensions Of Hotel Experience Of People With Disabilities: An Exploratory Study. *International Journal of Contemporary Hospitality Management*, 23 (5): 571-591.
- Ray, N. M. ve Ryder, M. E. (2003). Eibilities” Tourism: An Exploratory Discussion of The Travel Needs And Motivations of Themobility-Disabled. *Tourism Management*, 24(1): 57-72.
- Small, J., Darcy, S. ve Packer, T. (2012). The Embodied Tourist Experiences of People With Vision İmpairment: Management İmplications Beyond The Visual Gaze. *Tourism Management*, 33: 941-950.
- Tozlu E., Mercan O., Atay L. (2012). Çanakkale’nin Engelli Turizmine İlişkin Durumunun Belirlenmesine ve Planlanmasına

Yönelik Bir Çalışma. *Aksaray Üniversitesi İİBF Dergisi*,
Cilt:4, Sayı:1, ss.1-16.

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu (2015), Genel Nüfus Sayımı.
http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1017 . (Son Erişim
04.06.2020).

Yau, M. K., McKercher, B. ve Packer, T. L. (2004). Traveling With A
Disability: More Than An Access Issue. *Annals of Tourism
Research*, 31 (4): 946-960.

Yıldız, Z., Yıldız, S., ve Karaçayır, E. (2017). Dünyada ve Türkiye’de
Engelli Turizmi Pazarının Değerlendirilmesi. *Journal of
Tourism and Gastronomy Studies*, DOI:
10.21325/jotags.2017.70.

Zengin, B. Ve Eryılmaz, B. (2013). Bodrum Destinasyonunda Engelli
Turizm Pazarının Değerlendirilmesi. *Uluslararası İktisadi ve
İdari İncelemeler Dergisi*, 6(11): 51-74.

Zbikowski, J., Kuzmicki, M., Dabrowski, D., ve Soroka, A. (2011).
Vocational Activity As A Determinant Of Participation In
Tourism Of Disabled People From The Area Of Eastern
Poland. *Oeconomia*, 10 (2), 121-129.

BÖLÜM 7

İŞGÖREN SESSİZLİĞİ, ÖRGÜTSEL SESSİZLİK ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2008-2019

Yasin Oğuz ÖZMENEKŞE

Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Turizm Yönetimi ABD, Yüksek
Lisans Öğrencisi

1. SESSİZLİK, İŞGÖREN SESSİZLİĞİ, ÖRGÜTSEL SESSİZLİK

1.1.Sessizlik

Sessizlik bazı toplumlarda olumlu bir kavram olarak konumlandırılabilen ve yine bu toplumlarda huzuru sağlayan unsur olarak nitelendirilebilmektedir. Sessizlik kavramı bireylerin hayatına erken dönemde girmekte, okul sıralarından iş hayatına kadar günlük yaşantılarında yer bulmaktadır. Bazı dillerin yapısı dolayısıyla sessizlik yan anlamıyla kullanılmakta ve yan anlamlar özellikle erken yaşlardan itibaren bireylerin zihinlerinde kelimelerin asıl anlamlarından az da olsa farklı olarak algılanabilmektedir. Şöyle ki örneğin bir öğretmen sınıftaki öğrencilerine “sessizlik” ünlemini kullanarak; öğrencilerin dikkatlerini öğretmenlerinin üzerine toplamalarını isteme, söz hakkı almadan ve kendi aralarında konuşmalarını engelleme amacı gütmektedir. Zihinlerde kabaca ses olmaması ya da konuşmama durumu olarak tanımlanmış sessizlik yan anlamıyla kullanılmış ancak; dikkatlerin sessizlik üzerine toplanmasına, derse katılım sağlayacak öğrencilerin sessizliği bozmamak adına katılımında bulunmamasına ve bu öğrencilerin dikkatlerinin dağılmasına yol açabilmektedir. Türk Dil Kurumu onaylı sözlüklerde “*ortalıkta gürültü olmama, sükût*” şeklinde tanımlanan sessizlik kelimesi resmi sözlük niteliği taşıyan ve kabul gören İngilizce sözlüklerde ise “*bir süre boyunca ses ya da gürültü olmaması*” anlamıyla birlikte “*bir şey hakkında konuşmayı veya*

cevaplamayı reddetme durumu” cümleleriyle açıklanmaktadır. Farklı iki dildeki sözlük tanımlarından da anlaşılacağı üzere; sessizlik içerisinde bulunulan duruma göre niteliği değişen dinamik yapıda bir kelimedir. Konuşmanın ise sessizliği bozan bir iletişim aracı olduğu bilinmektedir. Bu sebeple konuşma ile sessizlik birbirinin tam tersi iki kavram olarak algılanabilmekte ve sessizliğin iletişim kurmama yönünde bir tercih olduğu düşünülebilmektedir. Oysaki Türk Dil Kurumu iletişim kelimesini “*duygu, düşünce veya bilgilerin akla gelebilecek her türlü yolla başkalarına aktarılması*” olarak tanımlamaktadır. Bu tanımla sessiz kalma tercihinin, iletişim kurmama durumundan ziyade; duygu ve düşünce aktarmak üzere tercih edilen pasif bir iletişim kanalı olduğunu söylemek mümkün olabilmektedir. Bir düşünceyi ifade etmek ya da bir davranışa tepki göstermek söz söylemeden de mümkündür. Bununla birlikte sessizlik ya da sessiz kalma karşı tarafın daha iyi idrak etmesini sağlayabilmektedir (Hall, 1993:137). Sessizlik zaman zaman, anlaşılması güç açıklanamayan düşünceleri anlatma yönünde kelimelerden daha etkili olabilmektedir (Vladutescu, 2014:50). Bu nitelikteki sessizlikler, Almanca ve İngilizce gibi yaygın dillerde açıklayıcı sessizlik anlamı taşıyan “*erschweigung*” ve “*telling silence*” gibi sözcük veya sözcük öbekleriyle ifade edilmektedir (Polt, 2005:381). Dolayısıyla bireylerin kimi zaman sessiz kalma eğilimleri içinde buldukları durumu kabul etmeleri ya da onaylamalarının yanı sıra; bir şey anlatma, kendilerini koruma, fırsatları değerlendirme, şahsi menfaatleri ve konuşmalar dahi durumun düzelmeyeceğine olan inançları gibi etmenlerle de açıklanabilmektedir.

1.2. Örgütsel Sessizlik ve İşgören Sessizliği

Örgütsel açıdan sessizlik örgüt içerisinde yaşanan, bireylerin hoşlanmadığı durumlar sonucu hayata geçirdiği tavır olarak açıklanmaktadır (Uslu ve Aktaş, 2015:78). Günümüz iş örgütlerinde üyelerin sessiz kalması, içerisinde buldukları durumdan memnun oldukları yönünde kabul görmektedir. Aslında iş görenlerin sessiz kalmalarının işlerini kaybetme ve çalıştıkları ortamlardan başka bir ortama gönderilme korkuları üzerine kurulu olduğu düşünülmektedir. Ayrıca iş görenler problem çıkartan, huzur bozucu ve şikayet eden kişi konumuna düşmekten kaygı duydukları için sessiz kalmayı tercih ederler (Kahveci, 2010:6). Örgütsel sessizlik kavramının bir iletişim problemi veya iletişimsizlik olarak düşünülmesi durumunda ise sağlıklı bir iletişimin olmadığı örgütlerde bireysel veya örgütsel başarıdan söz etmek pek gerçekçi olmayacaktır (Çiftçi vd., 2015:997). Gün geçtikçe artan zorlu rekabet koşulları ve teknolojik gelişmelerle birlikte her ürünün çok sayıda alternatifinin bulunması müşteri memnuniyetinin daha fazla önem kazanmasına sebep olmuştur. Müşteri memnuniyeti, işletmelerin rekabetçi ortamlarda rakiplerinden ayrılmasını ve bir adım öne çıkmasını sağlayan faktör olarak bilinmektedir (Kılıç, Eleren, 2009:2). Müşteri memnuniyeti üzerine yapılan çalışmalar ise hizmet kalitesi algısının, müşteri memnuniyeti üzerinde pozitif etkisi olduğunu göstermektedir (Şahin ve Şen, 2017). Hizmet kalitesi belirleyicilerine baktığımız zaman ise çalışan performansının bu konuda önemli bir yere sahip olduğunu görmek mümkündür (Kaya ve Akyüz, 2015). İşletmeler, çalışanların

performanslarını olumsuz etkileyen faktörleri ortadan kaldırmak üzere; demokratik ve sağlıklı iletişimin var olduğu iş ortamları yaratmaya çalışmaktadırlar. İşletmeler, örgütsel davranış ve insan kaynakları gibi uygulamalarla işgörenlerin iletişim kurmaktan kaçınmadığı bir iş ortamı sağlamaya çalışsalar dahi işgörenler işletmeye ya da iş örgütüne fikir ve düşünceleriyle fayda sağlamaktan kaçınabilmektedirler. Genel bir ifadeyle örgütsel sessizlik örgüt paydaşlarının, örgütsel konularla ilgili fikir veya görüşlerini açıkça ifade etmemesi ve kendine saklaması olarak tanımlanmıştır (Morrison ve Milliken, 2000). Literatürde genel tanımlamanın dışında örgütsel sessizlik, örgüt içerisindeki bireylerin problemler ya da katılım gerektiren durumlarda tepki koymak niyetiyle kolektif biçimde sessiz kalmaları gibi tanımlarla da karşımıza çıkmaktadır (Henriksen ve Dayton, 2006: 1540; Morrison ve Milliken, 2000: 707). Yine bir başka tanımda örgütsel sessizlik, çalışanların örgütte hakim olan düşünceye katılmadıkları durumlarda sessiz kalma özgürlüklerini kullanmaları şeklinde açıklanmıştır (Bowen ve Blackmon, 2003).

Örgütsel sessizlik kavramıyla ilgili çalışmalara bakıldığında bu kavramın literatürdeki yerinin çok eskilere dayanmadığı ve temelini oluşturan çalışmanın Morrison ve Milliken tarafından (2000) yapıldığı görülebilmektedir. Çalışmada örgütsel sessizliğin bir süreç olarak değerlendirilmesiyle birlikte, bu sürecin başlaması ve devamlı hale gelmesini sağlayan örgütsel faktörlerin incelendiği görülebilmektedir. Aynı zamanda örgütsel sessizliğin yöneticilerin tutum ve yargılarının sonucunda çalışanlar tarafından geliştirilen bir davranış olarak da

incelendiği göze çarpmaktadır. Bazı iş örgütlerinde yöneticilerin, insanların sürekli tembellek eğiliminde olan varlıklar olduğuna dair inanışları, örgüt içerisinde güç mesafesini yüksek tutma arzuları, kendilerine yapılan geri bildirimlerde eleştiriye konu olma korkuları gibi sebepler dolayısıyla çalışanların katılımcı davranışlar sergilemesini engelledikleri kısacası örgütsel sessizliği tetikledikleri gözlemlenebilmektedir (Vakola ve Dimitris, 2005: 441). Morrison ve Milliken (2003)' e göre örgütsel sessizliği, sessizlik tanımlarından ayıran özellikler vardır. Örgütsel sessizlik öncesi çalışmalar bireysel faktörlere odaklanırken, örgütsel sessizlik örgüt içerisinde sessizlik durumunun örgütçe algılanan nedenleriyle ilgilenmektedir. Örgütte görev alan bireylerin, uygun ortam olsa dahi düşüncelerini ifade etmekten neden kaçındıkları ve neden bilinçli olarak sessiz kalmayı tercih ettikleri cevaplanması gereken önemli bir sorudur (Morrison ve Milliken, 2003).

Örgütsel sessizlik ve işgören sessizliği üzerine yapılmış önem arz eden bir başka çalışma ise Pinder ve Harlos (2001) tarafından gerçekleştirilmiştir. Pinder ve Harlos (2001) bu çalışmalarında örgütsel adaletsizlik algısının çalışanlarca dile getirilip getirilmeyeceği ve bu algının örgüt çalışanlarının diğer konularda sessizliği tercih etmeleri konusuna eğilmişlerdir. Erken dönem sessizlik çalışmalarına bakıldığında sessizlik; herhangi bir tepkinin gösterilmediği durağan, yapıcı ve bağlılık dolayısıyla ortaya çıkan bir tepki olarak nitelendirilmiştir (Hirschman, 1970). Güncel çalışmalarda örgüt devamlılığının ve örgütsel başarının önündeki tehlike olarak değinilen

sessizlik konusu özellikle önceki dönem çalışmalarında çalışanların örgütlerine olan bağlılığının bir göstergesi olarak değerlendirilmiştir (Bryant ve Cox, 2004:588). Sessizlik, işgören sessizliği ve örgütsel sessizlik alanında yapılmış çalışmalara bakıldığında işgören sessizliği ve örgütsel sessizlik kavramlarının birbirleriyle karıştırıldığı ya da eş anlamlı kavramlar olarak kullanıldığı gözlemlenebilmektedir. Fakat bu iki kavram temelde birbirlerinden ayrılmakta ve birtakım farklılıklar gösterebilmektedir. İşgören sessizliği bireysel anlamda sessizliği oluşturan faktörlerle ilgilenirken; örgütsel sessizlik örgütün kültürü, iklimi, hedefleri, yönetim tarzı ve yapısal faktörlerle meydana gelen sessizlik durumuyla ilgilenmektedir. Örgütsel sessizlik örgüt paydaşlarının ortak duruşu olabileceken işgören sessizliği paydaşların özel tercihi olarak nitelendirilebilmekte ve birbirinden ayrılmaktadır. İşgören sessizliği örgüt geneline hakim olacak şekilde üyeler arasında yaygınlaşarak örgütsel sessizliğe yol açabilecek bir kavram olarak tanımlanabilmektedir (Morrison ve Milliken, 2000; Pinder ve Harlos, 2001; Deniz, Noyan ve Ertosun, 2013). Örgütsel sessizlik her ne kadar örgüt genelindeki sessizlik yönüyle kabul görse dahi bireysel düzeye indirgenerek de tanımlanmıştır. Buna göre bireyler açısından örgütsel sessizlik: Örgüt içi standartların, şartların ve verimliliğin geliştirilmesi konusunda katkı sağlayabilecek bireylerin duygusal ve bilişsel nedenlerle; fikirlerini, görüşlerini, çözüm önerilerini dışa vurmamaları ve bilinçli olarak saklamaları durumudur (Pinder ve Harlos,2001:334). Bu tanımla birlikte örgütsel sessizliği bireysel düzeye indirgeyen Pinder ve Harlos (2001)' a göre bireysel sessizliğin iki yönlü beş özelliği bulunmaktadır:

- 1) Sessizlik hem onaylamanın hem de karşı çıkmanın işaretçisi olabilir.
- 2) Sessizlik, bilgi gizlemekle birlikte bilgi açığa çıkartır.
- 3) Sessizlik, bireylerin hiçbir şey düşünmediğini göstermekle beraber derin düşünceler içerisinde olduklarını da gösterir.
- 4) Sessizlik, insan ilişkilerinin zedelenmesine yol açacağı gibi güçlenmesine de yol açabilir.
- 5) Sessizlik bireyleri uzaklaştırmakla birlikte bir araya gelmelerini de sağlayabilir.

Söz konusu örgüt üyelerinin sessizlikleri sanılanın aksine pasif bir davranıştan ziyade aktif, bir amaca hizmet eden ve bilerek sergilenen bir davranış olabilmektedir (Pinder ve Harlos,2001:334). Aktif ya da pasif, kasıtlı veya farkında olmadan, bir amaç doğrultusunda sergilenen ya da amaçsızca gerçekleşen sessizlik davranışının bu özelliklerinin keşfedilmesi; işgören sessizliği boyutlarının oluşturulması ve geliştirilmesi hususunda oldukça önemli bir katkıya sahiptir (Pinder ve Harlos, 2001; Gül ve Özcan, 2011; Rhee, Dedahanov ve Lee, 2014). Pinder ve Harlos (2001:349) işgören sessizliğini kabullenici sessizlik ve pasif sessizlik olmak üzere iki şekilde sınıflandırmıştır. Dyne, Ang ve Botero (2003)' nun bu çalışmadan esinlenerek yönetim, iletişim ve etik alanlarında yaptıkları kapsamlı literatür çalışması sonucu; Pinder ve Harlos (2001)' un yaptıkları sınıflandırmaya özgeci/çoğulcu sessizliği de ekleme

gereksinimi duymuşlar ve işgören sessizliği türlerini; kabullenici sessizlik, savunmacı sessizlik, özgeci sessizlik olmak üzere üç başlıkta incelemişlerdir. Yine aynı çalışmada işgören sessizliğinin, seslilik ya da katılımcılık kavramlarının zıttı olarak algılanmaması gerektiğinin önemine değinmişlerdir (Çavuşoğlu ve Köse, 2019). İşgörenler katılımcı olma ya da sessiz kalma davranışlarını tercih ederlerken motivasyon baskın bir etken olabilmekte ve sessiz kalma tercihinin tetikleyicileri olarak korku, çekingenlik ve işbirliği arzusu dikkat çekmektedir (Dyne, Ang ve Botero, 2003). Knoll ve Dick (2013) tüm bu boyutların dışında çalışanların çıkar ve menfaatlerini korumak adına sessiz kalabildiklerini keşfetmişlerdir. İşgören sessizliğinin boyutlarını incelerken kabullenici, pasif ve özgeci/toplumcu sessizlikle birlikte yeni bir işgören sessizliği boyutu olarak öne sürdükleri fırsatçı sessizliğin de dikkate alınması gerektiğini vurgulamışlardır (Karacaoğlu ve Küçükköylü,2015). Ang ve Botero (2003) özgeci diğer bir deyişle prososyal sessizlik adını verdikleri ve Knoll ve Dick (2013) te fırsatçı sessizlik adını verdikleri işgören sessizliği boyutunu ileri sürerlerken Pinder ve Harlos (2001)' un işgören sessizliği boyutları sınıflandırmasına atıfta bulunmuşlardır. İleri sürdükleri boyutların dışında kabullenici sessizliği ve pasif sessizliği; kendilerince yorumlamış ve geliştirmeye çalışmışlardır. Dolayısıyla sessizlik türleri ya da işgören sessizliği boyutları olarak adlandırılan bu sınıflandırmayı araştırmacıların bakış açılarına göre tanımlamak daha doğru bir yaklaşım olacaktır (Turan ve Çınar,2019).

Tablo 1 incelendiğinde işgören sessizliği üzerine ilk çalışma 2012 yılında yapılmış olup; bu alanda 2012 yılında olduğu gibi 2013, 2014 ve 2016 yıllarında birer adet çalışma yapılmıştır. Diğer yıllara nazaran bir fazlayla 2015 yılı işgören sessizliği alanında en fazla çalışmanın yapıldığı yıldır. Eldeki verilere göre işgören sessizliği konusunun literatüre 2012 yılında giriş yaptığını söylemek mümkündür. Yüksek Öğretim Kurumu arşivlerine göre bu konuyla alakalı ilk ve tek doktora tezi 2015 yılında hazırlanmıştır.

Tablo 1'den anlaşılacağı üzere, 2019 yılı örgütsel sessizlik alanında en çok çalışmanın yapıldığı yıldır (50 adet). Bu alanda en çok çalışmanın yapıldığı yıllar arasında 2017 yılı (42 adet) ikinci sırada, 2018 yılı (30 adet) üçüncü sırada, 29 adet çalışmayla 2015 yılı dördüncü sırada ve 28 adet çalışmayla 2020 yılı beşinci sıradadır. 2009 yılında Türkiye tez literatüründe ilk defa yer bulan örgütsel sessizlik konusu, sadece ilk yılında bir kez çalışılmış diğer yıllarda araştırmacıların bu konuyu araştırma eğilimleri inişli çıkışlı seyretmiştir. Özellikle 2015 yılında yazılan tezler bir önceki yıla göre neredeyse iki katına çıkmıştır. Yüksek öğretim kurumu tez arşivinden elde edilen bilgilere göre örgütsel sessizlik konusundaki ilk doktora çalışması 2010 yılında yapılmıştır. Aynı zamanda 2010 yılı, konunun tez literatürüne kazandırılışından hemen sonraki yıl olmasına rağmen o yıl toplamda 2 adet doktora tezinin yazılmış olması dikkat çekicidir.

Tablo 2.1: İşgören Sessizliği Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Üniversite Bazında Dağılımları

Üniversite	Tez Sayısı	Üniversite	Tez Sayısı
Akdeniz	1	Nişantaşı	1
Dokuz Eylül	1	Sakarya	1
Nevşehir	1	Türk Hava Kurumu	1
Toplam			6

Tablo 2.1’ de İşgören Sessizliği alanında yapılmış olan tezlerin üniversiteler bazında dağılımlarına yer verilmiştir. Tabloda isimleri görülen tüm üniversiteler birer adet tez çalışmasıyla bu alana katkıda bulunmuşlardır.

Tablo 2.2: Örgütsel Sessizlik Alanında Yazılmış Tezlerin Üniversiteler Bazında Dağılımları

Üniversite	Tez Sayısı	Üniversite	Tez Sayısı
Abant İzzet Baysal	4	İstanbul Ticaret	2
Afyon Kocatepe	3	Kafkas	4
Ağrı İbrahim Çeçen	1	Kahramanmaraş Sütçü İmam	4
Akdeniz	2	Karadeniz Teknik	2
Aksaray	1	Karamanoğlu Mehmet Bey	2
Anadolu	2	Kastamonu	1
Ankara Hacı Bayram Veli	2	Kayseri	1
Ankara Yıldırım Beyazıt	1	Kırgızistan-Türkiye Manas	1
Atatürk	10	Kırıkkale	1
Aydın Adnan Menderes	5	Kırklareli	1
Bahçeşehir	11	Kırşehir Ahi Evran	1
Balıkesir	5	Kocaeli	2

Beykent	7	Kütahya Dumlupınar	3
Bursa Uludağ	1	Maltepe	3
Bülent Ecevit	1	Marmara	16
Celal Bayar	3	Mehmet Akif Ersoy	1
Çanakkale Onsekiz Mart	5	Mersin	1
Dicle	2	Mevlana	2
Dokuz Eylül	2	Muğla Sıtkı Koçman	2
Erzincan Binali Yıldırım	2	Muş Alparslan	1
Eskişehir Osmangazi	2	Necmettin Erbakan	1
Fırat	4	Niğde Ömer Halis Demir	1
Gazi	20	Nişantaşı	3
Gaziantep	1	Okan	7
Gebze Yüksek Teknoloji	3	Ondokuz Mayıs	3
Gümüşhane	1	Osmaniye Korkut Ata	1
Hacettepe	3	Pamukkale	9
Haliç	1	Sakarya	6
Harran	1	Siirt	2
Hasan Kalyoncu	1	Sivas Cumhuriyet	6
İnönü	3	Süleyman Demirel	6
İskenderun Teknik	1	Trakya	3
İstanbul	6	Türk Hava Kurumu	1
İstanbul – Cerrahpaşa	1	Ufuk	3
İstanbul Arel	1	Uşak	2
İstanbul Aydın	1	Üsküdar	1
İstanbul Gelişim	1	Van Yüzüncü Yıl	2
İstanbul Kültür	4	Yalova	1
İstanbul Medipol	1	Yeditepe	4
İstanbul Sabahattin Zaim	5	Yıldız Teknik	1
İstanbul Teknik	1		
Toplam		246	

Tablo 22.'de örgütsel sessizlik konusunda yazılan tezlerin üniversitelere göre dağılımı gösterilmiştir. Gazi Üniversitesi bu alanda en çok tez yazılmış üniversitedir (20 adet). Gazi Üniversitesi' ni, Marmara Üniversitesi 16 adet çalışma ve Bahçeşehir Üniversitesi 11 adet çalışma ile takip etmektedir. Gazi Üniversitesi bu konuda da en çok doktora tezinin de yazıldığı üniversitelerden biridir (5 adet).

Tablo 3: İşgören Sessizliği ve Örgütsel Sessizlik Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Enstitü Bazında Dağılımlar

Enstitü	Tez Sayısı Örgütsel Sessizlik	Tez Sayısı İşgören Sessizliği
Fen Bilimleri	2	
Sosyal Bilimler	167	6
İşletme	2	
Sağlık Bilimleri	20	
Eğitim Bilimleri	48	
Lisansüstü Eğitim	7	
Toplam	246	6

Tablo 3'te görüldüğü üzere işgören sessizliği alanında yapılan tez çalışmalarının tamamı Sosyal Bilimler Enstitülerine bağlı ana bilim dallarında gerçekleştirilmiştir.

Tablo 3' e göre örgütsel sessizlik konusundaki çalışmaların büyük bir kısmı Sosyal Bilimler enstitülerine bağlı birimler ve anabilim dalları bünyesinde gerçekleşmiştir (167 adet). Eğitim Bilimleri enstitüleri ikinci sırada (48 adet), Sağlık Bilimler enstitüleri üçüncü sırada (20 adet), Lisansüstü Eğitim enstitüleri dördüncü sırada (7 adet), Fen

Bilimleri ve İşletme enstitüleri bu alanda en az çalışmanın yapıldığı iki enstitüdür (2' şer adet).

Tablo 4.1: İşgören Sessizliği Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Anabilim Dalı Bazında Dağılımları

Anabilim Dalı	Tez Sayısı
İşletme	5
Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik	1
Toplam	6

Tablo 4.1'e göz atılacak olursa bu alanda yapılan en fazla tez çalışmasının İşletme Anabilim Dalı'nda yapıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca bu alanda yapılmış tek doktora tezi yine İşletme Anabilim Dalı bünyesinde gerçekleştirilmiştir. Diğer tek tez çalışması ise Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalı'nda yapılmıştır.

Tablo 4.2: Örgütsel Sessizlik Alanında Yazılmış Tezlerin Anabilim Dalları Bazında Dağılımları

Anabilim Dalı	Tez Sayısı	Anabilim Dalı	Tez Sayısı
Amme İdaresi	1	İktisat	1
Beden Eğitimi ve Spor Eğitimi	1	İnsan Kaynakları Yönetimi	4
Beden Eğitimi ve Spor	3	İşletme	89
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri	8	İşletme (İngilizce)	4
Deniz Ulaştırma İşletme Mühendisliği	1	İşletme Yönetimi	7
Eğitim Bilimleri	59	Kamu Yönetimi	3
Eğitim Teknolojisi	1	Psikoloji	2

Eğitim Yönetimi	4	Rekreasyon Yönetimi	2
Eğitim Yönetimi ve Denetimi	8	Sağlık Kurumları Yöneticiliği	1
Eğitim Yönetimi ve Planlaması	1	Sağlık Yönetimi	13
Eğitim Yönetimi, Teftişi, Planlaması ve Ekonomisi	2	Seyahat İşletmeciliği	1
Endüstri Mühendisliği	1	Sivil Havacılık Yönetimi	1
Genel İşletme	1	Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi	1
Güzel Sanatlar Eğitimi	1	Sosyoloji	1
Hastane İşletmeciliği	1	Spor Yöneticiliği	1
Hastane ve Sağlık Kuruluşları Yönetimi	1	Turizm İşletmeciliği	5
Hastane ve Sağlık Kuruluşlarında Yönetim	1	Turizm İşletmeciliği Eğitimi	4
Hemşirelik	3	Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik	5
Hemşirelikte Yönetim	3		
Toplam			246

Tablo 4.2’de yer alan bilgilere göre örgütsel sessizlik alanında en çok tez çalışması İşletme Anabilim Dalı’nda yapılmıştır (89 adet). İşletme Anabilim Dalı’nı Eğitim Bilimleri (59 adet) takip etmektedir. Üçüncü sırada ise 13 adet tez çalışması ile Sağlık Yönetimi bulunmaktadır.

Tablo 5: İşgören Sessizliği ve Örgütsel Sessizlik Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Özgün Dilleri Bazında Dağılımları

Dil	Tez Sayısı İşgören Sessizliği	Tez Sayısı Örgütsel Sessizlik
Türkçe	6	238
İngilizce	-	8
Toplam	6	246

Tablo 5'e göre işgören sessizliği alanındaki tezlerinin tamamı Türkçe (6 adet) dilinde yazılmıştır.

Tablo 5' te yer alan bilgilerden yola çıkarak örgütsel sessizlik alanındaki tez çalışmalarının çok büyük bir kısmı Türkçe yazılmıştır (238 adet). Ayrıca yapılan 8 adet İngilizce çalışmanın sadece 1 tanesi doktora düzeyindedir.

Tablo 6: İşgören Sessizliği ve Örgütsel Sessizlik Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Danışman Unvanları Bazında Dağılımları

Danışman Unvanı	Tez Sayısı İşgören Sessizliği	Tez Sayısı Örgütsel Sessizlik
Prof. Dr.	2	72
Doç. Dr.	3	87
Dr. Öğr. Üyesi / Yrd.Doç.Dr.	1	85
Dr.	-	2
Toplam	6	246

İşgören sessizliği alanında yapılmış tezlerin danışmanlık görevini üstlenmiş öğretim üyelerinin unvanları Tablo 6' da verilmiştir. Buna göre bu alanda en fazla danışmanlık yapan öğretim üyeleri doçent doktor (3 adet) unvanına sahiptir. Ayrıca bu alanda yapılmış tek

doktora tezi olarak dikkat çeken tezin danışmanı doçent doktor unvanına sahiptir. Profesör doktor unvanına sahip öğretim üyelerinden 2 kişi bu alanda danışmanlık görevini üstlenmişken, bu alanda danışmanlık yapmış bir adet doktor öğretim üyesi bulunmaktadır. Doktor unvanına sahip hiçbir öğretim elemanı bu alandaki çalışmalara danışmanlık yapmamıştır. Örgütsel sessizlik konulu tezlerde danışmanlık görevini üstlenmiş akademisyenlerin unvanlarına göre dağılımı da Tablo 6' da verilmiştir. Buna göre örgütsel sessizlik konulu tez çalışmalarında en fazla tez danışmanlığını doçent doktor öğretim üyeleri yapmıştır (87 adet). Doktor öğretim üyesi unvanına sahip öğretim üyeleri 85 adet teze danışmanlık yaparak ikinci sırada yer almaktadır. Bu konuda 72 adet teze profesör doktor unvanına sahip öğretim üyeleri danışmanlık yapmış iken, 2 adet teze doktor unvanına sahip öğretim elemanları danışmanlık yapmıştır.

Tablo 7: İşgören Sessizliği ve Örgütsel Sessizlik Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Yöntem Bakımından Dağılımları

Yöntem	Tez Sayısı İşgören Sessizliği	Tez Sayısı Örgütsel Sessizlik
Nitel	1	5
Nicel	5	236
Nitel + Nicel		5
Toplam	6	246

Tablo 7 işgören sessizliği alanındaki tezlerin hazırlanmasında kullanılan yöntemleri göstermektedir. Bu alanda yapılmış yüksek lisans tezlerinin tamamında (5 adet) nicel yöntem kullanılmıştır. Nitel

yöntemin kullanıldığı tek tez işgören sessizliği konusunda yapılmış tek doktora tezidir. “Karma” ya da “nitel + nicel” yöntemle hazırlanmış herhangi bir tez bulunmamaktadır. Tablo 7’ de örgütsel sessizlik konulu tezlerin de yöntem bakımından sınıflandırılması yer almaktadır. Buna göre; çalışmaların büyük bir kısmı nicel yöntemlerle gerçekleştirilmiştir (236 adet). 5 adet çalışmada nitel ve yine 5 adet çalışmada karma da denilen nitel + nicel araştırma yöntemleri kullanılmıştır.

Tablo 8: İşgören Sessizliği ve Örgütsel Sessizlik Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Tür Bakımından Dağılımları

Türü	Tez Sayısı İşgören Sessizliği	Tez Sayısı Örgütsel Sessizlik
Yüksek Lisans	5	205
Doktora	1	41
Toplam	6	246

Yukarıda ön bilginin verildiği tablo 8’ den de görüleceği gibi işgören sessizliği konusundaki tezlerin büyük kısmını yüksek lisans tezleri (5 adet) oluşturmaktadır. Bu alanda sadece 1 adet doktora tezi yapılmıştır. Örgütsel sessizlik konusunda yazılmış tezlerin ise neredeyse beşte dördü yüksek lisans düzeyindedir (205 adet). Bu konuda doktora düzeyinde 41 adet tez yazılmıştır

3. Değerlendirme ve Sonuç

Bu çalışma işgören sessizliği konusunda Yüksek Öğretim Kurumu Tez Arşivinde bulunan ve tamamı erişime açık 6 adet teze ulaşılarak

yapılmıştır. Tezlerin sınıflandırılmasında birtakım ölçütler göz önünde bulundurulmuştur. Bu ölçütler tezlerin yapıldığı yıllar, üniversiteler, enstitüler, anabilim dalları, özgün dilleri, danışmanların unvanları, kullanılan araştırma yöntemleri ve tezlerin türleri şeklinde olup her ölçüt için ayrı ayrı (8 adet) tablo oluşturulmuştur. Doküman analizi ve sistematik derleme prensipleri temelinde gerçekleşen bu çalışma; betimsel amaçlı nitel bir araştırma özelliği taşımaktadır.

Öncelikle Türkiye’ de işgören sessizliği hususunda yapılan tez çalışmalarının yetersizliği dikkat çekmektedir ki bu durum, yüksek lisans ve doktora düzeyinde tez yazacak araştırmacılar için bir fırsat yaratmaktadır. Türkiye’ de işgören sessizliği konusunda ilk tez çalışması 2012 yılında gerçekleştirilmiş ve 2016 yılından 2020 yılının sonuna kadar başka bir çalışma yapılmamıştır. Araştırmaya başlarken henüz tamamlanmamış olması gerekçesiyle, 2021 yılının değerlendirilmeye dahil edilmemesine karar verilmiştir. Fakat şunu söylemek mümkündür ki 2016 yılından bu yana yeni bir çalışma yapılmayan bu alan üzerine 2021 yılının ilk çeyreğinde de herhangi bir tez çalışması yapılmamıştır. İşgören sessizliği konusunda ilk ve tek doktora tezi 2015 yılında yazılmıştır. Yine 2015 yılında yazılmış yüksek lisans tezinin (1 adet) bulunması, 2015 yılını bu konuda en çok çalışmanın (2 adet) yapıldığı yıl olarak göstermektedir. Bu konuda 2012, 2013, 2014, 2015 ve 2016 yıllarında yapılan yüksek lisans tezlerinin tamamının nicel yöntemlerle ve doktora tezinin nitel yöntemlerle hazırlanması; işgören sessizliği konusunun nicel yöntemlerle araştırılmaya daha müsait bir konu olup olmadığı veya

yüksek lisans öğrencilerinin bu konuda nicel yöntemlerle araştırma yapma eğiliminde olup olmadıkları merak uyandıran bir husus olarak göze çarpmaktadır.

Kısacası bu çalışmada, alanda yazılmış ilk tezden bugüne geçen yaklaşık 8 yıllık süreçte işgören sessizliği konusunda yazılmış; Yüksek Öğretim Kurumu Arşivi'nde yer alan tezler, sistematik derleme yöntemiyle sınıflandırılmaya çalışılmıştır. Bu çalışma nitelik olarak başlangıç düzeyinde bir çalışmadır. Çalışmanın nihai hedefi işgören sessizliği üzerine yazılacak yeni tezler ve bu konudaki tüm literatürü içeren sistematik derleme temelinde gerçekleştirilecek yeni çalışmalara ışık tutmaktır.

Örgütsel sessizlik konusunda Yüksek Öğretim Kurumu Tez Arşivi'nde yer alan 246 adet tezin sınıflandırılmasıyla yapılmış bu çalışmada; iki adet tez Yüksek Öğretim Kurumu veya yazarın isteği doğrultusunda erişime kapatılmış fakat sistematik derleme yönteminde ulaşılması hedeflenen ölçütler bahsi geçen iki tezin de özet ekranında mevcuttur. Bahsi geçen iki tez dışındaki tüm örgütsel sessizlik konulu tezler, tek tek ulaşıp özet ekranlarındaki ölçütler çalışmanın tamamı üzerinden teyit edilmiştir. Bu ölçütler tezlerin yapıldığı yıllar, üniversiteler, enstitüler, anabilim dalları, özgün dilleri, danışmanların unvanları, kullanılan araştırma yöntemleri ve tezlerin türleri şeklinde olup her ölçüt için ayrı ayrı (8 adet) tablo oluşturulmuştur. Ayrıca bu çalışma betimsel amaçlı nitel bir araştırma niteliğindedir.

Türkiye’ de örgütsel sessizlik konusundaki tez çalışmaları 2009 yılında başlamış ve ilk tez yüksek lisans düzeyinde yazılmıştır. Doktora düzeyindeki ilk tez 2010 yılında yazılmıştır. 2019 yılı bu konuda en çok tezin yazıldığı yıldır (50 adet). 2019 yılında yazılmış tezlerin 6 adedi doktora düzeyindedir. Yine 2015 ve 2018 yıllarında 6 adet doktora tezi yazılmıştır. Tür bakımından en çok doktora tezinin yazıldığı yıl 2018 yılıdır (9 adet). Ayrıca 2021 yılı henüz devam etmekte olduğu için yıllar bazında değerlendirmeye dahil edilmemiştir. Üniversiteler bazında örgütsel sessizlik konulu tezlerin en çok yazıldığı üniversiteler; Gazi Üniversitesi (20 adet), Marmara Üniversitesi (16 adet) ve Bahçeşehir Üniversitesi olarak dikkat çekmektedir. Aynı konuda, doktora türünde tezin en çok yazıldığı üniversiteler Gazi Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi’dir (5’ er adet). Tezlerin yazıldığı enstitülere bakılacak olursa, örgütsel sessizlik konusunda tezlerin çoğunluğu Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırlanmıştır (167 adet). Konunun, insan davranışları üzerine ve çalışanların birtakım algıları sonucu ortaya çıkan subjektif durumu inceler nitelikte olması neden en çok bu enstitülerce çalışıldığını da açıklar vaziyettedir. Anabilim dallarına göre genelde yönetim bilimleri olarak nitelendirilebilecek, İşletme Anabilim Dalı (89 adet), Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı (59 adet) ve Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı’nda (13 adet) çalışıldığı görülmektedir. Örgütsel sessizliğin toplamda 37 farklı anabilim dalı tarafından çalışılmış olması, insan faktörünün var olduğu alanlarda araştırılmaya ihtiyaç duyulan bir konu olduğunu açıkça ortaya çıkarmaktadır. Çalışmalarda danışmanlık

yapan; profesör doktor, doçent doktor ve doktor öğretim üyesi unvanına sahip öğretim üyelerinin sayılarının birbirine yakındır. Ayrıca bu konudaki tezlerin çok büyük bir kısmının nicel yöntemlerle yazılmasından yola çıkarak örgütsel sessizlik konusunun nicel araştırmalara yatkın bir konu olduğunu söylemek mümkün olacaktır. Örgütsel sessizlik konusunda yazılmış yüksek lisans tezlerinin sayısı, doktora tezlerine nazaran daha fazladır. Bu çok sayıda çalışmanın yapılmış olması, doktora düzeyindeki araştırmacıların özgünlük hususunda daha hassas davranmaları ve yüksek lisans düzeyindeki araştırmacıların sayısının doktora düzeyindeki araştırmacılara göre daha fazla olması bu alandaki doktora tezlerinin yüksek lisans tezlerinden sayısal olarak az olma sebebini yüzeysel olarak açıklayabilmektedir.

Yüksek Öğretim Kurumu Tez Arşivinde yer alan örgütsel sessizlik konulu tezlerin sistematik derlemesinin yapıldığı bu çalışma, bu konudaki tezlerin sistematik derleme ölçütlerinde 2009 yılından bugüne değerlendirilmesi temelinde gerçekleştirilmiştir. Çalışma bu alanda yapılacak yeni çalışmalara kısmen de olsa fayda sağlamayı hedefleyen başlangıç niteliğinde bir çalışmadır.

KAYNAKÇA

- Bowen, F., Ve Blackman, K. (2003). Spirals Of Silence: The Dynamic Effects Of Diversity On Organizational Voice. *Journal Of Management Studies*, 40(6), 1393-1417.
- Bryant, M. Ve Cox, J.W. (2004). Conversion Stories As Shifting Narratives Of Organizational Change. *Journal Of Organizational Change Management*, 17 (6), 578-592.
- Çiftçi, D., Meriç, E., & Meriç, A. (2015). Örgütsel Sessizlik, Tükenmişlik ve İşten Ayrılma Niyeti İlişkisi: Ordu İli Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezlerinde Bir Uygulama. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 8(41).
- Deniz, N., Noyan, A. & Ertosun, Ö. G. (2013). The Relationship Between Employee Silence and Organizational Commitment İn A Private Healthcare Company. *Procedia-Social And Behavioral Sciences*, 99, 691-700.
- Dyne, L. V., Ang, S. Ve Botero, I. C. (2003). Conceptualizing Employee Silence And Employee Voice As Multidimensional Constructs. *Journal Of Management Studies*, 40 (6), S. 1359-1392.
- Gül, H. Ve Özcan, N. (2011). Mobbing ve Örgütsel Sessizlik Arasındaki İlişkiler: Karaman İl Özel İdaresi' Nde Görgül Bir Çalışma. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 107–134.
- Hall, H. (1993). Intentionality And World: Division One Of Being And Time. In C. Guignon (Ed.), *The Cambridge Companion To*

- Heidegger İçinde* (122-140. Ss.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Henriksen, K. Ve Dayton, E. (2006). Organizational Silence And Hidden Threats To Patient Safety. *Health Services Research*, 41 (4), 1539-1554.
- Hirschman, A. (1970). Exit, Voice, And Loyalty: Responses To Decline İn Firms, Organizations, And States. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Kahveci, G. (2010). Öğretmenler İçin Örgütsel Sessizlik Ölçeği Geliştirme Çalışması. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 12(43), 167-182.
- Karacaoğlu, K. Ve Küçükköylü, C. (2015). İşgören Sessizliğinin Örgütsel Sinizme Etkisi: Kamu Çalışanları Üzerine Bir Araştırma. *Ege Akademik Bakış*, 15(3), 401-408.
- Kaya, M. Ve Akyüz, A.M. (2015). İçsel Pazarlama Temelinde İnsan Kaynakları Uygulamalarının Müşteri Memnuniyetine Etkisini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma. *Turkish Studies-International Periodical For The Languages, Literature And History Of Turkish Or Turkic*, 10(2), 1-30.
- Kılıç, B. Ve Eleren, A. (2009). Turizm Sektöründe Hizmet Kalitesi Ölçüm Üzerine Bir Literatür Araştırması. *Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 1(1), 91-118.
- Knoll M. Ve Dick R.V. (2013). Do İ Hear The Whistle...? A First Attempt To Measure Four Forms Of Employee Silence And Their Correlates. *Journal Of Business Ethics*, 113 (2), Pp 349-362.

- Morrison, E. W. Ve Milliken, F. J. (2000). Organizational Silence: A Barrier To Change And Development İn A Pluralistic World. *Academy Of Management* 706-725.
- Morrison, E.W. Ve Milliken, F.J. (2003). Speaking Up, Remaining Silent: The Dynamics Of Voice And Silence İn Organizations. *Journal Of Management Studies*, 40 (6), 1353- 1358.
- Çavuşoğlu, S. Ve Köse, S. (2019). Örgütsel Sessizlik Ölçeğinin Türkçe' Ye Uyarlanması. *BAİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19 (2), 365-387
- Pinder, C. C. Ve Harlos, K. P. (2001). Employee Silence: Quiescence And Acquiescence As Responses To Perceived İnjustice. *Research İn Personnel And Human Resources Management*, 20, 331- 369.
- Rhee, J., Dedahanov, A. Ve Lee, D. (2014). Relationships Among Power Distance, Collectivism, Punishment, And Acquiescent, Defensive, Or Prosocial Silence. *Social Behavior And Personality*, 42 (5), 705–720.
- Şahin, A. Ve Şen, S. (2017). Hizmet Kalitesinin Müşteri Memnuniyeti Üzerine Etkisi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(52), 1176-1184.
- Uslu, S. Ve Aktaş, H. (2015). Örgütsel Sessizlik ile Örgütsel Adalet Ve Yönetici Desteğı Etkileşimi: Hemşireler Üzerinde Bir Araştırma. *3.Örgütsel Davranış Kongresi Bildiriler Kitabı İçinde (77-83 Ss.)*. Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi, 6-7 Kasım 2015.

- Vakola, M. Ve Bouradas, D. (2005). Antecedents And Consequences Of Organisational Silence: An Empirical Investigation. *Employee Relations*, 27(5), 441-458
- Vladutescu, S. (2014). Communication Of Silence At Martin Heidegger: Sygetics Logics Of Thinking Silence. *International Letters Of Social And Humanistic Sciences*, 17, 50.

BÖLÜM 8

DİL FELSEFESİ ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DEĞERLENDİRMESİ: 1992-2020

Dr. Öğr. Üyesi Ayşegül DOĞRUCAN

Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Antalya, Türkiye.
ayseguldogrucan@akdeniz.edu.tr

GİRİŞ

Dil, günümüzde çok boyutlu ele alınan olgulardan biridir. En basit ve en bilinen haliyle “insan dilleri”, “iletişimde kullanılan en gelişmiş ve en esnek sistemler” (Janson, 2018: 21) olarak karşımıza çıkar. Dil, bir taraftan insanlar arasında iletişimi sağlayan unsur olarak vazgeçilmez bir boyuta sahipken, öte taraftan, süreklilik arz eden iletişim ağı içerisinde gelişen ve kendisiyle birlikte düşünceyi de geliştiren bir özelliğe sahiptir. Dolayısıyla dil denildiği zaman hem düşünceyle hem de düşüncenin ifade edilişiyle ilgili iki boyut akla gelmektedir. Dilin bu özelliği düşünce tarihi boyunca da tartışılmış ve farklı düşünce sistemlerinde farklı görüşler kendini göstermiştir.

Dilin düşünceyle ilişkisi, başka bir ifadeyle “dil ve düşüncenin birbirini karşılıklı etkilemesi ve tamamlaması” özelliği, dilin gelişme süreçlerinin takip edilmesiyle insanın zihinsel bakımdan olgunlaşmasının (Akar, 2020: 44) seyrini de tespit etmeye imkân vermektedir. Çünkü dil, “hem insan konuşmasını hem de insan düşünmesini açıklayan tek örgütlü yapıdır (Altuğ:2017, 18)

İnsanla ilgili hemen hemen bütün konularda olduğu gibi, dil konusunda da ortaya çıkanlardan biri “başlangıç” sorunu olmuştur. Dilin ortaya çıkışı, insanın dili kullanışı, dillerin çeşitliliği, şeylerin adları vb. konular, dil söz konusu olduğunda ele alınan konular olmuşlardır. Başlangıçta tıpkı diğer pek çok konu gibi inanç sistemleriyle açıklanmaya çalışılan dil, bir süre sonra insan bilgisinin bütün nesnelere gibi, inanç sistemlerinden azade rasyonel olarak

açıklanmaya çalışılmıştır. Bu noktadan sonra felsefenin konu alanına giren dil, başlangıçta, diğer felsefi konuların içinde, sadece açıklanması gereken bir detay gibi ele alınmıştır. Ancak bu detay diğer canlılarla insan arasında niteliksel bir farkı ortaya çıkaran bir detaydır. Nitekim “insan konuşan hayvandır” sözü, bir iletişim aracı olan dilin insanı hayvandan ayıran önemli özelliklerden biri olduğunu ifade etmektedir. İnsanı hayvandan ayıran bu özellik aynı zamanda “insanın akıllı hayvan” olmasıyla da ilişkilendirilmiştir.

Düşünebilen ve konuşabilen varlık olan insanın kendisini ve kendisini çevreleyen dünyayı anlayabilmesi, birbirine sıkı sıkıya bağlı bu iki unsurla ele alınır. Başlangıçta filozofların spekülâtif yaklaşımları, ontoloji, epistemoloji, etik ya da estetik gibi konularda düşünürken ele aldıkları dil, bilhassa 19. yüzyıl çalışmalarının parçalı yapısı içinde başlı başına düşüncenin nesnesi haline gelmeye başlar.

Bu tavrın gelişmesinde dilin diğer alanlardaki yaratımlarla (mit, sanat vb) olan ilişkisinin yanında, gerçekliğin doğasına yönelik bilgi edinme sürecindeki etkisi ve onlarla niteliksel benzerliği de etken olmuştur (Cassirer, 2017: 12-14). İnsan zihninin kurgusal yaratımları ve bunun dille ilişkisi farklı alanlardan çalışmaların odak noktası olduğu gibi, gerçeğin dille ilişkisi de irdelenen bir konu haline gelmiştir.

En kesin haliyle görmek istediğimiz gerçekliği kavramada dahi bunu dil olmadan yapmayı tasavvur etmek zordur. Nitekim Humboldt’un da ifade ettiği gibi, “*dilin ortaya çıkması, insanlığın içsel bir ihtiyacı ve dil, genel insansal zihin gücünün sürekli etkinliğe geçtiği*

tarafından biridir” (Aytaç, 2011:114-115). Her ne kadar öncelikle dile ilişkin çalışmalar dilbilim içinde yapılmış olsa da daha sonra bilhassa epistemolojide ortaya çıkan yöntem tartışmaları, bilginin gerek oluşmasında gerekse dile getirilmesi noktasında dilin, özellikle 20. yüzyılda felsefi bilginin nesnesine dönüşmesine neden olmuştur.

Dilin felsefenin konusu olmasında dönem düşünce yapısı önemli bir noktada durmaktadır. Mevcut görüşlerin ve eğilimlerin çeşitliliği bakımından 20. yüzyıl oldukça dikkat çekicidir. Önceki iki yüzyılda yaşanan gelişmelerin bir neticesi olarak ekonomik, toplumsal, siyasal, bilimsel ve teknolojik alanlarda yaşanan gelişmelerden dolayı çeşitli felsefi yaklaşımlar ve eğilimler ortaya çıkmıştır. Fleischer’in ifadesiyle *“20. yüzyıldaki bazı filozofların (ve onları esas alan veya onları geliştiren ‘yönelimlerin’) temel konuları birbirleriyle sert, hatta uzlaşmaz bir tezat içindedir. Hatta aralarında o kadar aşırı zıtlıklar bulunmayanlar bile, birbirleriyle giderek daha büyük ölçüde mücadele ederler.”* (Fleischer, 2002: 9)

Söz konusu ortam 20. yüzyılda filozofların, felsefenin eleştirel yapısının gelişmesine ve filozofların daha gerekçeli bir şekilde felsefe yapmasına neden olmuştur. Böylece Aydınlanma düşüncesinin evrensel ussallık savının da etkisiyle 20. yüzyıl felsefesinde, bilim, mantık ve dil çalışmaları baskın olmuştur. (Wolf-Gazo, 1992: 41) Bununla birlikte bütün konularda olduğu gibi dile yaklaşımda da bilim ve felsefenin ele alışları farklıdır. Dolayısıyla dil-bilim ile dil felsefesi arasındaki ayırım bu noktada ortaya çıkmaktadır. Her ikisi de alan adı

olmakla birlikte, aralarında belirleyici olan fark bilimle felsefe arasındaki farktır. Searle'ün ifadesiyle, “bilimin her dalı gibi, dilbilim de ‘neden’ diye sorarken, dil felsefesi de ‘nedir?’ diye sorar” (Searle, 2000: 9).

Ağırlıklı olarak yüzyılın yöntem arayışlarıyla başlamış olsa da dil felsefesi çalışmaları da ilerleyen süreçte seyir değişmiştir. Başlangıçta mantık ve epistemolojiyle birlikte ele alınan ve “doğruluk”, “anlamlılık” kavramları etrafında, özellikle düşünceyi hatadan korumak için gündelik dilin zaaflarının ve eksiklerinin tespit edilerek, daha biçimsel bir dil arayışını ifade eden çalışmalar daha sonra gündelik dili olduğu gibi anlama üzerine yoğunlaşmıştır.

Birinciyi ortaya çıkaran süreç Descartes’ın ontolojisinde ortaya çıkan ruh-beden düalizminin, Kant düşüncesinde fenomen-numen ikilemine dönüşerek, felsefenin ilgisinin ontolojiden epistemolojiye odaklanmasıdır. Başka bir ifadeyle sorun artık “varlık nedir?” sorusundan “neyi bilebiliriz?” sorusuna evrilmiştir. Elbette burada dönemin bilimsel gelişmelerinin ve Descartes’tan Kant’a gelinceye kadar yapılan yöntem tartışmalarının da etkisi büyüktür. Ancak Kant’ın ortaya koyduğu ayırım bilginin sınırlarını gündeme getirmesi açısından, özellikle metafiziği ve ona ilişkin önermelerin değer ve anlamını ilgi odağı haline getirmiştir.

Metafizik önermelerin doğrulanamaması ve dolayısıyla anlamlılığı üzerinden gündeme gelen incelemeler, felsefi problemlerin aslında dilsel problemler olarak algılanmasına neden olmuştur. Bu çerçevede

Analitik dil felsefesi ve onun iki temel amacı karşımıza çıkmaktadır: “Gündelik dilin yerine mantıksal açıklığa sahip yapay bir dil ve anlam teorisi koymak ve kelimenin düşünceye egemen olmasını önlemek.” (Özcan, 2014: 20) Böylece dilde var olanların gerçekliği tartışması, haliyle metafizik problemlerin sahiciliği sorununu ortaya çıkmaktadır. Bu çerçevede metafizik sorununa en köktenci çözümü getiren Mantıkçı Pozitivizm olmuştur. Mantıkçı pozitivizmde dünyanın yapısı sorunu, kendisine dayanarak dünya hakkında söz ettiğimiz dilsel yapıların mantıksal çözümlemesine dönüşmüştür. (Altuğ, 2006: 35) Bu yapının en uç noktasını oluşturan Wittgenstein’in birinci dönemindeki, “üzerine konuşulamayan şey hakkında susmalı” son önermesini ortaya çıkaran keskin tutumunun, ikinci döneminde dili açıklamak için dil dışı kriter aramanın yetersizliği ve felsefi problemleri ortaya çıkaran felsefi dildeki sorunların, gündelik dilden yola çıkılarak çözülebileceğine dönüşmesi, dil felsefesi çalışmalarında yeni bir dönem ve akımı da beraberinde getirir ki bu da Gündelik Dil Felsefesidir.

Gündelik Dil Felsefesi, biçimsel dil arayışlarına bir karşı duruş sergiler. Ona göre dilin kullanımları analiz edilmelidir; çünkü dil biçimsel değildir ve insanların gündelik hayatlarında kullandıkları, biçimselleştirilemeyen dildir. Böylece dilde anlamı aydınlatmak ancak gündelik dilin betimsel analiziyle yapılabilir. (Özcan, 2014: 30)

Gerek dil felsefesinde gündelik dilin kusurlarının giderilmesi ve biçimsel bir dille dilden kaynaklanan sorunlara çözüm bulunması ve

haliyle epistemolojide sağlam temellerin aranması, gerekse anlam formlarının gündelik dil içinde betimlenmesine yönelik çalışmalar, 20. yüzyılda çalışılan ve tartışılan konular olmuştur. Geride bıraktığımız yüzyılda baskın olan dil felsefesi çalışmalarının ülkemizde de ele alınması ve üzerine incelemeler yapılması kaçınılmaz görünmektedir. Ancak Türkiye’de dil çalışmalarının ağırlıklı olarak dil-bilim alanında yapıldığı ve dil felsefesi çalışmalarının Türkçede, Türkçe ile ilişkili ele alınmasındaki eksiklik kendisini göstermektedir. Dil felsefesi “dil-dünya-düşünce” arasındaki üçgeni belirleyen bir disiplindir ve bir dil olarak Türkçenin düşünsel bağının kurulması, farklı düşünsel faaliyetlerde Türkçeyi belirginleştirmesi açısından önemlidir. Belirginleşmesi “farklı bilim sahalarında iletişimsel bir boyut” inşa edecek olan Türkçenin dil felsefesi alanında yeterli yer almaması, Türkçenin dil-bilim çalışmalarıyla sınırlı kalmasına neden olmuştur. (Doğrucan, 2019: 38)

Bu çalışmada, Türkiye’de Dil Felsefesi çalışmalarının durumunu sistematik bir incelemeyle ele almak ve çalışmaların Türkiye’deki durumunu tespit etmek amaçlanmıştır. Dil felsefesi, sadece felsefe çalışmalarında değil, aynı zamanda mantık, dil-bilim, iletişim, siyaset, din çalışmaları, bilişim sistemleri vb birçok alanla ele alınabilen bir konudur. Bu çerçevede Türkiye’de yapılan çalışmaların dizinleri üzerinden durum analizi yapmak, alandaki genel tabloyu görmeye yardımcı olacaktır.

1. DİL FELSEFESİ ALANINDA YAPILMIŞ OLAN TEZLERE YÖNELİK ARAŞTIRMA

1.1. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmanın evrenini Yüksek Öğretim Kurumu Başkanlığı (YÖK) tez arşivi veri tabanına kayıtlı tezler oluşturmaktadır. Tarama yapılırken “Dil Felsefesi” anahtar kelimeleri kullanılmış ve “Dizin” taramasında çıkan tüm tezler araştırmaya dâhil edilmiştir. Bu çalışmanın kapsamını, YÖK tez arşivi veri tabanına kayıtlı, 1992 yılından 2020 yılına kadar yazılmış yüksek lisans ve doktora tezleri oluşturmuştur.

Tablo 1: “Dil Felsefesi” Konulu Tezlerin Yıl Bazında Dağılımı

Yıllar	Tez Sayısı
1992	1
1993	1
1994	1
1995	1
1996	1
1997	1
2000	2
2002	2
2003	5
2004	2
2008	1
2009	1
2010	1
2011	5
2012	2
2013	3
2014	6

2015	9
2016	6
2017	6
2018	2
2019	12
2020	4
Toplam	75

Tablo 1’de görüldüğü üzere taramada “dil felsefesi” alanında karşımıza çıkan ilk tez 1992 yılında yazılmıştır. Yine tablodan anlaşıldığı kadarıyla dil felsefesini konu edinen tez çalışmalarında bir süreklilik durumu söz konusu değildir. 1992-1997 yılları arasında birer adet tez yapılmıştır. Daha sonra 2000 yılına kadar herhangi bir tez çalışmasına rastlanılmamıştır. 2000 ve 2002 yıllarında yapılan ikişer tez çalışmasının ardından, 2003 yılında beş, 2004’te ise iki tez çalışması yapılmıştır. 2004’ten 2008’e kadar yine tez çalışmalarında bir kesinti olduğu göze çarpmakta, ancak 2008 yılından sonra her yıl “dil felsefesi” konulu tez yapıldığı görülmektedir. 2008-2010 yılları arasında sadece birer tez yapıldığı görülürken, 2011 yılı itibariyle tez sayılarında artış görülmektedir. Bu yıldan sonra yapılan yıl başına yapılan en az tez iki olup (2012 ve 2018 yıllarında), dizininde dil felsefesi bulunan tezlerin en çok yapıldığı yıl 2019 (12 adet) yılıdır.

Tablo 2: Dil Felsefesi Konulu Yapılmış Olan Tezlerin Üniversite Bazında Dağılımları

Üniversite	Tez Sayısı
Akdeniz Üniversitesi	2
Anadolu Üniversitesi	1
Ankara Üniversitesi	1
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	1
Atatürk Üniversitesi	5
Boğaziçi Üniversitesi	8
Bursa Uludağ Üniversitesi	3
Dicle Üniversitesi	1
Dokuz Eylül Üniversitesi	2
Ege Üniversitesi	3
Erciyes Üniversitesi	1
Fırat Üniversitesi	2
Gazi Üniversitesi	4
Hacettepe Üniversitesi	6
İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi	1
İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi	5
İstanbul Bilgi Üniversitesi	1
İstanbul Teknik Üniversitesi	1
İstanbul Üniversitesi	5
Kastamonu Üniversitesi	1
Kırıkkale Üniversitesi	1
Kırklareli Üniversitesi	1
Maltepe Üniversitesi	1
Mardin Artuklu Üniversitesi	1
Marmara Üniversitesi	2
Mersin Üniversitesi	2
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	4
Pamukkale Üniversitesi	1
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	1
Sakarya Üniversitesi	1
Selçuk Üniversitesi	1

Süleyman Demirel Üniversitesi	1
Uludağ Üniversitesi	3
Yüzüncü Yıl Üniversitesi	1
Toplam	75

1992-2020 yılları arasında, Dil Felsefesi konusunda yapılmış tezlerin üniversite bazında dağılımları Tablo 2’de görüldüğü gibidir. Dil felsefesi konusunu içeren en fazla tez Boğaziçi Üniversitesinde (8 adet) yapılmıştır. Tez sayısında ikinci sırada Hacettepe Üniversitesi (6 adet) ve (Bursa) Uludağ Üniversitesi* (6 adet) yer almaktadır. Atatürk Üniversitesi (5 adet), İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi (5 adet) ve İstanbul Üniversitesi (5 adet) en fazla tez sayısına sahip üçüncü üniversitelerdir. Gazi Üniversitesi (4 adet), Orta Doğu Teknik Üniversitesi (4 adet), Ege Üniversitesi (3 adet), Akdeniz Üniversitesi (2 adet), Dokuz Eylül Üniversitesi (2 adet), Fırat Üniversitesi (2 adet), Marmara Üniversitesi (2 adet), Mersin Üniversitesi (2 adet) tez yapılan üniversiteler olmuştur. Tabloda yer alan diğer üniversitelerde, 1992-2020 yılları arasında, Dil Felsefesi konulu, yalnızca birer tez yapılmıştır.

Tablo 3: Dil Felsefesi İle İlgili Yapılmış Olan Tezlerin Enstitü Bazında Dağılımları

Enstitü	Tez Sayısı
Sosyal Bilimler Enstitüsü	73
Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü	1
Eğitim Bilimleri Enstitüsü	1
Toplam	75

* Tabloda tezlerde yer alan üniversite adlarıyla verilmiştir. Ancak tez sayısı olarak üniversite arşivinin birliği dikkate alınarak toplam sayı olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 3'te görüldüğü üzere Dil Felsefesi konusunu içeren tezlerin çoğunluğu Sosyal Bilimler Enstitüsünde çalışılmıştır. 73 tez Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1 tez Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü ve 1 adet tez Eğitim Bilimleri Enstitüsünde hazırlanmıştır.

Tablo 4: Dil Felsefesi İle İlgili Yapılmış Olan Tezlerin Anabilim Dalı Bazında Dağılımları

Anabilim Dalı	Tez Sayısı
Felsefe Ana Bilim Dalı	41
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı	12
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı	6
Batı Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı	2
Yabancı Diller Eğitimi Ana Bilim Dalı	2
Felsefe Tarihi Ana Bilim Dalı	1
Bilgisayar Mühendisliği Bölümü	1
Sistemik Felsefe ve Mantık Ana Bilim Dalı	1
Müzikoloji ve Müzik Teorisi Ana Bilim Dalı	1
İngiliz Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı	1
Felsefe ve Toplumsal Düşünce Ana Bilim Dalı	1
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı	1
Belirtilmemiş	5
Toplam	75

Tablo 4'te Dil Felsefesi alanında yazılan tezlerin ana bilim dalı bazında dağılımları verilmiştir. Taramada beş tezin yapıldığı Anabilim Dalı bilgisine ulaşamamıştır. Tabloda da görüldüğü gibi en fazla tez Felsefe Anabilim Dalında (41 adet) yapılmıştır. Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı (12 adet) ve Temel İslam Bilimleri Anabilim

Dalı (6 adet) Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı ve Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalında 2’şer tez yapılmıştır. Diğer anabilim dallarında ise birer tez çalışması yapılmıştır.

Tablo 5: Dil Felsefesi Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Özgün Dilleri Bazında Dağılımları

Dil	Tez Sayısı
Türkçe	60
İngilizce	13
Fransızca	1
Almanca	1
Toplam	75

Tablo 5’te görüldüğü gibi, Dil Felsefesi başlığı altında 1992-2020 yılları arasında yapılan tezlerin 60 adeti Türkçe yapılmıştır. 13 tez İngilizce hazırlanırken, bir tez Fransızca, bir tez de Almanca yazılmıştır.

Tablo 6: Dil Felsefesi İle İlgili Yapılmış Olan Tezlerin Danışman Unvanları Bazında Dağılımları

Danışman Unvanı	Tez Sayısı
Prof. Dr.	45
Doç. Dr.	17
Yar. Doç. Dr.	10
Dr. Öğr. Üyesi	2
Öğretim Görevlisi	1
Toplam	75

Tablo 6’da Dil Felsefesi ile ilgili yapılan tezlerin danışman unvanı bazında dağılımı verilmiştir. Dil Felsefesi ile ilgili tez çalışmalarına danışmanlık yapan akademisyenlerin 45’i Profesör Doktor unvanına sahiptir. Danışmanlardan 17’si Doçent Doktor, 10’u Yardımcı Doçent Doktor, 2’si Doktor Üyesi, 1 kişi de Öğretim Görevlisi unvanına sahiptir.

Tablo 7: Dil Felsefesi İle İlgil Yapılmış Olan Tezlerin Yöntem Bakımından Dağılımları

Yöntem	Tez Sayısı
Nitel	72
Nitel + Nicel	3
Toplam	75

Tablo 7’de YÖK tez arşivi üzerinden erişim sağlanan 75 tezin yöntem bakımından dağılımı verilmiştir. Diğer 3 tez çalışmasında hem nitel hem de nicel yöntem kullanılmıştır.

Tablo 8: Dil Felsefesi Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Tür Bakımından Dağılımları

Türü	Tez Sayısı
Yüksek Lisans	55
Doktora	25
Toplam	75

Tablo 8’de görüldüğü gibi, Dil Felsefesi alanında yapılan tezlerin çoğunluğu (55 adet) yüksek lisans seviyesinde yapılmıştır. Doktora seviyesinde ise 20 adet tez çalışması yapılmıştır.

2. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

YÖK tez arşivinde “Dizin” alanında “Dil Felsefesi” anahtar kelimeleriyle yapılan tarama sonucu ulaşılan 75 tez ile yapılan bu çalışma, tezler, çalışma yılı, çalışmanın yapıldığı üniversite, enstitü, anabilim dalı, özgün dil, danışmanın unvanı, başvurulmuş araştırma yöntemi ölçütleri ve tez türüne dayalı olarak yapılmıştır. Söz konusu kriterlere dayalı olarak yapılan inceleme, doküman analizi ve sistematik derleme ve betimsel amaçlı nitel bir araştırma özelliği taşımaktadır.

Türkiye’de “Dil Felsefesi” anahtar kelimelerini içeren dizinle sisteme giren ilk tez 1992 yılında yapılmıştır. 1992 yılından sonra yıllara göre dağılımda bir düzen olmadığı, yıllara göre dağılımda aralarda boşluklar olduğu görülmektedir. 1992-1997 yılları arasında, her yıl bir tez çalışması yapılmış; 1997’den 2000 yılına kadar herhangi bir tez çalışmasına rastlanılmamıştır. 2000 ve 2002 yıllarında yapılan ikişer tez çalışmasının ardından, 2003 yılında beş, 2004’te ise iki tez çalışması yapılmıştır. 2004’ten 2008’e kadar yapılmış tez çalışması bulunmamış, ancak 2008 yılından sonra tez çalışmalarında devamlılık görülmüştür. 2008-2010 yılları arasında, konuyla ilgili sadece birer tez yapıldığı görülürken, 2011 yılı itibariyle tez sayılarında artış ve devamlılık görülmektedir. Dizininde dil felsefesi bulunan tezlerin en çok yapıldığı yıl 2019 (12 adet) yılıdır.

Dil Felsefesiyle ilgili tezlerin çoğunluğu Sosyal Bilimler Enstitüsünde (73 adet) çalışılmıştır. Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü ve Eğitim Bilimleri Enstitüsünde ise birer tez hazırlanmıştır.

Dil Felsefesi konulu ve aynı zamanda başlığında Dil Felsefesi bulunan ilk tez Yüksek Lisans düzeyinde yapılmıştır. Çalışılan tezlerin çoğunluğunun (55 adet) yüksek lisans seviyesinde, 20 tanesi doktora seviyesinde çalışılmıştır.

Tezlerin çalışıldığı anabilim dalları açısından bakıldığında, çoğunluğun Felsefe Anabilim Dalında (41 adet) yapıldığı görülmektedir. Felsefe Anabilim Dalında (41 adet), Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı (12 adet), Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı (6 adet), Batı Dilleri ve Edebiyatları Anabilim Dalı (2 adet), Yabancı Diller Eğitimi Anabilim Dalında (2 adet); Felsefe Tarihi Anabilim Dalı, Bilgisayar Mühendisliği Bölümü, Sistemik Felsefe ve Mantık Anabilim Dalı, Müzikoloji ve Müzik Teorisi Anabilim Dalı, İngiliz Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Felsefe ve Toplumsal Düşünce Anabilim Dalı, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında birer tez çalışması yapılmıştır. Taramalarda 5 tezin yapıldığı anabilim dalı bilgisine ulaşılamamıştır.

Tezlerin üniversitelere göre dağılımına bakıldığında; “Dil Felsefesi” konusunu içeren en fazla tez Boğaziçi Üniversitesinde (8 adet) yapılmıştır. Tez sayısında ikinci sırada Hacettepe Üniversitesi (6 adet) ve (Bursa) Uludağ Üniversitesi (6 adet) yer almaktadır. Atatürk Üniversitesi (5 adet), İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi (5 adet) ve

İstanbul Üniversitesi (5 adet) bu konuda en fazla tez sayısına sahip üçüncü üniversitelerdir. Gazi Üniversitesi (4 adet), Orta Doğu Teknik Üniversitesi (4 adet), Ege Üniversitesi (3 adet), Akdeniz Üniversitesi (2 adet), Dokuz Eylül Üniversitesi (2 adet), Fırat Üniversitesi (2 adet), Marmara Üniversitesi (2 adet), Mersin Üniversitesi (2 adet), diğer üniversitelerde birer tez yapılmıştır.

1992-2020 yıllarında yapılan tezlerin 60'ı Türkçe, 13'ü İngilizce, 2 tez ise Fransızca ve Almanca hazırlanmıştır. Tezlerin 3 tanesinde nitel ve nicel, geri kalan tezlerde ise nitel yöntem kullanılmıştır.

Sonuç olarak, çalışmanın verilerinden de anlaşılacağı üzere, Dil Felsefesiyle ilgili olarak yapılan çalışmalar başta sosyal bilimler alanında ele alınmakla birlikte, çalışmalar ağırlıklı olarak Felsefe, Felsefe Tarihi, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dallarında çalışılmıştır. Bununla birlikte Temel İslam Bilimleri ve Dil-Bilim alanlarında da konuya ilgi görülmektedir. Gerek Dil Felsefesi alanının Türkiye'de gelişmesi, gerekse dil felsefesi çalışmalarından iletişim felsefesi çalışmalarına veri sağlanması, hem felsefe çalışmalarının hem de Türkçe bilim ve felsefe yapılmasına katkı sağlayacaktır. Ancak 1992-2020 yılları arasında yapılan tez çalışmalarının sayısı henüz bu alandaki çalışmanın istenilen düzeyde olmadığını göstermektedir.

KAYNAKÇA

- Akar, A. (2020). “Medeniyet ve Dil İlişkisine Türkçe Üzerinden Bir Bakış”. *Medeniyet Tartışmaları*. Ed: A. Doğrucan. Altıordu Yayınları. Ankara.
- Altuğ, T. (2017). *Dile Gelen Felsefe*. Yapı Kredi Yayınları. İstanbul.
- Altuğ, T. (2006). *Modern Felsefede Metafiziğin Elenmesi*. Ebabel Yayıncılık. Ankara.
- Aytaç, G. (2011). *Klasik Alman Dil Felsefesi Metinleri (Herder-Fichte-Humboldt)*. Phoenix. Ankara.
- Cassirer, E. (2017). *Dil ve Mit*. Pinhan Yayıncılık. İstanbul.
- Doğrucan, M.F. (2019). *Medeniyet Dili Olarak Türkçe*. Grafiker Yayınları. Ankara.
- Fleischer, M. (2002). 20. yy. Filozofları, Çev: A. Kanat, İlya Yayınları. İzmir.
- Janson, T. (2018). *Dillerin Tarihi*. Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi. İstanbul
- Özcan, Z. (2014). *Dil Felsefesi I*. Sentez Yayıncılık. İstanbul.
- Searle, J. (2000). *Söz Edimleri*. Ayraç Yayınları. Ankara.
- Wolf-Gazo, E. (1992). “Yirminci Yüzyıl Batı Felsefesindeki Bakış Açıları”, çev.: Erdal Cengiz, *Felsefe Dünyası*. s. 4, 34-42.

BÖLÜM 9

TÜRKİYE'DE İNSANİ DİPLOMASİ ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2013-2020

Esra KARLIOVA SOYSAL

Süleyman Demirel Üniversitesi Doktora Öğrencisi,
Orcid No: 0000-0003-3558-3835
Antalya, Türkiye, esrakarlioiva@gmail.com

GİRİŞ

Uluslararası ilişkilerin dinamik doğası gereği bu alana ait kavramlar da sürekli bir değişim içerisinde. Diplomasi de yıllar içinde aktörleri, uygulama alanı ve yöntem bağlamında pek çok kez olarak dönüşüm yaşamış kavramlardan biridir. Söz konusu dönüşüm neticesinde diplomatik süreçler ile ilintili olarak yeni kavramlar ortaya çıkmıştır. Bu kavramlardan biri de insani diplomasıdır.

İnsani diplomasi insani yardım prensibine dayalı bir zemine sahiptir. Bu nedenle bazı kaynaklarda insani diplomasi kavramına “afet diplomasisi⁵⁶” ya da “müdahale diplomasisi⁵⁷” olarak da rastlamak mümkündür. İnsani diplomasinin ortaya çıkması kriz bölgesinde yaşayan insanların durumlarını iyileştirmek amacıyla ortaya çıkmıştır. İnsani diplomaside, geleneksel diplomasiden farklı olarak, diplomatlar dışında insani yardım kuruluşları ve çalışanları da diplomatik sürece dahildir. Hatta sadece insani yardım faaliyetlerini desteklemek amacıyla diplomatik faaliyetler yürütülmesi de söz konusudur.⁵⁸ İnsani diplomasi sürecinde birbiri ile husumeti olan ülkeler sorunlarını erteleyebildikleri gibi daha önce aralarında herhangi bir ilişki tesis edilmeyen ülkeler arasında işbirlikleri kurulabilmektedir.⁵⁹

⁵⁶ Barston, R.P. (2014), *Modern Diplomacy*, Routledge

⁵⁷ Ilan, K. (2011), *Disaster Diplomacy: How Disasters Affect Peace and Conflict*, Routledge

⁵⁸ Minear, L. & Smith, H. (2007). *Humanitarian Diplomacy: Practitioner and Their Craft*. (Edt: Minear, L. & Smith, H.). Japan: United Nations University Press, s.1-2

⁵⁹ Battır, Orhan. (2017). *İnsani Diplomasi: Teoriden Pratiğe; Türk Dış Politikasının Yeni Aracı*. Konya: Çizgi Kitabevi, s. 57

1. İNSANİ DİPLOMASİNİN KAPSAMI

İnsani diplomasi amacı, yöntemi ve aktörleri bakımından ele alındığında üç seviyede incelenebilir. Söz konusu ayırım kullanılan yöntem, aktörler, zamanlama, boyut ve yayılma ihtimali parametreleri dikkate alınarak yapılmaktadır⁶⁰.

Bu kapsamda savaş ve çatışma gibi nedenlere ortaya çıkan hayati tehlike barındıran durumlarda insan yaşamını güvenceye almak amacıyla yürütülen faaliyetler birincil faaliyetler olarak adlandırılmaktadır. İnsani yardım kuruluşları ve sivil toplum örgütleri birincil faaliyetler döneminin önemli aktörleridir⁶¹.

İkincil faaliyetler destek ve iyileştirme faaliyetleri olarak da anılmaktadır. Birincil faaliyetler olan yardım ve kurtarma faaliyetlerinden sonra kriz öncesi döneme geri dönmek veya daha iyi koşullar oluşturmak amacıyla gerçekleştirilen çalışmalar ikincil faaliyetlerdir. İnsan hayatı ve onurunu güvence altına almaya yönelik yapılan ikincil faaliyetler; uzun dönemli programlar yapmak, söz konusu programlar için ek kaynak bulmak gibi çalışmalarını içermektedir⁶².

İnsani diplomasi sürecinin üçüncü aşamasında ilk iki aşamada gerçekleştirilen iyileşmelerin kalıcılığının sağlanması için çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Bu amaçla uluslararası toplumda farkındalık

⁶⁰ A.g.e., s. 54

⁶¹ A.g.e. s. 56

⁶² A.g.e. s.56

oluşturacak faaliyetler düzenlenmektedir. Yani, insani diplomasi kamuyu bilgilendirme amacı da içermektedir⁶³. Böylece daha önceki aşamalarda kaydedilen gelişmelerin kalıcı olması sağlanmaktadır. Bu yönüyle, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler insani diplomasiyi etkileyen geliştiren faktörler olarak kabul edilmektedir⁶⁴.

İnsani diplomasının aktörleri resmi nitelikli ve sivil olmak üzere temelde iki kategoriye ayrılabilir. Bu kapsamda, uluslararası ilişkilerin doğal aktörleri olan devletler ve hükümetler ilk kategoride yer almaktadır. Bunun yanı sıra yine bu devletler tarafından kurulan Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Dünya Ticaret Örgütü gibi uluslararası kuruluşlar da resmi nitelikli aktörler olarak kabul edilmektedir.

İkinci kategoride ise devlet dışı aktörler olan sivil toplum örgütleri, çok uluslu şirketler, düşünce kuruluşları ve hatta bireyler yer almaktadır. Ancak belirtmek gerekir ki, yerel düzeyde faaliyet gösteren aktörlerin uluslararası toplum nezdinde etki yaratması muhtemel olmadığından bu kategoride özellikle uluslararası çalışan sivil toplum örgütleri yer almaktadır. Düşünce kuruluşları politika oluşturma sürecinde bilgiye dayalı karar alma sürecinin önemli

⁶³ Stratejik Vizyon Belgesi, Kültür ve Sanat Diplomasisi, Sektörel Diplomasi İnşası, TASAM, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/39045/kultur_ve_sanat_diplomasisi_calistayi_sonuc_raporu. Erişim Tarihi: 04.03.2021

⁶⁴ Boyadjeva, N. & Grozev, K. (2004). Diplomacy, International Intervention and Post-War Reconstruction: Interactions between States, International Organizations and Local Authorities, Implementation of the Dayton Accords for Bosnia and Herzegovina, Intercultural Communication and Diplomacy, ed. Hannah Slavik, Diplo Foundation, s: 333

aktörleridir. Dolayısıyla kamuoyu oluşturma, politika yapıcıları yönlendirme gibi etkileri ile insani diplomasi sürecinde önemli rol oynamaktadır. Çok uluslu şirketler birden fazla devlet ile ilişki içinde oldukları için politikaları da dolaylı ya da doğrudan etkileme gücü bulunmaktadır. Birey ise özellikle küreselleşme süreci ile uluslararası toplumda daha önemli bir konuma gelmiştir. İletişim teknolojilerinin de gelişmesi ile birlikte eş zamanlı bilgi sahibi olma, iletişimin zamansal ve mekânsal boyuttan sıyrılması gibi faktörler bireyin insani diplomasi alanında etkin hale gelmesini sağlamıştır.

İnsani diplomasinin temel araçları barışın inşası, insani yardım ve kalkınma yardımı olmak üzere üçe ayrılabilir⁶⁵. Barışın inşası, uzun süren ve yıkıcı çatışmaların sonrasında toplumların iyileşmesine destek olmak amacıyla yürütülen faaliyetlerdir. Bu noktada tarafların anlaşmazlığı askeri müdahale ile değil siyasi olarak çözme motivasyonu önemlidir⁶⁶. İnsani yardım ise çeşitli kriz dönemlerinde zarara uğrayan toplumların hayatını kurtarmak ve yaşam şartlarının iyileşmesini sağlamak için gerçekleştirilen faaliyetlerdir⁶⁷. Bu faaliyetler genel olarak barınma yitecek, giyecek, sağlık hizmetleri olarak örneklendirilebilir. İnsani yardımın temelini insan hayatının devam etmesi ve korunması oluşturmaktadır. Dış yardım ise

⁶⁵ Yıldırım, E. (2019). İnsani Güvenlik Kapsamında Gerçekleştirilen İnsani Diplomasi Faaliyetlerinin Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkisinin Analizi: Suriye Örneği (2011-2017), Doktora Tezi, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, s: 25

⁶⁶ Jeong, H.(2002). Peacebuilding: Conceptual and Policy Issues. Ho-Won Jeong (Ed.). içinde Approaches to Peacebuilding. (3-18) s. 4

⁶⁷ Margesson, R. (2013). International Crises and Disasters: U.S. Humanitarian Assistance Response Mechanisms. Congressional Research Service Raporu.

ekonomik kalkınmayı desteklemek ve refahı sağlamak amacıyla gerçekleştirilen, karşılıksız verilen maddi yardımlardır. OECD'nin tanımına göre maddi dış yardım tanımına göre kalkınma yardımlarının mutlaka kamu kaynaklı olması, yardım alan devlete ekonomik kalkınma amacıyla aktarılmış olması, yapılan yardımın imtiyazlı ve en az %25 oranında hibe olması gerekmektedir⁶⁸.

İnsani diplomasi kavramının içeriğini oluşturan insani yardım, barışın inşası, maddi yardım gibi unsurlar aslında kadar uluslararası ilişkiler tarihinde oldukça eski bir geçmişe sahiptir. Fakat insani diplomasi terimi akademik literatürde oldukça yeni bir çalışma konusu olma özelliği taşımaktadır.

2. İNSANİ DİPLOMASİ ALANINDA YAPILMIŞ OLAN TEZLERE YÖNELİK ARAŞTIRMA BULGULARI

Amacı kapsamında araştırmanın evrenini Türkiye Yüksek Öğrenim Kurumu çatısı altında bulunan Tez Merkezi'nde kayıtlı insani diplomasi alanında yayınlanan tezler oluşturmaktadır. Söz konusu tarama yapılırken “insani diplomasi” anahtar kavramı kullanılmıştır. Bu kapsamda, insani diplomasi başlık, konu ve özet taramalarının sonucunda ilki 2013 yılında olmak üzere toplamda 9 tez çalışmasına ulaşılmıştır. Çalışmanın evreninin tamamı ulaşılabilir olduğundan

⁶⁸ OECD.(2008). Is It ODA?. <http://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/>. Official Development Assistance- definition and coverage.<http://www.oecd.org/dac/stats/officialdevelopmentassistancedefinitionandcoverage.htm>, 17.02.2021

örnekleme 9 tez de dahil edilmiş ve derinlemesine bir inceleme gerçekleştirilmiştir.

Tablo 1: İnsani Diplomasi Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Yıl Bazında Dağılımları

Yıllar	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	Toplam
Tez Sayısı	1	0	0	3	1	0	2	2	9

Tablo 1 incelendiğinde insani diplomasi alanında ilk tezin 2013 yılında yayınlandığı ortaya çıkmaktadır. Alanda en fazla hazırlanan tez ise 2016 yılında gerçekleştirilmiş olup, 2014, 2015 ve 2018 yıllarında konuya ilişkin hiç tez çalışmasının yayınlanmadığı görülmektedir. Takip eden yıllar 2019 ve 2020 yıllarında ise ikişer tez yayınlanmıştır.

Tablo 2: İnsani Diplomasi Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Üniversite Bazında Dağılımları

Üniversite	Tez Sayısı
Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi	1
Sabancı Üniversitesi	1
İstanbul Bilgi Üniversitesi	1
Selçuk Üniversitesi	1
Marmara Üniversitesi	1
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	1
Yalova Üniversitesi	1
Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	1
İstanbul Üniversitesi	1
Toplam	9

İnsani diplomasi alanında yayınlanmış tezlerin üniversite bazında dağılımlarına Tablo 2’de yer verilmiştir. Bu kapsamda Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, Selçuk Üniversitesi, Marmara Üniversitesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, Yalova Üniversitesi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi ve İstanbul Üniversitesi olmak üzere 9 farklı üniversitede birer adet tez çalışması yapılmış olduğu ortaya çıkmaktadır.

Tablo 3: İnsani Diplomasi Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Enstitü Bazında Dağılımları

Enstitü	Tez Sayısı
Sosyal Bilimler Enstitüsü	8
Lisansüstü Enstitüsü	1
Toplam	

Tablo 3’te insani diplomasi alanında hazırlanan tezlerin enstitü bazında dağılımları incelenmiş olup tezlerin ağırlıklı olarak Sosyal Bilimler Enstitüsü (8) kapsamında olduğu sadece 1 adedinin ise Lisansüstü Enstitüsü’nce yayınlandığı tespit edilmiştir.

Tablo 4: İnsani Diplomasi Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Anabilim Dalı Bazında Dağılımları

Anabilim Dalı	Tez Sayısı
Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı	5
Medeniyet Araştırmaları Ana Bilim Dalı	1
Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü Ana Bilim Dalı	1
Amme İdaresi Ana Bilim Dalı	1
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı	1
Toplam	9

Tablo 4, bu alanda yayınlanan tezlerin anabilim dalı bazında dağılımlarını vermektedir. Bu kapsamda, Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı kapsamında yayınlanan 5 adet tez ile konuyla ilgili en çok çalışanın yapıldığı Ana Bilim Dalı olduğu tespit edilmiştir. Geri kalan 4 tezin ise Medeniyet Araştırmaları (1); Uyuşmazlık Analizi ve Çözümü (1), Amme İdaresi (1) ve Halkla İlişkiler ve Tanıtım (1) Ana Bilim Dalları kapsamında yayınlandığı tespit edilmiştir.

Tablo 5: İnsani Diplomasi Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Özgün Dilleri Bazında Dağılımları

Dil	Tez Sayısı
Türkçe	6
İngilizce	3
Toplam	9

Tablo 5, insani diplomasi alanında hazırlanan tezlerin ağırlıklı olarak Türkçe dilinde (6), bunun yanı sıra 3 adedinin ise İngilizce dilinde yayınlandığını göstermektedir.

Tablo 6: İnsani Diplomasi Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Danışman Unvanları Bazında Dağılımları

Danışman Unvanı	Tez Sayısı
Prof. Dr.	4
Doç. Dr.	2
Dr. Öğr. Üyesi / Yrd. Doç. Dr.	3
Toplam	9

Tablo 6 incelendiğinde, Prof. Dr. unvanına sahip 4, Doç. Dr. unvanına sahip 2 ve Dr. Öğr. Üyesi veya yayınlandıkları yıl nedeni ile Yrd. Doç. Dr. unvanına sahip 3 danışman olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 7: İnsani Diplomasi Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Yöntem Bakımından Dağılımları

Yöntem	Tez Sayısı
Nitel	6
Nicel	0
Nitel + Nicel	3
Toplam	9

Tablo 7, insani diplomasi alanında yapılan tezlerde kullanılan araştırma yöntemlerini göstermektedir. Tabloya göre tezlerin 6 tanesinde sadece nitel, geri kalan 3 tanesinde ise nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin beraber kullanıldığı tespit edilmiştir. Nicel araştırma yönteminin ise tek başına hiçbir tezde kullanılmadığı ortaya çıkmıştır.

Tablo 8: İnsani Diplomasi Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Tür Bakımından Dağılımları

Türü	Tez Sayısı
Yüksek Lisans	6
Doktora	3
Toplam	9

Tablo 8’de insani diplomasi alanında yapılan tezlerin 6 tanesinin yüksek lisans tezi olduğu geri kalan 3 tanesinin ise doktora programında tamamlandığı tespit edilmiştir.

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

İnsani diplomasi kavramı her ne kadar 2000’li yıllar sonrasında ortaya çıkmış gibi görünse de kavram özellikle realizm ve liberalizm temelinde incelendiğinde varlığının uzun yıllar öncesine uzandığını ifade etmek mümkündür. Akademik olarak ise ilk kez 2007 yılında kapsamlı bir tanımlaması yapılmış olan kavramın üzerine yapılan çalışmalar ve buna paralel gelişen tartışmalar devam etmektedir. Ancak, literatürde çok yeni olmasına rağmen birçok devlet tarafından da çok sık kullanılan dış politika araçlarından biri olma özelliği taşımaktadır.

Bu çalışmada Türkiye’de insani diplomasi alanında yapılan tezlerin sistematik derlemesi yapılmış ve böylece konuyla ilgili yapılan çalışmaların Türkiye boyutu ortaya konmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda Türkiye’de yapılan ilk çalışmanın 2013 yılında çalışılmış olduğu ortaya çıkmaktadır. Bugüne kadar yayınlanan 9 tez olmasının yanı sıra bu tezlerin her birinin farklı üniversitelerde çalışılmış olması dikkat çekmektedir. Diplomasi konusunun doğası itibari ile tezlerin 5 adedinin uluslararası ilişkilerde yayınlandığı ayrıca üçte birinin de İngilizce dilinde olduğu tespit edilmiştir. Tezlerin 3 adedi doktora 6 adedi ise yüksek lisans programları kapsamında hazırlanmıştır.

Tezler içerik olarak incelendiğinde ise insani diplomasiye ilişkin daha çok kavramsal ve kuramsal çerçeveler çizildiği, bunun yanı sıra ülke örnekleri ve vaka analizleri yapıldığı saptanmıştır. Kuşkusuz konunun çok yeni olmasının söz konusu durumun oluşmasında önemli etkisi

bulunmaktadır. Tez çalışmalarında araştırma kapsamına alınan ülke örnekleri ve vaka çalışmalarında ise sıklıkla Türk dış politikasında insani diplomasinin kullanımı üzerinde durulmuştur.

Sonuç olarak hem pratikte hem de teoride oldukça yeni bir kavram olan insani diplomasiye ilişkin Türkiye’de yayınlanmış olan tezlerin derinlemesine incelendiği bu çalışmada, ilgili alanyazındaki mevcut durumun ortaya konulması ve bundan sonraki süreçte yapılacak olan araştırmalar için bir projektör niteliği taşıması için gayret edilmiştir. Dolayısıyla çalışmanın bundan sonraki süreçte gerçekleştirilecek araştırmalar için kullanılabilir bir kaynak niteliğinde olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Barston, R.P. (2014), *Modern Diplomacy*, Routledge, Oxfordshire.
- Battır, O. (2017). *İnsani Diplomasi: Teoriden Pratiğe; Türk Dış Politikasının Yeni Aracı, Çizgi Kitabevi, Konya*
- Boydjjeva, N. & Grozev, K. (2004). “Diplomacy, International Intervention and Post-War Reconstruction: Interactions between States, International Organizations and Local Authorities, Implementation of the Dayton Accords for Bosnia and Herzegovina, Intercultural Communication and Diplomacy”, (Ed. Hannah Slavik), Diplo Foundation.
- Ilan, K. (2011), *Disaster Diplomacy: How Disasters Affect Peace and Conflict*, Routledge, Oxfordshire.
- Jeong, H. (2002). *Peacebuilding: Conceptual and Policy Issues*. (Ed. Ho-Won Jeong) *Approaches to Peacebuilding*. (3-18)
- Margesson, R. (2013). “International Crises and Disasters: U.S. Humanitarian Assistance Response Mechanisms”. Congressional Research Service Raporu.
- Minear, L. & Smith, H. (2007). “Humanitarian Diplomacy: Practitioner and Their Craft”. (Ed. Minear, L. & Smith, H.). United Nations University Press, Tokyo.
- OECD. (2008). *Is It ODA?* <http://www.oecd.org/dac/financing-sustainable-development/>. Official Development Assistance-definition and coverage.<http://www.oecd.org/dac/stats/official-development-assistance-definition-and-coverage.htm>, Erişim Tarihi: 17.02.2021

Stratejik Vizyon Belgesi, Kültür ve Sanat Diplomasisi, Sektörel Diploması İnşası, TASAM, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/39045/kultur_ve_sanat_diplomasisi_calistayi_sonuc_raporuErişim Tarihi: 04.03.2021

Yıldırım, E. (2019). “İnsani Güvenlik Kapsamında Gerçekleştirilen İnsani Diploması Faaliyetlerinin Türkiye'nin Yumuşak Gücüne Etkisinin Analizi: Suriye Örneği (2011-2017)”, Doktora Tezi, Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova

BÖLÜM 10

AKILLI KENTLER ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2014-2020

Öğr. Gör. Gürcü KAYA

Akdeniz Üniversitesi, Finike MYO, Dış Ticaret Programı
Antalya, TÜRKİYE, gurcu@akdeniz.edu.tr

GİRİŞ

Günümüzde şehirlere olan göçün hızlanması ve nüfus artışının boyutları incelendiğinde, 1950 yılında dünya nüfusunun %30'luk kısmının kentlerde yaşadığı, 2010 yılında bu oranın %50'ye yükseldiği, yapılan araştırmalarda 2030 yılında nüfusun %60'ının, 2050 yılında ise %70'inin kentlerde yaşayacağını tahmin edildiği görülmektedir. Nüfus artışı, kentleşme oranlarının yükselmesi ve büyük bir hızla tükenen kaynaklar karşısında gelişen teknolojilerin yardımıyla kentsel çözümler ortaya konması ve her boyutta sürdürülebilir kentler oluşturulması, akıllı yaklaşımların geliştirilmesini zorunlu hale getirerek, 'kentlerin akıllanması' fikrini ortaya çıkarmıştır. Bu dinamikleri içeren yaklaşım ise 'Smart City/ Akıllı Şehir' olarak adlandırılmıştır.⁶⁹

Gelişen teknolojiyle bambaşka bir hal almaya başlayan günümüz akıllı kentlerinin önündeki en önemli sorunlardan biri, teknoloji ile doğru orantılı olarak karmaşık bir yapıya bürünen "güvenlik tehditleri" olarak görünmektedir. Akıllı kent teknolojilerinin çoğu, şebekeler üzerinden hassas verileri toplamakta ve aktarmaktadır (kent sakinlerinin kameralardan gelen görüntüleri, elektrik kullanımı ve kontrol bilgileri, kişisel veriler vb.). Bu verilerin toplanması bir yandan hızlı bir yaşam ağı sağlarken, diğer yandan kişisel güvenliği tehdit

⁶⁹ Qi Jing • Athanasios V. Vasilakos • Jiafu Wan • Jingwei Lu • Dechao Qiu(2014) Security of the Internet of Things: perspectives and challenges, s.3-4

² Ateş M ,ÖNDER D. (2019), Akıllı Şehir' Kavramı ve Dönüşen Anlamı Bağlamında Eleştiriler

edebilecek niteliktedir. Nitekim Giddens, güven ve teknoloji arasındaki ilişkiyi şu şekilde açıklamaktadır: güven, kesin olarak, inanç ile itimat arasındaki bağıdır, bir sisteme ve sistemin uzmanlarına duyulan güvende ise, bilgi eksikliği bulunmaktadır; bilmemek, güvenmeyi zorunlu kılmaktadır. Teknolojinin modern insan için bu denli güvenilir ve vazgeçilmez olması da bu şekilde açıklanabilir.⁷⁰

Tarih boyunca kentler "ilham olma" ve "ürkütme" zıtlıklarını barındıran dual bir yapıyı bünyesinde taşıyarak gelişmiştir. Bazılarını kentin gürültüsü, kalabalığı, sağlıksız koşulları ürkütse de, bazıları için kent, sürekli bir etkinlik, yoğunlaştırılmış iş enerjisi ve olağanüstü yenilik ve heyecan ortamıdır. Bazıları ise kenti tüketim ve keşif için baştan çıkarıcı ve pahalı yeni deneyimlerin olduğu bir oyun bahçesi olarak algılar. Bu yaklaşımların yanısıra, şirketler hızlı büyümek için bir merkez olarak değerlendirirken, şehir planlamacılar gelişme ve sorunların çözümü için büyük bir potansiyel olarak niteler.⁷¹

On binlerce yıldır gelişim ve değişimini sürdüren şehir sistemi ve şehirleşmenin en temel nedenleri endüstriyel, sosyal, kültürel, altyapısal, sağlık hizmetleri, güvenlik, ticaret vb. imkanların hepsine bir arada ulaşılabilmekteki kolaylık ve bu imkanları, nüfusun büyük çoğunluğuna, devletin konsolide bir biçimde sunabilmesi olduğundan, özellikle sanayileşmenin geliştiği dönemlerden itibaren, buralar her zaman nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu yerler olmuştur. Bu

³ Al Nuaimi ,(2015) , Applications Of Big Data To Smart Cities, Journal of Internet Services and Applications s 6:

⁴ HERZBERG, Caspar (2017), Akıllı Şehirler Dijital Ülkeler (Çev. Nadir Özata), İnfoloji-Optimist Yayın Dağıtım, İstanbul.

yoğunluk gün geçtikçe artmaktadır. Birleşmiş Milletlerin güncel verilerine göre, dünya nüfusunun yarısından fazlası halihazırda şehirlerde yaşamaktadır ve bu oran 2050 yılında %66'ya varacaktır. Bu da şehirler üzerindeki baskının iklim, enerji, çevre, güvenlik ve yaşam koşulları üzerinde aşırı derecede artacağına işaret etmektedir⁷².

Gelişen teknoloji ve iletişim imkanlarının, bu noktada şehircilikte kullanılmaması düşünülemezdi. Nitekim bu eğilim, kademeli olarak “Akıllı Kent (Smart city)” kavramını ortaya çıkardı. Her gelişmenin ve yeniliğin doğası gereği, bu kavram da hayati her alanda kolaylaştırdığı gibi bazı yan etkileri de beraberinde ortaya çıkardı. Her ne kadar günümüzdeki teknolojik özellikleri tanımında barındırmasa da, bilinen ve kabul edilen ilk “akıllı kent” 18. Yüzyılda Malta'nın “Zejtun” şehridir.⁷³

Herhangi bir akıllı sistemler bileşeni bir yeri ‘akıllı kent’ olarak tanımlandırabilir. Bir akıllı kent diğerinden farklı özelliklere sahip olabilir. Burada o kentin öncelikleri, fiziki ve ekonomik imkanları önemli rol oynamaktadır. Akıllı kentin ortaya çıkmasının birincil

⁵ Qi Jing, Athanasios V. Vasilakos, Jiafu Wan, Jingwei Lu, Dechao Qiu(2014) Security of the Internet of Things: perspectives and challenges, s.3-4

⁶ VASSALLO Carmel (2011), Żejtun: An eighteenth-century 'Smart City' s.108

nedeni, hızlı ve kontrolsüz kentleşme ve kentli nüfus artışının ortaya çıkardığı sorunları hafifletmektir.⁷⁴

Akıllı kentler, kurulum aşamasındaki yüksek maliyetlere rağmen, hayata geçirildiğinden itibaren elektrik tüketimi, su tüketimi, karbon emisyon değerleri, ulaşım ve şehir atık oranlarında ciddi düşüşe neden olmaktadır. Standartlar, akıllı kentin inşası ve geliştirilmesinde önemli bir role sahiptir. Ayrıca, standartlar bir akıllı kentin teknik ve fonksiyonel performansının sürekli denetimini de gerekli kılar.⁷⁵

En Gelişmiş 10 Akıllı Kent Kriterleri

Vizyon : Akıllı kent geliştirilmesine yönelik, net bir şekilde ortaya konmuş strateji

Liderlik : Akıllı kent geliştirilmesini kararlı şekilde yönlendirecek şehir idaresi

Bütçe : Akıllı kent uygulamasını hayata geçirebilecek yeterli mali kaynak

⁷ MARCO Centenaro, LORENZO Vangelista, ANDREA Zanella, MICHELE Zorzi(2015) Long-Range Communications in Unlicensed Bands: the Rising Stars in the IoT and Smart City Scenarios

⁸ MOHANTY Saraju P. (2016), Everything You Wanted to Know About Smart Cities

Finansal Teşvikler :Akıllı kent uygulamalarında özel sektörü cesartelendirmek için sunulan teşvikler (hibe, vergi iadesi, sübvansiyon ve rekabet ortamı sağlanması vb.)

Destek Programları : Kentin önde gelenlerini ve sosyal kurumlarını, akıllı kent projelerine katkıda bulunmaya çağırmak (Özel organizasyonlar, dernekler, etkinlikler, meslek grupları, yerel basın vb.)

İnsan-Merkezcilik : ‘Önce insan’ felsefesini benimsemek

İnovasyon : Akıllı kent kurulumunda rol alan kamu ve özel sektör aktörlerinin istikrarlı inovasyon çalışmaları

Akıllı politikalar : Akıllı kent gelişilmesi çalışmalarında tutarlı ve iletken politikalar oluşturmak (Bilgi yönetimi, IP koruma, kentsel dizayn vb.)

Bilgi toplama ve kaydetme : Bir akıllı kent uygulamasında, ileri derecede bilgi toplama ve değerlendirme performansı başarıya ulaşmak için en önemli katalizörlerden biridir.⁷⁶

⁹ Eden Strategy Institute and ONG&ONG Pte Ltd., Top 50 Smart City Governments, P 7-8

3. AKILLI KENTLER (SMART CITIES) ALANINDA YAPILMIŞ OLAN TEZLERE YÖNELİK ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Bulguları

Bu başlık altında araştırmanın temel ve tamamlayıcı sorunsallarına yanıtlamaya yönelik analiz sonuçları yorumlanmıştır.

Tablo 1: Akıllı Kentler (Smart Cities) Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Yıl Bazında Dağılımları

Yıllar	2014	2015	2017	2018	2019	2020	Toplam
Tez Sayısı	2	1	9	13	28	9	62

Tablo 1 incelendiğinde akıllı kentler konusunda en fazla tezin sırasıyla 2019, 2018, 2017 ve 2020 yılları arasında yapıldığı görülmektedir. Yıllar itibariyle bakıldığında genel olarak 2017 yılından sonra artış gözlenmektedir. Akıllı Kentler konusu Türkiye’de tez literatürüne 2014 yılında girmiştir. 2014-2016 yılları arasında üç tez yazıldığı görülmektedir. YÖK tez arşivinden alınan bilgilere göre ilk doktora tezi 2018 yılında yazılmıştır.

Tablo 2: Akıllı Kentler (Smart Cities) Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Üniversite Bazında Dağılımları

Üniversite	Tez Sayısı	Üniversite	Tez Sayısı
Abant İzzet Baysal	1	İstanbul Kültür	1
Akdeniz Üniversitesi	2	Beykent Üniversitesi	1
Anadolu Üniversitesi	1	Bingöl Üniversitesi	1
Ankara Üniversitesi	1	Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi	2
Bahçeşehir Üniversitesi	3	Dokuz Eylül Üniversitesi	1
Balıkesir Üniversitesi	2	Ege Üniversitesi	1
Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi	1	Erciyes Üniversitesi	1
Hacettepe Üniversitesi	2	Gazi Üniversitesi	2
Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi	1	İstanbul Aydın Üniversitesi	3
İstanbul Bilgi Üniversitesi	2	İstanbul Medeniyet Üniversitesi	1
İstanbul Teknik Üniversitesi	13	İstanbul Üniversitesi	3
Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi	1	Kocaeli Üniversitesi	1
Marmara Üniversitesi	1	Mersin Üniversitesi	1
Necmettin Erbakan Üniversitesi	3	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	2
Orta Doğu Teknik Üniversitesi	4	Süleyman Demirel Üniversitesi	1
Trakya Üniversitesi	1	Uludağ Üniversitesi	1
Yıldız Teknik Üniversitesi	2		
İstanbul Bilgi	1	Yıldız Teknik	2
Toplam			62

Tablo 2’de Akıllı Kentler (Smart Cities) konusunda yapılmış olan tezlerin üniversite bazında dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 3: Akıllı Kentler (Smart Cities) Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Enstitü Bazında Dağılımları

Enstitü	Tez Sayısı
Fen Bilimleri	26
Sosyal Bilimler	33
Bilişim Enstitüsü	2
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü	1
Toplam:4	62

Akıllı Kentler (Smart Cities) alanında yapılmış olan tezlerin enstitü bazında dağılımları Tablo 3’de verilmiştir. En fazla tezin Sosyal Bilimler Enstitüsünce (33 adet) yapıldığı görülmektedir. Bu rakamı sırası ile Fen Bilimleri (26 adet), Bilişim Enstitüsü (2 Adet) ve Lisans Üstü Eğitim Enstitüsü’ de (1’ adet) olarak takip etmektedir.

Tablo 4: Akıllı Kentler (Smart Cities) Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Anabilim Dalı Bazında Dağılımları

Anabilim Dalı	Tez Sayısı	Anabilim Dalı	Tez Sayısı
Avrupa Birliği İlişkileri Ana Bilim Dalı	1	Bilgisayar Mühendisliği Ana Bilim Dalı	2
Bilişim Ana Bilim Dalı	1	Bilişim ve Teknoloji Hukuku Ana Bilim Dalı	2
Coğrafi Bilgi Teknolojileri Ana Bilim Dalı	2	Disiplinlerarası Bölgesel Araştırmalar Ana Bilim Dalı	1
Ekonometri Ana Bilim Dalı	1	Elektrik-Elektronik Mühendisliği Ana Bilim Dalı	2
Endüstriyel Tasarım Ana Bilim Dalı	1	Geomatik Mühendisliği Ana Bilim Dalı	1
Halkla İlişkiler ve Tanıtım Ana Bilim Dalı	1	Harita Mühendisliği Ana Bilim Dalı	2
İnşaat Mühendisliği Ana Bilim Dalı	1	İstanbul Araştırmaları Ana Bilim Dalı	1
İşletme Ana Bilim Dalı	5	İşletme Yönetimi Ana Bilim Dalı	1
Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı	3	Kentsel Politika Planlaması ve Yerel	1

		Yönetimler Ana Bilim Dalı	
Kentsel Sistemler ve Ulaştırma Yönetimi Ana Bilim Dalı	2	Kentsel Tasarım Ana Bilim Dalı	3
Mahalli İdareler ve Yerinden Yönetim Ana Bilim Dalı	1	Maliye Ana Bilim Dalı	1
Mimarlık Ana Bilim Dalı	2	Radyo Televizyon ve Sinema Ana Bilim Dalı	2
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı	11	Şehir Planlama Ana Bilim Dalı	2
Şehir ve Bölge Planlama Ana Bilim Dalı	6	Uluslararası Ticaret ve Pazarlama Ana Bilim Dalı	1
Uzaktan Algılama ve Coğrafi Bilgi Sistemleri Ana Bilim Dalı	1	Yerel Yönetimler Ana Bilim Dalı	1
Toplam			62

Tablo 4'te Akıllı Kentler (Smart Cities) alanında yapılmış olan tezlerinin anabilim dalına göre dağılımlarına yönelik bulgular

verilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde en fazla tezin Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında (11 Adet) , Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalında (6 Adet) ve İşletme Anabilim Dalında da 5 Adet tez yazıldığı görülmektedir.

Tablo 5: Akıllı Kentler (Smart Cities) Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Özgün Dilleri Bazında Dağılımları

Dil	Tez Sayısı
Türkçe	46
İngilizce	16
Toplam	62

Çalışma kapsamındaki tezlerin çoğunluğunun Türkçe (46 adet), kalan tezlerin İngilizce (16 adet) olarak yazılmış olduğu Tablo 5’de görülmektedir.

Tablo 6: Akıllı Kentler (Smart Cities) Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Danışman Unvanları Bazında Dağılımları

Danışman Ünvanı	Tez Sayısı
Prof. Dr.	26
Doç. Dr.	18
Dr. Öğr. Üyesi	15
Dr.	1
Toplam	62

Tablo 6’da Akıllı Kentler (Smart Cities) alanında yapılmış olan tezlerin danışman unvanları verilmiştir. En fazla tez danışmanlığını profesör doktor (26 Adet) unvanına sahip öğretim üyeleri yaparken onları sırasıyla doçent doktor (18 Adet), doktor öğretim üyesi (15 adet) ve Doktor (1 Adet) unvanına sahip öğretim elemanlarının takip ettiği görülmektedir.

Tablo 7: Akıllı Kentler (Smart Cities) Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Yöntem Bakımından Dağılımları

Yöntem	Tez Sayısı
Nitel	43
Nicel	13
Nitel + Nicel	6
Toplam	62

Akıllı Kentler (Smart Cities) alanında yapılmış olan tezlerin yöntem bakımından dağılımlarına yönelik bulgular Tablo 7’de verilmiştir. Yapılan araştırma göstermektedir ki, araştırma kapsamındaki tezlerin büyük bir çoğunluğunda nitel araştırma yöntemi (43 Adet) kullanılmıştır. İlgili çalışmalarda nicel yöntemin (13 Adet) ve hem nitel hem de nicel yöntemin birlikte kullanıldığı tez sayısı ise 6 adettir.

Tablo 8: Akıllı Kentler (Smart Cities) Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Tür Bakımından Dağılımları

Türü	Tez Sayısı
Yüksek Lisans	58
Doktora	4
Toplam	62

Tablo 8 incelendiğinde, Akıllı Kentler (Smart Cities) alanında yazılan tezlerin çoğunluğunun yüksek lisans olduğu görülmektedir. 4 doktora tezi yazılmıştır.

4. Değerlendirme ve Sonuç

Çalışma Türkiye’de Akıllı Kentler (Smart Cities) konusunda Yüksek Öğretim Kurumu Tez Arşivi’nde yer alan 62 tez üzerinden yürütülmüştür. Araştırma yılı, üniversite, enstitü, anabilim dalı, özgün dil, danışmanın unvanı, yöntem ölçütleri ve tez türü temel alınarak doküman analizine ve sistematik delemeye dayalı, betimsel amaçlı nitel bir araştırma özelliğini taşımaktadır.

Türkiye’de Akıllı Kentler (Smart Cities) konusunda çalışmalar 2014 yılında başlamış olup ilk doktora tezi 2018 yılında yazılmıştır. Konuyla ilgili ilk dört yıl sadece yüksek lisans tezi yazılmıştır. En fazla tez 2019 yılında yazılmıştır. 2021 yılı henüz bitmediği için yorum dışı bırakılmıştır.. Aslında enstitüler arasında çok büyük sayısal fark

görünmemektedir. Sosyal Bilimler Enstitüsünde 33 iken Fen Bilimlerinde 26 adet tez yazılmıştır ki sayısal olarak çok büyük bir fark sayılmamaktadır. Anabilim dalları dikkate alındığında Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalında (11 Adet) Şehir ve Bölge Planlamacılığı Anabilim Dalında da 6 Adet tez yazıldığı görülmektedir. Çok çeşitli anabilim dalında Akıllı Kentler (Smart Cities) konusunun çalışılmış olması konunun disiplinlerarası bir nitelik taşıdığını da göstermektedir. Tezlerin çoğunluğunun profesör ve doçent unvanlı öğretim üyeleri tarafından yönetildiği görülmüştür. Çalışmalarda çoğunlukla nitel yöntemin kullanılmış olduğundan dolayı alanın nitel araştırmalara daha yatkın olduğunu söyleyebiliriz. Sayısal olarak yüksek lisans tezleri fazladır.

Sonuç olarak söz konusu çalışmada Akıllı Kentler (Smart Cities) konusunda yapılmış tezlere ilişkin bir sistematik derleme yapılarak ilgili alana dair yaklaşık 10 yıllık dönemin genel bir analizi yapılmaya çalışılmıştır. Çalışma bir başlangıç niteliğinde olup daha sonraki çalışmalara alt yapı oluşturacak niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Al Nuaimi, E., Al Neyadi, H., Mohamed, N. (2015). *Applications of big data to smart cities. J Internet Serv Appl* 6, 25
- Ateş M. ve Önder D. (2019), *Akıllı Şehir' Kavramı ve Dönüşen Anlamı Bağlamında Eleştiriler, Megaron*, 14(1), 41-50.
- Eden Strategy Institute and ONG&ONG Pte Ltd., *Top 50 Smart City Governments*, s. 7-8
- Herzberg, C. (2017), *Akıllı Şehirler Dijital Ülkeler* (Çev. Nadir Özata), İnfoloji-Optimist Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Mohanty Saraju P. (2016) *Everything You Wanted to Know About Smart Cities*, *IEEE Consumer Electronics Magazine* 5 (3), s.60-70
- Marco C., Lorenzo V., Andrea Z. Vd. (2015) *Long-Range Communications in Unlicensed Bands: the Rising Stars in the IoT and Smart City Scenarios*, *IEEE Wireless Communications*, Volume: 23 Issue: 5
- Jing, Q., Vasilakos, A.V., Wan, J. vd. (2014). *Security of the Internet of Things: Perspectives and Challenges. Wireless Netw* 20, ss.2481–2501.
- Vassallo C. (2011), *Žejtun: An eighteenth-century 'Smart City'*. *Proceedings of History Week* 105–18

BÖLÜM 11

EKOTURİZM ALANINDA YAPILMIŞ OLAN TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2000-2020

Öğr. Gör. Yiğit Sebahattin BOZKURT

Kıbrıs Batı Üniversitesi İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Havacılık
Yönetimi Programı, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.
y.bozkurt@cwu.edu.tr

Öğr. Gör. Ali KOÇAK

Akdeniz Üniversitesi Finike Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği
Programı, Antalya, Türkiye.
alikocak@akdeniz.edu.tr

GİRİŞ

Dünya’da yaşanan gelişmeler ile değişimler kişilerin isteklerini ve yaşam tarzlarını da etkilemiştir. Kişilerin taleplerinde ve isteklerinde görülen değişimler dinamik ile yeniliklere uyum sağlamak mecburiyetinde bulunan turizm endüstrisinde de ürün çeşitliliğini artırmaya ve yeni terimler üretmeye itmiş olup, bu istek ve taleplere yanıt vermeye çalışmıştır. Bu terimlerden bir tanesi de ekoturizmdir (Kuveloğlu, 2004: 107-108). Blamey ekoturizmi; kişilerin evlerinden 40 kilometre uzak olan nispeten bozulmaya uğramamış doğal yerlere, yöre içerisinde bulunan yabani bitkileri ve hayvanları, manzaraları ve bunların yanında yörede var olan kültürel değerleri keşfetmek, öğrenmek ve bütün bunları takdir edebilmek amacıyla yapmış oldukları kişisel eylemleridir (Türker ve Çetinkaya, 2009: 5). Yöre halkının refah seviyesini artırma, yerel halka istihdam ile gelir sağlayabilme, kültürel ile doğal çevreyi koruyabilme gibi ilkelere sahip olan ekoturizm, özellikle 1980’li senelerde hızlanmış olan çevre koruma hareketleri ve turizmin negatif etkilerinin artış göstermesiyle beraber gelişmiş bir kavramdır (Erdoğan ve Erdoğan, 2005: 5). Ekoturizm kavramı ilk olarak 1983 senesinde Meksikalı çevre uzmanı olan Hector Ceballos-Lascurain tarafından kullanılmıştır ve çevre üstünde olabildiğince az etki bırakarak yaban yaşamı, peyzajı, kır olgusunu inceleyebilme, gözlemleyebilme ve yaşayabilme gibi özel amaçlarla bozulmaya uğramamış doğal alanlara yapılan gezileri kapsamakta olan bir turizm çeşidi olarak tanımlanmıştır (Polat, 2006: 10). Ekoturizm ile ilgili pek çok tanım bulunmaktadır ancak bu

tanımlarda vurgulanmakta olan üç temel kriter bulunmaktadır. Bu temel kriterler Kiper (2013: 777) tarafından şu şekilde verilmektedir:

- Sürdürülebilir ile gelir sağlayıcı olması,
- Doğal çevrenin korunmasının sağlanabilmesi,
- Toplumun katılım göstermesi ve bilinçlendirilmesi.

Ekoturizmin temel amacı, geleneksel mimari ile yerel kaynakların kullanılmasının yanı sıra, küçük gruplar halinde aileler tarafından işletilmekte olan küçük çaplı tesislerde turizm eylemlerinin yürütülmesidir. Bu amaç içerisinde gerçekleştirilen ekoturizm eylemleri, kaynak oluşturmanın yanı sıra ekosistemin korunması ile nüfusun sosyo ekonomik gelişimine de katkılarda bulunmaktadır. Dağlık ve ormanlık alanlarda yaşayan ve ekoturizm potansiyeline sahip olan kişiler genellikle ekonomik olarak zayıf kişilerdir. Ekoturizm ekonomik gelir seviyesi zayıf olan kişiler bakımından sınıf dengesizliğini giderebilmede oldukça önemli bir etkidir (Ersoy, 2017: 14).

Son zamanlarda bakıldığı zaman ekoturizm önemli derecede gelişme kaydeden sektörlerin içerisinde bulunmaktadır. Uluslararası pazar bakımından ekoturizmin büyüme oranı yaklaşık olarak %10-%12 arasındadır. Eldeki verilere göre ekoturizm, turizmin genel büyüme hızının yaklaşık olarak üç katı seviyelerindedir. Son zamanlarda ise ekoturizmin genel olarak büyüme hızı ise yaklaşık %20 civarındadır (The International Ecotourism Society, 2006). Bu bağlamda ekoturizm teşvik edici olmanın yanı sıra, geçim kaynağı sağlama ve devamlılık

bakımından önemli bir sektör haline gelmektedir. Bu açıdan ekoturizm özel bir turizm yöntemidir ve iyi bir ekonomi ile birlikte aralarında bağlantı bulunmaktadır (Bjork, 2000: 192).

Ekoturizm, yeni bir turizm şekli olarak kabul edilmekte olup, ekolojik bilincin artış göstermesi, çevrenin korunabilmesi ve çevresel sorunlara dikkat çekmesi bakımından da önemli etkileri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra ekoturizmin maceracı, eğitici olmasının yanı sıra, doğal, tarihi ve kültürel alanların tanıtılmasına olanak sağlayan, kaynakları tüketmeyen ve sosyal ile doğal kültürü anlamaya yardımcı olan özellikleri de bulunmaktadır. Ekoturizmin tahribatın önüne geçme, doğal çevrenin baskısını azaltabilme, uzun vadeli ekonomik çıkarın gözetilebilmesi ve turizmin dört mevsime yaygın hale getirilebilmesi gibi etkileri de bulunmaktadır (Küçükaslan, 2007: 110). Dünya Turizm Örgütü 2002 senesini ekoturizm senesi olarak ilan etmiştir ve ekoturizmle alakalı bazı hedefler belirlemiştir. Türkiye tarafından da kabul edilmiş olan bu hedefler içerisinde; doğal ile kültürel mirasın iyileştirilebilmesi, korunmuş ve kırsal yöredeki toplumun yaşam seviyesinin geliştirilebilmesi ile doğal ve kültürel çeşitliliğin arttırılması konuları bulunmaktadır (Yücel, 2002).

Ekoturizmin temel ilkeleri aracılığıyla doğal alanlara yönelik olarak gerçekleştirilmiş faaliyetlerin bir disiplin altına alınabilmesi imkanı bir hale gelmiştir (Akpınar ve Bulut, 2010: 1578). Ekoturizm, turizm dört mevsime yayarak, doğal çevreye yapılmakta olan baskıları en aza indirmeye çalışmaktadır (Özgen, 2010: 1412). Diğer yandan

ekoturizm, yerel halk adına ekonomik yarar sağlayarak, yaşam standardının yükselmesine neden olmaktadır. Bunun yanında ekoturizm içerisinde yerel halk kendilerini ve bölgelerini etkilemekte olan karar alımlarında önemli derecede rol oynamaktadırlar. Ekoturizm; yerel halk ve turizm arasındaki etkileşimi arttırmaktadır, bunun sonucunda ise yerel güvenin oluşmasına sebep olmaktadır. Maliyeti yüksek yatırımları gerektirmeyen ekoturizmin bir diğer avantajı ise gelişmekte olan ülkelerde hızla benimsenmekte olan bir yaklaşım olmasıdır (Tekin vd., 2014: 623). Ekoturizm hakkındaki ana karakteristik özellikler Demirbulat (2018: 49) tarafından şu şekilde sıralanmaktadır:

- Ekoturizm, yerel halkın refahını gözetmekte olup, desteklemektedir.
- Doğada tükenmekte olan ve tekrardan oluşamayan kaynakların asgari seviyede kullanılması gerektirmektedir.
- Ekoturizm, turizm faaliyetlerinin hem sosyo kültürel hem de çevresel manada negatif etkilerini minimum seviyeye indirebilme çabasıdır.
- Ekoturizm, biyolojik çeşitliliğin korunmasında önemli katkılarda bulunmaktadır.
- Ekoturizm, yerel halkın ekonomik şartlarını iyileştirebilmek adına gayret içerisinde ve yerel halkın istihdam edilmesine destek vermektedir.
- Ekoturizmin ana noktası doğadır. Doğal ile geleneksel kültürel etmenleri koruyabilme amacı taşımaktadır.

1. EKOTURİZM ALANINDA YAPILMIŞ OLAN TEZLERE YÖNELİK ARAŞTIRMA

1.1. Araştırmanın Bulguları

Bu başlık altında araştırmanın temel ve tamamlayıcı sorunsallarına yanıtlamaya yönelik analiz sonuçları yorumlanmıştır.

Tablo 1: Ekoturizm Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Yıl Bazında Dağılımları

Tez Sayısı	Yıllar
1	2000
1	2001
1	2002
3	2003
2	2004
2	2005
5	2006
3	2007
5	2008
4	2009
6	2010
5	2011
2	2012
4	2013
7	2014
9	2015
8	2016
6	2017
15	2018
15	2019
17	2020
121	

Tablo 1 incelendiğinde ekoturizm konusunda en fazla tezin sırasıyla 2020 yılında yapıldığı görülmektedir. 2020 yılını 15 er tez ile 2018 ve 2019 izlemektedir. Yıllar itibariyle bakıldığında genel olarak 2010 yılından sonra artış gözlenmektedir. Ekoturizm konusu Türkiye’de tez literatürüne 2000 yılında girmiştir. 2000-2003 yılları arasında birer tez yazıldığı görülmektedir. YÖK tez arşivinden alınan bilgilere göre ilk doktora tezi 2003 yılında yazılmıştır.

Tablo 2: Ekoturizm Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Üniversite Bazında Dağılımları

Üniversite	Tez Sayısı	Üniversite	Tez Sayısı
Afyon Kocatepe	4	İzmir Katip Çelebi	15
Akdeniz	2	Kahramanmaraş Sütçü İmam	5
Ankara	3	Karabük	2
Artvin Çoruh	1	Karadeniz Teknik	3
Atatürk	9	Kastamonu	4
Atılım	1	Mersin	1
Aydın Adnan Menderes	1	Muğla Sıtkı Koçman	2
Balıkesir	4	Necmettin Erbakan	4
Bartın	2	Nevşehir Hacı Bektaş Veli	1
Bingöl	1	Niğde	4
Bozok	1	Ondokuz Mayıs	4
Çanakkale 18 Mart	4	Orta Doğu Teknik	1
Dokuz Eylül	4	Selçuk	3
Düzce	4	Süleyman Demirel	6
Ege	1	Tekirdağ Namık Kemal	6
Eskişehir Osmangazi	1	Tokat Gaziosmanpaşa	1
Gazi	3	Trakya	1
Gümüşhane	1	Van Yüzüncü Yıl	2
Hatay Mustafa Kemal	1	Yaşar	1
İstanbul	4	Yıldız Teknik	1
İstanbul Teknik	1	Zonguldak Karaelmas	1
Toplam			121

Tablo 2’de Ekoturizm konusunda yapılmış olan tezlerin üniversite bazında dağılımlarına yer verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere en fazla tezin yapıldığı üniversite İzmir Katip Çelebi (15 adet) ve Atatürk (9 adet)’dir. Sıralamayı Süleyman Demirel, Tekirdağ Namık Kemal, Kahramanmaraş Sürçü İmam Üniversitesi izlemektedir. Diğer üniversiteler daha sonra gelmektedir. Listede görüldüğü üzere 42 farklı üniversitede ekoturizm konusu çalışılmıştır.

Tablo 3: Ekoturizm Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Enstitü Bazında Dağılımları

Enstitü	Tez Sayısı
Eğitim Bilimleri	2
Fen Bilimleri	67
Lisansüstü Eğitim	1
Sosyal Bilimler	51
Toplam	121

Ekoturizm alanında yapılmış olan tezlerin enstitü bazında dağılımları Tablo 3’de verilmiştir. En fazla tezin Fenl Bilimler Enstitüsünce (67 adet) yapıldığı görülmektedir. Bu rakamı Sosyal Bilimleri (51 adet) , Eğitim (2 Adet) ve Lisansüstü Eğitim Enstitüsü (1’er adet) takip etmektedir.

Tablo 4: Ekoturizm Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Anabilim Dalı Bazında Dağılımları

Anabilim Dalı	Tez Sayısı	Anabilim Dalı	Tez Sayısı
Biyomühendislik ve Blimleri	1	Orta Öğretim Sosyal Alanlar Eğitimi	1
Coğrafya	10	Peyzaj Mimarlığı	24
Çevre Bilimleri	3	Sosyal Çevre Bilimleri	1
Coğrafya Öğretmenliği	1	Mimarlık	10
Deniz Bilimleri ve Teknolojisi	1	Sürdürülebilir Tarım ve Tabii Bitki Kaynakları	1
Ekoturizm	15	Şehir ve Bölge Planlama	1
Harita Mühendisliği	1	Tarım Ekonomisi	6
İktisat	2	Tarımsal Yapılar ve Sulama	1
İlköğretim	3	Toprak Bilimi ve Bitki Besleme	1
İşletme	7	Turizm İşletmeciliği	15
Kamu Yönetimi	3	Turizm ve Otel İşletmeciliği	4
Orman Mühendisliği	8	Türk Halk Bilimi	1
Toplam			121

Tablo 4’te Ekoturizm alanında yapılmış olan tezlerinin anabilim dalına göre dağılımlarına yönelik bulgular verilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde en fazla tezin Peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalında (24 Adet) olduğu görülmektedir. Bu sayıyı 15 Adet tez ile Turizm İşletmeciliği ve Ekoturizm Anabilim Dalları takip etmektedir. Ayrıca Mimarlık ve Coğrafya Anabilim Dalında da 10 Adet tez yazıldığı görülmektedir.

Tablo 5: Ekoturizm Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Özgün Dilleri Bazında Dağılımları

Dil	Tez Sayısı
Türkçe	117
İngilizce	4
Toplam	121

Çalışma kapsamındaki tezlerin büyük bir çoğunluğunun Türkçe (117 adet) yazıldığı görülmektedir. İngilizce (4 adet) olarak yazılmış olduğu Tablo 5’de görülmektedir.

Tablo 6: Ekoturizm Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Danışman Unvanları Bazında Dağılımları

Danışman Ünvanı	Tez Sayısı
Prof. Dr.	44
Doç. Dr.	37
Dr. Öğr. Üyesi	40
Toplam	121

Tablo 6’da Ekoturizm alanında yapılmış olan tezlerin danışman unvanları verilmiştir. En fazla tez danışmanlığını profesör doktor (44 Adet) unvanına sahip öğretim üyeleri yaparken onları sırasıyla doktor öğretim üyesi (40 Adet) ve doçent doktor (37 adet) öğretim üyesi takip ettiği görülmektedir.

Tablo 7: Kültürel Miras Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Yöntem Bakımından Dağılımları

Yöntem	Tez Sayısı
Nitel	63
Nicel	38
Nitel + Nicel	20
Toplam	121

Ekoturizm alanında yapılmış olan tezlerin yöntem bakımından dağılımlarına yönelik bulgular Tablo 7’de verilmiştir. Yapılan araştırma göstermektedir ki, araştırma kapsamındaki tezlerin büyük bir çoğunluğunda nitel araştırma yöntemi (63 Adet) kullanılmıştır. İlgili çalışmalarda nicel yöntemin (38 Adet) ve hem nitel hem de nicel yöntemin birlikte kullanıldığı tez sayısı ise 20 adettir.

Tablo 8: Ekoturizm Alanında Yapılmış Olan Tezlerin Tür Bakımından Dağılımları

Türü	Tez Sayısı
Yüksek Lisans	102
Doktora	19
Toplam	121

Tablo 8 incelendiğinde, Ekoturizm alanında yazılan tezlerin çoğunluğunun yüksek lisans (102 Adet) olduğu görülmektedir. Ayrıca Ekoturizm ile ilgili olarak 19 Adet doktora yeterlilik tezi yazılmıştır.

2. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Yapmış olduğumuz çalışma Türkiye’de Ekoturizm konusunda Yüksek Öğretim Kurumu Tez Arşivi’nde yer alan 121 tez üzerinden yürütülmüştür. Araştırma yıl, üniversite, enstitü, anabilim dalı, özgün dil, danışmanın unvanı, yöntem ölçütleri ve tez türü temel alınarak doküman analizine ve sistematik derlemeye dayalı, betimsel amaçlı nitel bir araştırma özelliğini taşımaktadır.

Türkiye’de Ekoturizm konusunda çalışmalar 2000 yılında başlamış olup ilk doktora tezi 2003 yılında yazılmıştır. En fazla tez 2020 yılında yazılmıştır olup bu yılları 2019 ve 2018 izlemiştir. Bu da Ekoturizmin son yıllarda ne kadar gündemde bir konu olduğunu ve öneminin anlaşılmaya başladığını göstermektedir. 2021 yılı henüz bitmediği için yorum dışı bırakılmıştır. Üniversite bazında incelendiğinde en fazla tez İzmir Katip Çelebi Üniversitesinde 15 tez ile yazıldığı görülmektedir. Türkiye’nin ilk ve tek Ekoturizm Anabilim Dalının burada oluşundan kaynaklandığı ve İzmir Katip Çelebi Üniversitesinde yapılan tüm tez çalışmaların buradan yapıldığı görülmektedir. İzmir Katip Çelebi Üniversitesini 9 tez ile Atatürk Üniversitesi izlemektedir. Aslında Ekoturizm birçok kişi tarafından Sosyal Bilimler içerisinde düşünülse de araştırma en çok tezin Fen Bilimlerinde 67 tez ile yapıldığını göstermektedir. Sosyal Bilimler Enstitüsünde ise 51 tez çalışması yapılmıştır. Anabilim dalları dikkate alındığında Peyzaj Mimarlığı (24 Adet), Turizm İşletmeciliği (15 Adet), Ekoturizm (15 Adet), Mimarlık(10 Adet) ve Coğrafya (10

Adet) gibi bir sıralama karşımıza çıkmaktadır. Anabilim dallarında yapılan incelemede 24 farklı Anabilim dalında çalışma yapılmıştır. Tezlerin çoğunluğunun profesör unvanlı öğretim üyeleri yapmış olsa da diğer öğretim üyeleri ile aralarında ciddi bir fark yoktur. Bu konuda dengeli bir dağılım olduğu söylene bilir. Ekoturizm konusu en çok Fen Bilimleri Enstitüsü'nde çalışılmış olmasına karşılık çalışmalarda çoğunlukla nitel yöntemin kullanılmıştır. Ekoturizm konusuna nitel araştırmaların daha yatkın olduğunu söyleyebiliriz. Sayısal olarak yüksek lisans tezleri fazladır.

Sonuç olarak söz konusu çalışmada Ekoturizm konusunda yapılmış tezlere ilişkin bir sistematik derleme yapılarak ilgili alana dair 20 yıllık dönemin genel bir analizi yapılmaya çalışılmıştır. Çalışma bir başlangıç niteliğinde olup daha sonraki çalışmalara alt yapı oluşturacak niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Akpınar, E. ve Bulut, Y. (2010). Ülkemizde Alternatif Turizm Bir Dalı Olan Ekoturizm Çeşitlerinin Bölgelere Göre Dağılımı ve Uygulama Alanları. III. Ulusal Karadeniz Ormancılık Kongresi (20-22 Mayıs 2010), ss.1575-1594, Artvin Çoruh Üniversitesi, Artvin.
- Bjork, P. (2000). Ecotourism From a Conceptual Perspective, an Extended Definition of a Unique Tourism Form, International Journal of Tourism Research, 189-202.
- Demirbulat, Ö. (2018). Türkiye Turizm Stratejisi'nde (2023) Teşvik Edilen Ekoturizme Katılan Yerel Turistlerin Destinasyon Hizmet Kalitesine Yönelik Değerlendirmeleri (Doğu Karadeniz Bölgesi Örneği), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.
- Erdoğan N. ve Erdoğan İ. (2005). Ekoturizm Betimlemeleriyle İletilenlerin Doğası, Gazi Üniversitesi İletişim Dergisi, 20 (1), 55-82.
- Ersoy, B. (2017). Urla Ekoturizm Potansiyelinde Bademler Köyü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir Katip Çelebi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Kiper. E (2013). Role of Ecotourism in Sustainable Development. Advances in Landscape Architecture, 773- 802. Erişim Tarihi: 10.03.2021, Erişim Adresi: <https://www.intechopen.com/books/advances-in-landscape-architecture/role-of-ecotourism-in-sustainable-development>.

- Kuveloğlu, D. (2004). turizm@gelecek.tr, Elips Kitap, Ankara.
- Küçükaslan, N. (2007). Özel İlgi Turizmi, Ekin Yayınları, Bursa.
- Özgen, N. (2010). Doğu Anadolu Bölgesi'nin Doğal Turizm Potansiyelinin Belirlenmesi ve Planlamaya Yönelik Öneriler, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 7 (2), 1407-1438.
- Polat, A. T. (2006). Karapınar İlçesi ve Yakın Çevresi Peyzaj Özelliklerinin Ekoturizm Kullanımları Yönünden Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Tekin, M., Kasalak, M. A. ve Öztürk, A. (2014). Sürdürülebilir Turizm Çeşidi Olarak Ekoturizm: Beyşehir ve Çevresi Ekoturizm Kaynakları Uygulaması. III. Disiplinlerarası Turizm Araştırmaları Kongresi (04-05 Nisan 2014), ss.618-627, Kuşadası, Aydın.
- The International Ecotourism Society, (2006). The International Ecotourism Society, TIES Global Ecotourism Fact Sheet.
- Türker, N ve Çetinkaya, A. (2009). Batı Karadeniz Bölümü Ekoturizm Potansiyeli, Sistem Ofset, Ankara.
- Yücel, C. (2002). Turizmde Yükselen Değer: Ekoturizm, TÜRSAB Ar-Ge Departmanı, Erişim Tarihi: 10.03.2021, Erişim Adresi: https://www.tursab.org.tr/dosya/1023/02nieko_1023_1889046.pdf.

BÖLÜM 12

TURİZM ENDÜSTRİSİNDEKİ ELEKTRONİK TİCARET ALANINDA YAPILMIŞ OLAN TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2001-2019

Öğr. Gör. Ali KOÇAK

Akdeniz Üniversitesi Finike Meslek Yüksekokulu, Turizm ve Otel İşletmeciliği
Programı, Antalya, Türkiye.
alikocak@akdeniz.edu.tr

Öğr. Gör. Yiğit Sebahattin BOZKURT

Kıbrıs Batı Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Havacılık
Yönetimi Programı, Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti.
y.bozkurt@cwu.edu.tr

GİRİŞ

İnternet kullanımının yaygın hale gelmesi sonucunda coğrafi sınırlar ortadan kaldırılmıştır ve satıcıyla alıcının buluşmasının gerçekleştiği pazarlar farklı bir nitelik kazanmışlardır. Satıcı olan kişiler dünya genelini müşteri olarak kabul etmişlerdir ve bunun sonucunda ise ticari eylemlerini web tabanlı sitelere doğru yöneltmişlerdir (Çevik, 2009: 39). Erbaşlar ve Dokur (2008: 3) elektronik ticareti; “her türlü malın ve servisin bilgisayar teknolojisi, elektronik iletişim kanalları ve ilgili teknolojiler (akıllı kart, EFT, POS terminalleri, faks gibi) kullanarak satılması ve satın alınmasını kapsayan bir kavramdır” şeklinde tanımlamışlardır. Dünya Ticaret Örgütü ise elektronik ticareti; “E-ticaret, mal ve hizmetlerin üretim, reklam, satış ve dağıtımlarının telekomünikasyon ağları üzerinden yapılmasıdır” olarak tanımlamıştır (Ekici ve Yıldırım,2010: 63).

Bu tanımlara bakıldığı zaman elektronik ticaret ““bireyler, özel ve kamu kurumlarının kendi bünyelerinde veya birbirleriyle iş, yönetim, üretim ve tüketim faaliyetlerinin yürütülmesi için açık ve kapalı ağlar üzerinde elektronik araçlar kullanılarak, metin, ses ve görüntü verilerinin elektronik olarak işlenmesi, iletilmesi ve saklanması temeline dayanan ticari işlemler” şeklinde tanımlanmıştır (Ekici ve Yıldırım, 2010: 66).

Dünya’da ve Türkiye’de internet kullanımının hızlı bir şekilde artış göstermesi neticesinde elektronik ticaret gelişimini göstermiştir. Bilgi iletişim teknolojileri içerisinde gerçekleşen gelişmelere bağlı olarak

uluslararası ticaret, hizmet ve ürün taşıma metotlarının gelişim göstermesi ve uluslararası seviyedeki ekonomik ilişkilerin düzeyini artırıp değişime uğrattırırken, ürün farkı gözetmeksizin küresel bir piyasaya ortam hazırlamıştır. İletişim ile bilgi sektörünün hızla büyüme göstermesi, ekonomi içerisinde sanayi ile tarım endüstrisini gölgede bırakmıştır ve bunun sonucunda ise en güçlü endüstri haline gelmiştir. 20. Yüzyılın son çeyreğinde gerçekleşen teknolojik gelişmeler günlük yaşam içerisindeki alışkanlıklarını derinden etkilemiştir ve bunun sonucunda ise iş dünyası ekonomik açıdan tekrardan inşa edilmeye başlamıştır (Kızılyalçın ve Gürdin, 2017).

Geçmiş zamanlarda telefon ve televizyon aracılığı ile gerçekleştirilmiş olan katalog satışlarının da bir tür elektronik ticaret olduğu baz alınırse elektronik ticaretin gelişiminin 1980’li senelerden daha eski tarihlere uzanmış olduğu söylenebilmektedir. Ancak bu elektronik ticaret günümüzde olduğu kadar etkisini gösterememiştir. Teknolojide yaşanan gelişmelere bağlı olarak internetinde aynı süratte gelişmesi ve sağlamış olduğu Pazar olanaklarıyla elektronik ticaret seri bir biçimde gelişim göstermiştir (Aydın, 2013: 4).

Elektronik ticaretin istikrarlı bir biçimde artış göstermesinde geliştirilmiş olan yeni iletişim ve bilgi teknolojilerinin yaygın hale gelmesinin ve bu doğrultudaki altyapı ile çalışmalarının bütün dünya ülkelerinde hızlanmış olmasının büyük oranda önemi bulunmaktadır. Özellikler global bilgi ağı altyapısının pek çok ülkede hızlı bir biçimde kurulmuş olması, internetin elektronik ticaret araçları

arasında ağların ağ özelliklerini kazanmasına yardımcı olmuştur (Mızrak, 2009: 58).

Elektronik ticaret kavramının içerisinde elektronik ticaretin toplam altı adet ana aracı bulunmaktadır. Bu ana araçlar; faks, telefon, televizyon, para transfer sistemleri, elektronik veri değişimi ve elektronik ödeme şeklinde sıralanmaktadır. Fakat, elektronik ticaret kavramı genellikle internet vasıtasıyla yapılan ticaret çeşidi için kullanılmaktadır. Bu durumun neden ise, şu an için yapılmakta olan elektronik ticaretin, bir ya da birden fazla kişi arasında ses, görüntü ve yazılı metinlerin aynı zamanlı olarak interaktif bir biçimde iletilmesi, yer ile zaman kısıtlamasının bulunmaması ve daha az maliyet içermesi olarak gösterilmektedir (Ekici ve Yıldırım, 2010: 71).

Turizm endüstrisinin 21. yüzyılda egemen sektör olabileceği bütün otoriteler tarafından ifade edilmektedir. Bilgi teknolojilerinde yaşanan baş döndürücü gelişmeler, ulaşım ve haberleşmedeki büyük kolaylıklar ve bunların neticesi olarak meydana gelen globalleşme süreci, turizm endüstrisindeki büyümeyi hızlı bir hale getirmiştir. Globalleşme süresi, teknolojik uygulamalar, turizm endüstrisinde faaliyet gösteren işletmelerin yeni ile esnek hizmetleri sunabilmelerine ve bunun sonucunda ise rekabet gücünün artış göstermesine yardım etmektedir. Konaklama işletmelerinin pek çoğu gelişim gösteren teknolojiyi eylemlerinde kullanarak müşterilerine daha iyi ve daha kolay hizmet verebilmek için internet siteleri oluşturmuşlardır ve

sistem üzerinden müşterilerine hizmet vererek internetin sağlamış olduğu kolaylıkları kullanmaktadırlar (Bozkurt, 2017: 34).

Turizm endüstrisinde gerçekleştirilen eylemlerin özellikleri soyut olduğundan dolayı diğer endüstrilerde gerçekleştirilen eylemler gibi hizmetlerin ve ürünlerin tanıtımı kolay bir biçimde yapılamamaktadır. Turizm hizmetlerinde verilen hizmetlerin depolanma özellikleri olmadığından dolayı hizmet satışı bulunamamaktadır. Müşterilerin hizmeti önceden satın alabilme şansları bulunmamaktadır. Turizm endüstrisi barındırdığı bu özelliğinden dolayı teknoloji hizmetinden daha fazla faydalanma hissi duymaktadır. Bunun sebebi ise, teknolojinin işletmelere büyük avantajlar sağlıyor olmasıdır (Egger ve Buhalis, 2008: 100).

Turizm endüstrisinde kullanılmakta olan bilgi teknolojileri ile elektronik ticaret içerisindeki eylemler, maliyetten ve zamandan tasarruf, interaktif iletişim, ferdi ve meydana gelen neticelerin değerlendirilme kolaylığı, rezervasyon ile geri beslenme gibi pek çok hususta işletmelere büyük ölçüde kolaylıklar sağlamaktadır (Turdaliev, 2009: 68).

Günümüzde hemen hemen her alanda değişim görülmektedir ve insanların gereksinimleri, istekleri de değişimler göstermektedir. Dünyada ve Türkiye’de teknolojinin olanaklarını kullanmayan hiç kimse ve hiçbir iş kolu neredeyse bulunmamaktadır. Son zamanlarda bilgisayar ve internet kullanımı vasıtasıyla elektronik pazarlama kavramı meydana gelmektedir. Bilgisayarlar vasıtası ile internet

üzerinden gerçekleştirilen elektronik pazarlama faaliyetleri hem tüketiciler hem de işletme yetkilileri tarafından tercih edilmekte olan bir hizmet kanalıdır (Elibol ve Kesici, 2004: 303-307).

Turizm endüstrisindeki etkinliklerde internet sistemleri ve elektronik ticaret uygulamalarının kullanımı oldukça yaygın bir biçimde yapılmaktadır. Turizm endüstrisinin etkinlikleri içerisinde seyahat hizmetinin üretiminin yapılması, reklam ile satın alma işlemleri, tanıtım, teslimat ve ödeme işlemlerinin internet üstünden gerçekleştirilmesi elektronik ticaret araçlarıyla mümkün olmaktadır. İnternetin turizm endüstrisinde etkin olmasının sebebi ise; bu teknolojinin özellikli ve çok kullanışlı olmasıdır (Altaş, 2010: 12).

Amerika Birleşik Devletleri'nde yapılan pek çok araştırmada turizm ile seyahat endüstrisine ait olan ürünlerin internet sistemleri vasıtasıyla satılan ürünler kategorisi içerisinde üçüncü sırada bulunduğu ve seyahat kanallarının her gün değişim gösterdiği, milyon dolarların üzerinde seyahat ürünlerinin internet üstünden rezerve edildiğine ve yakın zamanda daha da fazla internet kullanıcısının internet vasıtasıyla seyahatlerini planlayacaklarına dair görüşler paylaşılmaktadır (Tutar vd., 2007: 96).

Özellikle konaklama işletmelerinin internet sayfaları aracılığı ile çevrimiçi merkezi rezervasyon sistemlerini kullanmalarını hem potansiyel müşterilerin artış göstermesine hem de kurumun uluslararası pazarlar içerisinde markasının bilinirliğine katkı sağlamaktadır. Çevrimiçi merkezi rezervasyon sistemleri maliyet

bakımından da diğer sistemlerden daha ucuz olmaktadır (Ahsen ve Fırat, 2009, s.119).

1. TURİZM ENDÜSTRİSİNDEKİ ELEKTRONİK TİCARET ALANINDA YAPILMIŞ OLAN TEZLERE YÖNELİK ARAŞTIRMA

1.1. Araştırmanın Bulguları

Bu başlık altında araştırmanın temel ve tamamlayıcı sorunsallarına yanıtlamaya yönelik analiz sonuçları yorumlanmıştır.

Tablo 1: Turizm Alanında Yapılmış Olan Elektronik Ticaret Konulu Tezlerin Yıl Bazında Dağılımları

Yıllar	2001	2002	2003	2009	2010	2011	2012	2014	2015	2016	2017	2018	2019	Toplam
Tez Sayısı	2	1	1	2	2	3	2	2	2	3	4	1	4	29

Tablo 1 incelendiği zaman turizm alanında elektronik ticaret konusunda en fazla tezin 2017 ve 2019 yıllarında yapıldığı görülmektedir. Toplam 29 tezin 23 tanesi 2010 yılı itibariyle yapılmıştır. Turizm’de elektronik ticaret konusuna çalışma eğiliminin son yıllarda arttığı görülmektedir. Turizm alanında elektronik ticaret konulu ilk tezi 2001 yılında yapılmıştır.

Tablo 2: Turizm Alanında Yapılmış Olan Elektronik Ticaret Konulu Tezlerin Üniversiteler Bazında Dağılımları

Üniversite	Tez Sayısı	Üniversite	Tez Sayısı
Adnan Menderes	5	Gazi	2
Akdeniz	3	Gaziosmanpaşa	1
Anadolu	1	İstanbul Arel	1
Atatürk	1	İstanbul Aydın	2
Balıkesir	2	İstanbul Bilgi	1
Çanakkale 18 Mart	2	İstanbul Kültür	1
Dokuz Eylül	2	Mersin Üniversitesi	1
Erciyes	1	Yaşar Üniversitesi	1
Eskişehir Osmangazi	1		
Toplam	29		

Tablo 2’de Turizm alanında Elektronik Ticaret konusunda yapılmış olan tezlerin üniversite bazında dağılımlarına yer verilmiştir. Tabloda görüldüğü üzere en fazla tezin yapıldığı üniversite Adnan Menderes (5 adet)’dir. Sıralamayı 3 adet tez ile Akdeniz ve 2 şer tez ile Balıkesir, Çanakkale 18 Mart, Dokuz Eylül, Gazi ve İstanbul Aydın üniversiteleri takip etmektedir. Diğer üniversitelerde birer tez yazılmıştır.

Tablo 3: Turizm Alanında Yapılmış Olan Elektronik Ticaret Konulu Tezlerin Enstitü Bazında Dağılımları

Enstitü	Tez Sayısı
Eğitim Bilimleri	1
Sosyal Bilimler	28
Toplam	29

Turizm alanında yapılmış olan Elektronik Ticaret tezlerinin enstitü bazında dağılımları Tablo 3’te verilmiştir. Tezlerin 1 tanesi Eğitim Bilimleri Enstitüsünde yapıldığı ve geri kalan 28 tezin de Sosyal Bilimler Enstitüsünde (38 adet) yapıldığı görülmektedir.

Tablo 4: Turizm Alanında Yapılmış Olan Elektronik Ticaret Konulu Tezlerin Anabilim Dalı Bazında Dağılımları

Anabilim Dalı	Tez Sayısı	Anabilim Dalı	Tez Sayısı
Dış Ticaret	1	Turizm İşletmeciliği	12
İktisat	1	Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik	7
İşletme	7	Seyahat İşletmeciliği ve Turizm Rehberliği	1
Toplam			29

Tablo 4’te Turizm alanında yapılmış olan Elektronik Ticaret tezlerinin anabilim dalına göre dağılımlarına yönelik bulgular verilmiştir. Tablo 4 incelendiğinde en fazla tezin Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalında (12 Adet) olduğu görülmektedir ayrıca İşletme ve Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalında da 7 Adet tez yazıldığı görülmektedir.

Tablo 5: Turizm Alanında Yapılmış Olan Elektronik Ticaret Konulu Tezlerin Özgün Dilleri Bazında Dağılımları

Dil	Tez Sayısı
Türkçe	27
İngilizce	2
Toplam	29

Çalışma kapsamında incelenen 29 tezin çoğunluğunun Türkçe (27 adet), kalan tezlerin İngilizce (2 adet) olarak yazılmış olduğu Tablo 5'te görülmektedir.

Tablo 6: Turizm Alanında Yapılmış Olan Elektronik Ticaret Konulu Tezlerin Danışman Unvanları Bazında Dağılımları

Danışman Ünvanı	Tez Sayısı
Prof. Dr.	7
Doç. Dr.	6
Dr. Öğr. Üyesi	16
Toplam	80

Tablo 6'da Turizm alanında yapılmış olan Elektronik Ticaret konulu tezlerin danışman unvanları verilmiştir. En fazla tez danışmanlığını doktor öğretim üyesi (16 Adet) unvanına sahip öğretim üyeleri yaparken onları sırasıyla profesör doktor (7 Adet), doçent doktor (6 Adet) unvanına sahip öğretim üyelerinin takip ettiği görülmektedir.

Tablo 7: Turizm Alanında Yapılmış Olan Elektronik Ticaret Konulu Tezlerin Yöntem Bakımından Dağılımları

Yöntem	Tez Sayısı
Nitel	8
Nicel	18
Nitel + Nicel	3
Toplam	29

Turizm alanında yapılmış olan Elektronik Ticaret konulu tezlerin yöntem bakımından dağılımlarına yönelik bulgular Tablo 7’de verilmiştir. Yapılan araştırma göstermektedir ki, araştırma kapsamındaki tezlerin büyük bir çoğunluğunda nicel araştırma yöntemi (18 Adet) kullanılmıştır. İlgili çalışmalarda nitel yöntem olarak (8 Adet) ve hem nitel hem de nicel yöntemin birlikte kullanıldığı tez sayısı ise 3 adettir.

Tablo 8: Turizm Alanında Yapılmış Olan Elektronik Ticaret Konulu Tezlerin Tür Bakımından Dağılımları

Türü	Tez Sayısı
Yüksek Lisans	23
Doktora	6
Toplam	80

Tablo 8 incelendiğinde, Turizm alanında yapılmış olan Elektronik Ticaret konulu tezlerin büyük bir kısmının yüksek lisans tezi (23 Adet) olduğu görülmektedir. Ayrıca konu ile ilgili 6 adet doktora tezi yazılmıştır.

2. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Çalışma Türkiye’de Turizm alanında yapılmış olan Elektronik Ticaret konulu tezlerin Yüksek Öğretim Kurumu Tez Arşivi’nde yer alan 29 tez üzerinden yürütülmüştür. Araştırma yıl, üniversite, enstitü, anabilim dalı, özgün dil, danışmanın unvanı, yöntem ölçütleri ve tez türü temel alınarak doküman analizine ve sistematik derlemeye dayalı, betimsel amaçlı nitel bir araştırma özelliğini taşımaktadır.

Türkiye’de Turizm alanında yapılmış olan Elektronik Ticaret konusundaki çalışmalar 2001 yılında başlamış olup ilk doktora tezi 2010 yılında yazılmıştır. Konuyla ilgili ilk yıllarda yüksek lisans tezlerinin ağırlıklı olduğu görülmektedir. Konu ile ilgili en fazla tez 2017 ve 2019 yıllarında yazılmıştır. 2021 yılı henüz bitmediği için yorum dışı bırakılmıştır. Üniversite bazında incelendiğinde en fazla tez Adnan Menderes (5 adet) ve Akdeniz (3 adet) Üniversitesinde yazılmıştır. Enstitüler bazında ise çok büyük fark ile Sosyal Bilimler Enstitüsü (28 Adet) çalışmalarda öne çıkmıştır. Anabilim dalları dikkate alındığında en çok tez Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalında (12 Adet) olduğu görülmektedir. Ayrıca Turizm İşletmeciliği ve Otelcilik Anabilim Dalında (7 Adet) ve İşletme Anabilim Dalında da (7 Adet) tez yazılmıştır. Bunların yanı sıra İktisat, Dış Ticaret ve Seyahat İşletmeciliği ve Rehberlik Anabilim dallarında da yapılmış tezler vardır. Tezlerin çoğunluğunun doktor öğretim üyesi (16 Adet) unvanına sahip öğretim üyeleri tarafından yönetildiği görülmektedir. Çalışmalarda çoğunlukla nicel yöntemin kullanılmış olduğundan dolayı alanın nicel araştırmalara daha yatkın olduğunu söyleyebiliriz. Sayısal olarak yüksek lisans tezleri fazladır.

Sonuç olarak söz konusu çalışmada Turizm alanında yapılmış olan Elektronik Ticaret konusundaki yapılmış tezlere ilişkin bir sistematik derleme yapılarak ilgili alana dair yaklaşık 19 yıllık dönemin genel bir analizi yapılmaya çalışılmıştır. Çalışma bir başlangıç niteliğinde olup daha sonraki çalışmalara alt yapı oluşturacak niteliktedir.

KAYNAKÇA

- Ahsen, E. N. ve Fırat, A. (2009). Turizm İşletmelerinde Elektronik Pazarlama: Antalya ili “A Grubu Seyahat Acentaları” Örneği, Girişimcilik ve Kalkınma Dergisi, 4(2), 117-134.
- Altaş, A. (2010). E-Ticaret Satışta Tsunami Etkisi, Kapital Medya, İstanbul.
- Aydın, N. (2013). Firmaların Web Sitelerinde Bulunması İstenilen İçerik ve Kalite Unsurları: Türkiye’de Faaliyet Gösteren Kargo Firmalarının Web Sitelerine Dair Bir Çalışma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gümüşhane.
- Bozkurt, Y. S. (2017). Kuşak farklılıklarına Göre İnternette Satın Alma ve Turizm Alışkanlıkları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Çevik, S. (2009). Turizm Pazarlamasında Bilgi İletişim Teknolojileri: Seyahat Acentaları İnternet Siteleri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma, Yayınlanmamış, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Egger, R. ve Buhalis, D. (2008). E-Tourism-Case Studies. GIS Fundamentals Applications and Implementations, New Delhi: New India Publishing Agency.
- Ekici, M. ve Yıldırım, A. (2010). E-Ticaret, Savaş Yayınevi, Ankara.
- Elibol, H. ve Kesici, B. (2004). Çağdaş İşletmecilik Açısından Elektronik Ticaret, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (11), 303-329.

- Erbaşlar, G. ve Dokur, Ş. (2008). Elektronik Ticaret, Nobel Yayınevi, Ankara.
- Kızıyalçın, D. A. ve Gürdin, B. (2017). Meslek Yüksekokulu Öğrencilerinin Bakış Açılıyla E-Ticaret ve Güvenirliği: Kuyucak MYO Örneği, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 9(21), 175-190.
- Mızrak, N. Y. (2009). Hizmet Ekonomisi, İnternet ve Elektronik Ticaret, İmaj Yayınevi, Ankara.
- Turdaliev, C. (2009). Otel İşletmelerinde Elektronik Pazarlama: İzmir İli Dört ve Beş Yıldızlı Otellerinde Uygulamalı Bir Çalışma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Tutar, F., Kocabay, M. ve Kılınç, N. (2007). Turizm Sektöründe E-Ticaret Uygulamaları: Nevşehir Örneği, Selçuk Üniversitesi Karaman İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 12(7), 196-206.

BÖLÜM 13

SANAL KAYTARMA ALANINDA YAPILMIŞ TEZLERİN SİSTEMATİK DERLEMESİ: 2017-2020

Raşit YILDIZ

Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Öğrencisi
rasityildiz@akdeniz.edu.tr

GİRİŞ

Günümüzde bilgi ve iletişim teknolojilerinin hayatın her alanına nüfuz etmesi ile birlikte, çalışanların işlerini internet ve teknoloji yardımı ile yapmalarının yanı sıra zamanlarını boşa geçirmelerine neden olacak kişisel internet kullanımları da gün geçtikçe artmaktadır (Weatherbee, 2010; Alam vd., 2014; Kuschnaroff ve Bayma, 2014).

Sanal kaytarma olarak adlandırılabilen yeni kavram, örgütün çalışanlara sağlamış olduğu internet kaynağının çalışanların kişisel amaçları doğrultusunda kullanılması anlamına gelmektedir⁷⁷.

Sanal kaytarma kavramının Türk yazını içerisine ilk defa Özkalp, Aydın ve Tekeli (2012) tarafından yapılan çalışma ile girdiği gözlenmiştir. Uluslararası yazın göz önüne alınarak yapılan bu çalışmada, konunun işletmeler için meydana getirdiği verimlilik kayıpları ve diğer dolaylı çıktılara değinilmiştir. Ancak Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlüğünde yapılan incelemede ise kavramın halen Türk yazını içerisine girmediği, sadece “sanal” ve “kaytarma” sözcüklerinin bağımsız olarak yazın içerisinde yer aldığı gözlenmektedir.⁷⁸

Örgütün İnternet kaynaklarının çalışanlar tarafından kişisel amaçlı kullanımı uluslararası literatürde junk computing (Guthrie & Gray,

⁷⁷Afacan Fındıklı, M. (2016). Sanal Kaytarma ve İş Performansı İlişkisi: Sağlık ve Tekstil Sektörü Çalışanlarının Karşılaştırılması, *International Journal of Social Inquiry/ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt / Volume 9 Sayı / Issue 1 2016 pp. 33-62, s. 37.

⁷⁸Yıldız, B, Yıldız, H. (2015). İş Yaşamındaki Sanal Kaytarma Davranışlarının Hukuki Yönden İncelenmesi, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi - Cilt:13 Sayı:3 (Eylül 2015) - Doi: <http://dx.doi.org/10.11611/JMER468>, s. 2.*

1996), Internet abuse (Urbaczewski & Jessup, 2002), cyberloafing (Lim, 2002) ya da cyberslacking (Levoie & Pychyl, 2001) gibi farklı terimler kullanılarak ifade edilebilmektedir. Bu terimler Türkçe literatüre ise sanal kaytarma (Keklik, Kılıç & Yıldız, 2014; Örcü & Yıldız, 2014), siber kaytarma (Candan & İnce, 2016) ya da siber aylaklık (Kalaycı, 2010; Akça, 2013) olarak yerleşmiştir. Bu çalışma kapsamında “sanal kaytarma” terimi kullanılmıştır.⁷⁹

Sanal kaytarmayla ilgili yapılan araştırmalar konu ile ilgili farklı görüşlerin olduğunu ortaya koymaktadır. Konuya olumsuz yaklaşanlar; işyerinde kişisel internet kullanımının (sanal kaytarma) hem çalışana (olumsuz sonuçlar) hem de örgüte (verimliliğin azalması ve maddi kayıplar, yasal yaptırımlar, internet hatlarının yoğunluğu gibi) zararının olduğunu ileri sürmektedirler (Lieberman vd., 2011: 2192). Foster (2001: 339), internet bağımlılığının alkol, madde ve kumar bağımlılığından sonra yeni bir bağımlılık olarak ortaya çıktığını ileri sürmektedir. Sanal kaytarma; [sanal] hırsızlık, programların çökertilmesi ve verilerin tahrip edilmesi gibi olmasa da genel olarak problemleri bir eylem olarak kabul edilmektedir (Garrett ve Danziger, 2008: 938).

Blanchard ve Henle’ye (2008: 1069) göre sanal kaytarma bütünüyle iyi veya kötü olarak düşünülmemelidir. Sanal kaytarma çalışanlara zarar verebileceği gibi onların gelişimine katkı da sağlayabilir. Garrett ve Danziger’e (2008: 951) göre örgütler en az iki nedenden dolayı işle

⁷⁹ Bilgin Demir, I, Ürek, D, Uğurluoğlu, O. (2017). Sağlık Çalışanlarının Sanal Kaytarma Davranışlarının İşte Üretkenliklerine Etkisi, AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology 2017-Special Issue/Özel Sayı –Cilt/Vol: 8-Sayı/Num: 30, s. 292.

ilgili olmayan internet eylemlerine (unproductive behaviors) tolerans gösterebilirler. Birincisi, bu tür eylemler bilişim teknolojilerinin işle ilgili kullanımını daha buluşçu (innovative) hale getirebilir. Dolayısıyla internet verimliliği ve yaratıcılığı güçlendirmede bir araç olabilir. Çünkü birçok çalışan çalışma saatlerinde internet kullanımının onları işlerinde daha da buluşçu yaptığına inanmaktadır. İkinci olarak, çalışanlar işverenin kendilerine değer verdiğini ve örgütte tutmak istediğini düşünebilirler⁸⁰.

Literatürde sanal kaytarma faaliyetlerinin sınıflandırıldığı görülmüştür. Blanchard ve Henle (2008) sanal kaytarma faaliyetlerini, internet üzerinden haber sitelerini ziyaret etme, iş dışı e-posta alma gibi önemsiz sanal kaytarma ve kumar oynama, yetişkin içerikli sitelere girme gibi önemli sanal kaytarma faaliyetleri olmak üzere ikiye ayırmıştır. Önemsiz sanal kaytarma faaliyetinde bulunan çalışanlar bu kaytarmayı olağan bir durum olarak karşılamakta ve bu kaytarmanın işletme kaynaklarına zarar vermediğini düşünmektedirler. Önemli sanal kaytarma faaliyetinde ise çalışanlar kullandıkları sitelerin kendileri için ne kadar tehlikeli olduklarını ve bunun getireceği kanuni yükümlülükleri de bilmektedirler (Örücü ve Yıldız, 2014).Mastrangelo vd. (2006) ise sanal kaytarma tiplerini, üretken olmayan/üretkenlik karşıtı (online bankacılık işlemleri yapma gibi) ve zarar verici/yıkıcı sanal kaytarma (yasadışı uygulamalarla meşgul olma gibi) olarak ikiye ayırmıştır. Sanal kaytarma ile ilgili bir

⁸⁰ Ünal, Ö.F, Tekdemir, S. (2015).Sanal Kaytarma: Bir Kamu Kurumunda Ampirik Bir Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2015, C.20, S.2, s.95-118, S. 96.

diğer sınıflandırmada eğlence amaçlı (amaçsızca sörf yapma gibi), zarar verici (müzik indirme gibi), kişisel öğrenme (işletmeye faydalı makaleler indirme gibi) ve belirsiz (chat odalarında diğer işletmeler hakkında bilgi edinme gibi) sanal kaytarma olmak üzere Anandarajan vd. (2004) tarafından yapılmıştır. Blanchard ve Henle'nin (2008) yaptığı sınıflandırmanın temelini oluşturan, Lim (2002) tarafından yapılan çalışmada ise sanal kaytarma tipleri, iş dışı amaçlarla sörf yapma faaliyetleri (sporla ilgili haber sitelerine girme, iş dışı doküman indirme gibi) ve e-mail faaliyetleri (e-mail kontrol etme, alma ve gönderme gibi) olmak üzere ikiye ayırmıştır⁸¹.

Van Doorn (2011) tarafından sanal kaytarma davranışları dörde ayrılmıştır. Bunlar; kişisel gelişim, yenilenme, sapkın ve bağımlılık boyutlarıdır. Kişisel gelişime (development) yönelik sanal kaytarma davranışları; sanal kaytarma davranışlarının potansiyel bir öğrenme kaynağı olduğuna vurgu yapmaktadır. Sanal kaytarmanın bu türü hem çalışana hem de örgüte faydalı olabilecek becerilerin kazanılmasına imkan sağlamaktadır. Yenilenmeye (recovery) yönelik sanal kaytarma davranışları; sanal kaytarma davranışlarının çalışanın sağlığına ve iyi-oluş düzeyine yaptığı katkılara vurgu yapmaktadır. Bu tür davranışlar çalışanın işyerindeki huzursuzluğunu ve rahatsızlığını azaltmakta ve böylece hem çalışana hem de örgüte olumlu etkiler yapmaktadır. Sapkınlığa (deviant) yönelik sanal kaytarma davranışları; örgütün üretkenliğini azaltan ve örgüte olumsuz

⁸¹ Örucü, E, Aksoy, M. (2017). Sanal Kaytarma ve Beş Büyük Kişilik Özelliği Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Araştırma, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi DOI: 10.5505/pausbed.2018.65668, s. 267.

sonuçları olan davranışlardır. Dolayısıyla bu tür davranışlar örgüte karşı olan ve istenilmeyen davranışlardır. Bağımlılığa (addiction) yönelik sanal kaytarma davranışları; bu tür davranışların bir alışkanlık olarak yapılması itibariyle bu davranışların problemlili bir davranış olarak değerlendirilmesine vurgu yapmaktadır. Bu davranışlar tatminsizlik veya can sıkıntısına bir tepki olarak yapılabilmektedir.⁸²

Sanal Kaytarma olgusunun nedenlerini ve sonuçlarını belirlemeye yönelik olarak yapılan çalışmalarda Sanal Kaytarmanın çeşitleri (önemli-önemsiz sanal kaytarma vb.) kullanılmış olmasına karşın literatürde henüz kesinlik kazanmış bir yapı mevcut değildir. Diğer bir ifadeyle hangi sanal kaytarma türünü hangi değişkenlerin etkilediği ve hangi sonuçlara yol açtığı henüz kesinlik kazanmış değildir. Konuya ilişkin çalışmaların sayısının artması ile bu konu kesinlik kazanabilir⁸³.

Bir bütün olarak ele alındığında, sanal kaytarma davranışı konusunda çeşitli kriterlere göre yapılan sınıflama aşağıdaki gibi gösterilebilir:

1. Kişi ve örgütler açısından zararlı ve zararsız olmasına göre:
Zararlı sanal kaytarma-zararsız sanal kaytarma,

⁸² Ozkalp, E, Yıldız, H. (2018). Olumlu ve Olumsuz Sanal Kaytarma Davranışlarının İşteki Stres Üzerindeki Etkisi, "İŞ,GÜÇ" Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi DOI: 10.4026/ısguc.422382, s.61.

⁸³ Karataş, A, Avcı, S.B. (2017). Kamu Kurumlarında Sanal Kaytarma Olgusunun Değerlendirilmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2017, C.22, Kayfor15 Özel Sayısı, s.2321-2346. s. 2327

2. Etki ve sonuçlarına göre: Küçük (ikincil) sanal kaytarma-Ciddi/önemli (birincil) sanal kaytarma,
3. Ahlaka aykırı olup olmamasına göre: Ahlaka uygun sanal kaytarma-ahlaka aykırı sanal kaytarma,
4. Yasal yükümlülüğe neden olup olmamasına göre: Yasaya uygun sanal kaytarma-yasa dışı sanal kaytarma,
5. Harcanan zamana göre: Kısa süreli sanal kaytarma-uzun süreli sanal kaytarma,
6. Yönetim politikasına göre: Mücadele etmeyi gerektiren sanal kaytarma-tolerans gösterilebilir sanal kaytarma.⁸⁴

Teknoloji ve sosyal medya dünyasında sanal kaytarmanın karşı konulamaz bir hal aldığı söylenebilir. Teknolojik ilerlemeler nedeniyle sanal kaytarma artık çok yaygındır. Birçok çalışmada katılımcıların sanal kaytarma davranışlarını sergiledikleri, yani sanal kaytaran oldukları ortaya çıkmıştır⁸⁵.

Turizm endüstrisinde sanal kaytarma eyleminin çeşitli araştırmalar ile incelendiği görülmektedir. Örneğin, Kaplan ve Çetinkaya (2014: 28) Nevşehir ilinde hizmet veren 4 ve 5 yıldızlı otel işletmelerinde görev yapan 211 çalışanın görüşlerine nicel yolla başvurmuştur.

⁸⁴ Seçkin, Z, Kerse, G. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Sanal Kaytarma Davranışları ve Bu Davranışların Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Ampirik Bir Araştırma, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Ocak 2017, 9 (1) 89-110, s. 92.

⁸⁵ Alan, H. (2019). Sosyal Ağ Kullanımı Yoğunluğu ve Sanal Kaytarma Davranışları: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme, Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi Cilt/Volume 6 Sayı/ Number 2, 112-129, s. 116.

Araştırmanın sonucunda çalışanların eğitim düzeyi, işletmedeki konumları ve çalışılan bölümler ile sanal kayıtma faaliyetleri arasında anlamlı farklılıklar olduğu belirlenmiştir. Eğitim düzeyi arttıkça, önemsiz sanal kayıtma faaliyetlerinin de arttığı, üst kademelerde çalışanların alt kademelerde çalışanlara göre daha fazla ciddi sanal kayıtma faaliyetlerinde bulunduğu ve ön bölümlerde çalışanların arka bölümlerde çalışanlara göre daha fazla önemsiz sanal kayıtma faaliyetlerinde bulunduğu belirlenmiştir. Serttaş ve Şimşek (2016: 8) Kuşadası'nda faaliyet gösteren konaklama işletmelerinde bir araştırma gerçekleştirmiştir. Bulgulara göre konaklama işletmelerinde çalışanlar sanal kayıtma eyleminde bulunmaktadır. Erkek çalışanların kadınlara kıyasla daha fazla ve en yoğun olarak ön büro departmanında sanal kayıtma eyleminde bulunduğu tespit edilmiştir. Araştırmada konaklama işletmelerinin sanal kayıtmaya karşı alabileceği önlemler belirlenmeye çalışılmıştır. Ayrıca işverenlerin sanal kayıtmaya karşı iş görenleri bilgilendirerek üretim kayıplarının azalmasını sağladıkları tespit edilmiştir⁸⁶.

Araştırmacıların tahminine göre, A.B.D.'de sanal kayıtmaya bağlı olarak verimlilik %30-40 azalmakta, bu da yaklaşık 750 milyon dolarlık yıllık kayba sebep olmaktadır. Her ne kadar tahminlere dayansa da, konunun finansal olarak ortaya konulması, sanal kayıtarmanın kontrol altına alınmaması durumunda ne denli tehlikeli olabileceğini göstermesi açısından çarpıcıdır. Bu gibi rakamlar

⁸⁶ Ayazlar Arslan, R, Sayman, E, Çınar M. (2018). Turizm Öğrencilerinin Stajda Sanal Kayıtma Eylemleri, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 3 (Sf. 24-37), s.27.

örgütleri sanal kaytarmaya yönelik önlem almaya itmektedir. Bu önlemler, ekranların duvarlar yerine açık alanlara dönük olacak şekilde yerleştirilmesi gibi bilgisayarlı ortamların şeffaflaştırılması veya konuyla ilgili farkındalık eğitimleri şeklinde olabileceği gibi internet kullanım yönergelerinin oluşturulması veya sıkı denetim ve ceza mekanizmaları gibi daha sert şekilde de olabilmektedir⁸⁷.

Ülkemizde 4857 sayılı İş Kanunu ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu hem özel hem de kamu kurumlarında çalışan bireylerin davranışlarının düzenlenmesinde önemli roller oynamaktadır. Ancak “Sanal Kaytarma” kavramı hukuk yazını içerisinde yer almamakla birlikte (B. Yıldız ve Yıldız, 2015) “iş dışı internet kullanımı” ve “iş dışı amaçlarla bilgi teknolojileri kullanımı” konuları hukuk yazınında ve dava içeriklerinde yer almaktadır⁸⁸.

İşyerindeki bilgisayar ve internet imkânlarının iş amaçları dışındaki kullanımlarını Bennett ve Robinson (2000) örgüte yönelik/önemsiz üretim karşıtı davranışlar olarak sınıflandırmıştır. Ancak İş Kanunu açısından ise bu davranışlar işyerinde üretim ve verimlilik anlamında kayıp yaratacağı düşüncesi ile iş sözleşmesinin geçerli veya haklı nedenlerle feshine (eylemin niteliğine göre) neden olmaktadır⁸⁹.

⁸⁷ Derin, N. (2018). Kuruma Duyulan Psikolojik Sahiplenme ile Yenilikçi İş Davranışı Arasındaki İlişkide Sanal Kaytarmanın Düzenleyici Rolü, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt 36, Sayı 1, 2018, s. 63-82, s. 69

⁸⁸ Karataş, A, Avcı, S.B. (2017). Kamu Kurumlarında Sanal Kaytarma Olgusunun Değerlendirilmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2017, C.22, Kayfor15 Özel Sayısı, s.2321-2346. s. 2325

⁸⁹ İş Yıldız, B, Yıldız, H. (2015). İş Yaşamındaki Sanal Kaytarma Davranışlarının Hukuki Yönden İncelenmesi, Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi - Cilt:13 Sayı:3 (Eylül 2015) - Doi: <http://dx.doi.org/10.11611/JMER468>, s. 11

KAYNAKÇA

- Afacan Fındıklı, M. (2016). Sanal Kaytarma ve İş Performansı İlişkisi: Sağlık ve Tekstil Sektörü Çalışanlarının Karşılaştırılması, *International Journal of Social Inquiry/ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt / Volume 9 Sayı / Issue 1 2016 pp. 33-62.
- Alan, H. (2019). Sosyal Ağ Kullanımı Yoğunluğu ve Sanal Kaytarma Davranışları: Üniversite Öğrencileri Üzerine Bir İnceleme, *Çağdaş Yönetim Bilimleri Dergisi Cilt/Volume 6 Sayı/ Number 2*, 112-129.
- Ayazlar Arslan, R., Sayman, E. ve Çınar, M. (2018). Turizm Öğrencilerinin Stajda Sanal Kaytarma Eylemleri, *Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 5, Sayı: 3 (Sf. 24-37), s.27.
- Demir, B., Ürek I. D. ve Uğurluoğlu, O. (2017). Sağlık Çalışanlarının Sanal Kaytarma Davranışlarının İşte Üretkenliklerine Etkisi, *AJIT-e: Online Academic Journal of Information Technology 2017-Special Issue/Özel Sayı –Cilt/Vol: 8-Sayı/Num: 30*
- Derin, N. (2018). Kuruma Duyulan Psikolojik Sahiplenme ile Yenilikçi İş Davranışı Arasındaki İlişkide Sanal Kaytarmanın Düzenleyici Rolü, *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt 36, Sayı 1, 2018, s. 63-82, s. 69*
- İş Yıldız, B. ve Yıldız, H. (2015). İş Yaşamındaki Sanal Kaytarma Davranışlarının Hukuki Yönden İncelenmesi, *Yönetim ve*

Ekonomi Araştırmaları Dergisi - Cilt:13 Sayı:3 (Eylül 2015) -
Doi: <http://dx.doi.org/10.11611/JMER468>

Karataş, A, ve Avcı, S.B. (2017). Kamu Kurumlarında Sanal Kaytarma Olgusunun Değerlendirilmesi, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2017, C.22, Kayfor 15 Özel Sayısı, s.2321-2346. s. 2325

Seçkin, Z. ve Kerse, G. (2017). Üniversite Öğrencilerinin Sanal Kaytarma Davranışları ve Bu Davranışların Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi: Ampirik Bir Araştırma, Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Ocak 2017, 9 (1) 89-110

Örücü, E. ve Aksoy, M. (2017). Sanal Kaytarma ve Beş Büyük Kişilik Özelliği Arasındaki İlişkiye Yönelik Bir Araştırma, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi DOI: 10.5505/pausbed.2018.65668

Özkalp, E. ve Yıldız, H. (2018). Olumlu ve Olumsuz Sanal Kaytarma Davranışlarının İşteki Stres Üzerindeki Etkisi, “İŞ,GÜÇ” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi DOI: 10.4026/isguc.422382.

Ünal, Ö.F. ve Tekdemir, S. (2015).Sanal Kaytarma: Bir Kamu Kurumunda Ampirik Bir Araştırma, Süleyman Demirel Üniversitesi. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Y.2015, C.20, S.2, s.95-118

Yıldız, B. ve Yıldız, H. (2015). İş Yaşamındaki Sanal Kaytarma Davranışlarının Hukuki Yönden İncelenmesi, Yönetim ve

Ekonomi Araştırmaları Dergisi - Cilt:13 Sayı:3 (Eylül 2015) -

Doi: <http://dx.doi.org/10.11611/JMER468>,

ISBN: 978-625-7636-34-6